
This is the **published version** of the article:

Pons Delacio, Maria Agnès; Bernat i Baltrons, Francesc. Anàlisi lingüística d'un procés judicial de Mallorca del començament del segle XV. 2013. 112 p.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/114773>

under the terms of the license

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA I UNIVERSITAT
DE BARCELONA

**ANÀLISI LINGÜÍSTICA D'UN
PROCÉS JUDICIAL DE MALLORCA
DEL COMENÇAMENT DEL SEGLE XV
DE
MARIA AGNÈS PONS DELACIO**

TREBALL PER A L'OBTENCIÓ DEL MÀSTER OFICIAL
INTERUNIVERSITARI ESTUDIS AVANÇATS DE LLENGUA I
LITERATURA CATALANES

DIRECTOR: DR. FRANCESC BERNAT I BALTRONS

ANY 2013

Índex

1. Presentació.....	5
2. Hipòtesi de treball, objectius i metodologia.....	6
3. Marc teòric	7
4. Grafies i fonètica: introducció.....	10
4.1. Vocalisme.....	11
4.1.1. Sons vocàlics tòpics	11
4.1.2. Sons vocàlics àtons	13
4.1.3. Diftongs	16
4.1.4. Elisions.....	17
4.2. Consonantisme.....	18
4.2.1. Sons oclusius	19
4.2.2. Sons labiodentals.....	23
4.2.3. Sons sibilants (/s/ i /z/).....	24
4.2.4. Sons palatals	26
4.2.5. Sons nasals.....	27
4.2.6. Sons laterals.....	28
4.2.7. Sons vibrants	30
4.2.8. Ús de la lletra <h>.....	30
4.2.9. Ús de la lletra <x> amb valor consonàntic doble	31
4.2.10. Grups consonàntics finals de tres elements	32
4.2.11. Conclusions	32
5. Morfologia i sintaxi: introducció	36
Mots variables.....	36
5.1. Morfologia no verbal.....	36
5.1.1. Substantius.....	36
5.1.1.1. Gènere i nombre en els noms comuns	36
5.1.2. Pronoms	37
5.1.2.1. Pronoms personals	37
5.1.2.2. Possessius	40
5.1.2.3. Demonstratius	42
5.1.2.4. Articles	44
5.1.2.5. Pronoms relatius.....	45

5.1.2.6. Pronoms interrogatius	46
5.1.2.7. Pronoms indefinits	46
5.1.2.8. Numerals	47
5.1.2.8.1. Cardinals	47
5.2. Morfologia verbal	48
Verbs regulars	48
5.2.1. Formes impersonals	48
5.2.1.1. Infinitiu	48
5.2.1.2. Gerundi	50
5.2.1.3. Participi de pretèrit.....	52
5.2.2. Mode indicatiu.....	53
5.2.2.1. Present	53
5.2.2.2. Futur i condicional	54
5.2.2.3. Passat simple	54
5.2.2.4. Imperfet	55
5.2.3. Mode subjuntiu.....	55
5.2.3.1. Present	55
5.2.3.2. Imperfet	55
5.2.4. Mode imperatiu	56
5.2.4.1. Imperatiu	56
Verbs irregulars	57
5.2.5. Anar.....	57
5.2.6. Estar	57
5.2.7. Dar.....	57
5.2.8. Dir	58
5.2.9. Ésser	59
5.2.10. Fer	59
5.2.11. Haver.....	60
5.2.12. Poder, saber i voler.....	61
5.2.13. Veure.....	61
5.2.14. Tenir, oir i venir	62
Verbs auxiliars	62
Mots invariables	64
5.3. Adverbis	64

5.3.1. De lloc	64
5.3.2. De temps	65
5.3.3. De mode	66
5.3.4. De quantitat.....	67
5.3.5. D'afirmació i negació	67
5.4. Preposicions	67
5.4.1. Àtones	67
5.4.2. Tòniques	69
5.5. Conjuncions coordinades	70
5.5.1. Copulatives	70
5.5.2. Disjuntives	71
5.5.3. Adversatives	71
5.6. Conjuncions subordinades	71
5.6.1. Condicionals adverbials i completives	71
5.6.2. Causals adverbials.....	72
5.7. Conclusions	72
6. Lèxic: introducció	77
6.1. Noms comuns	77
6.1.1. Substantius.....	77
6.2. Adjectius	80
6.3. Verbs	81
6.4. Noms propis	81
6.4.1. Topònims	81
6.4.2. Antropònims	82
6.5. Conclusions	86
7. Conclusions generals	87
8. Referències bibliogràfiques.....	91
9. Apèndix I: formes verbals	94
9.1. Verbs regulars	94
9.2. Verbs irregulars	98
10. Apèndix II: manuscrit.....	101
10.1. Normes d'edició	101
10.2. Text.....	102

1. Presentació

Analitzar la llengua medieval catalana ens permet conèixer-la més i millor. En relació amb això, als anys vuitanta del segle passat es començà a destacar la importància que tenia estudiar la llengua no literària dels llibres de Cort Reial (Rabella 2009: 61), perquè l'interès d'aquest tipus de documents recau en la varietat temàtica i de registre de la llengua que hi apareix. Com assenyalen Miralles (1984) i Rabella (1998) en les seves tesis, la vida quotidiana, els costums, normes, relacions socials, etc. hi són presents i, endemés, són presentats amb registres lingüístics diferents. Per exemple, el registre *jurídico-cancelleresc* apareix amb les fórmules jurídiques i llatinismes propis dels textos notariais i jurídics, el *narratiu* amb els testimoniatges i el *col·loquial* amb la reproducció de diàlegs o frases en estil directe¹ (Miralles 1984, I: 46-48). A més, és interessant centrar-se en aquesta documentació, perquè els estudis lingüístics medievals s'han basat sovint en textos literaris, que són els més allunyats de la parla real (Martí 1990: 53).

Quant al concepte de *Llibre de Cort Reial* i partint de les definicions que dóna Miralles (1984, I: 45), podem esmentar la de Jaume Lladó, «llibre on consten els expedients de la Cúria reial, que tractaven de les qüestions civils i criminals suscidades entre els veïns d'una vila».

Arran de l'atractiu que té estudiar la llengua antiga no literària dels textos medievals, aquest treball de màster se situa dins d'aquesta línia, per la qual cosa pretenem fer l'anàlisi lingüística d'un procés judicial que tengué lloc a la parròquia de Robines entre el mes de desembre de 1403 i el mes d'abril de 1404. El manuscrit s'inclou dins d'un Llibre de Cort Reial (1838/4) de l'Arxiu Municipal de Binissalem (Mallorca).

Pel que fa al document, l'extensió que té és de tretze cares², de les quals, seguint la tradició d'edició de textos, hem distingit entre el *recto* i el *verso* de cada foli. L'original està enquadernat per un pergamí i els fulls del manuscrit tenen la mida de 226 x 299 mm., generalment, encara que alguns poden ser un poc més grans o més petits. El tipus de lletra és la gòtica cursiva o documental.

---

¹ A banda d'aquests registres, hi ha l'*epistolar-cancelleresc* que es refereix a les lletres reials, comunes, missives, etc. que s'enviaven el governador o el veguer de fora amb el batle reial (Miralles 1984, I: 47). Abans no l'hem esmentat perquè en el judici que analitzarem no en tenim cap mostra.

² Encara que sigui així, no hem inclòs la transcripció de la línia 3 a la 12 del primer foli perquè, d'una banda, el text surt amb una creu, símbol que anul·la, i perquè, d'una altra, la informació que dóna surt més endavant.

Respecte a l'edició, la que presentarem és una segona transcripció feta per nosaltres. Francesc Canals i Frontera en féu la primera al llibre *Binissalem a començaments del segle xv. 20 judicis a la vida de cada dia* (2003). Aquest treball consistí a transcriure els manuscrits del llibre de judicis celebrats entre 1400 i 1404 a Robines, comentar els càrrecs administratius que hi apareixen, la procedència, les professions i el temps lliure dels habitants, alguns mots —com objectes, menjars, topònims, animals i insults— i les causes dels processos. De totes maneres, no inclogué un comentari lingüístic, que és el que farem aquí. Tot i que som conscients que s'hauria d'estudiar cada nivell de la llengua per separat, analitzarem junts els de grafies i fonètica, d'una banda, i els de morfologia i sintaxi, d'una altra, per simplificar l'explicació —conseqüentment, per no allargar-nos—, i per relacionar millor les dades obtingudes en cada cas. Amb tot, el lèxic l'explicarem per separat. A l'hora de comentar els nivells ens basarem en els principals estudis de la gramàtica històrica catalana i en altres obres relacionades, com són algunes anàlisis lingüístiques de textos medievals³.

2. Hipòtesi de treball, objectius i metodologia

Com hem dit, la recerca d'aquest treball consisteix a analitzar la llengua medieval a través d'un procés judicial mallorquí. Les particularitats que extraurem remetran a trets típics de l'època del manuscrit, el qual és de començament del segle xv; però també ho faran a d'altres d'arcaïtzants del moment, perquè el llenguatge judicial sempre és més conservador. Malgrat això, la presència de trets innovadors no es pot descartar ja que els escrivans, tot i ser cultes i seguir un model de llengua elevat, de vegades se'n podien allunyar per distracció (Martí 1990: 53).

Com a conseqüència, els objectius que ens proposam en aquest treball són els següents:

- Analitzar la llengua d'un procés judicial mallorquí del començament del xv.

---

³ Ens referim als estudis de Joan Miralles Monserrat (*Un llibre de cort reial mallorquí del segle xiv (1357-60). Introducció, transcripció i estudi lingüístic* (1984)), Joan Anton Rabella i Ribas (*Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle xiv* (1998)), Maria Àngels Diéguez Seguí (*Clams i crims en la València medieval segons el Llibre de cort de justícia (1279-1321)* (2002)), Dolors Farreny i Sistac (*La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle xvi* (2004)) i Montserrat Alegre i Urgell (*Diàlegs de Sant Gregori. Estudi lingüístic de la versió català de 1340* (2007)).

- Destriar els trets lingüístics característics de l'època enfront dels conservadors i innovadors. Pel que fa a aquests dos darrers, veure les causes de manteniment, en el primer cas, i el procés de canvi lingüístic que representen, en el segon.

- Relacionar els trets del text amb les característiques actuals del mallorquí, en particular, i del català, en general.

En definitiva, la nostra hipòtesi de treball és confirmar, matisar i, fins i tot, per ventura aportar informació nova de l'estat de la llengua al segle XV. Per aquest motiu, deixant de banda els canvis que hi pugui haver, les conclusions que obtindrem dels diferents nivells lingüístics seran, en molts casos, predictibles, perquè la lingüística històrica catalana ha fet una bona descripció de l'estat de la llengua en aquell segle.

Quant a la metodologia que seguirem, partint de la transcripció del manuscrit⁴ —feta segons els criteris de l'edició diplomaticointerpretativa⁵—, farem el buidatge lingüístic i estudiarem els nivells de grafies, fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic. Les principals obres de referència que seguirem per ajudar-nos en l'anàlisi són la *Gramàtica històrica catalana. Edició corregida i anotada per Joaquim Mestres; amb col·laboració de Jesús Jiménez* (2006) de Francesc de Borja Moll, el *Diccionari català-valencià-balear* (versió electrònica) d'Antoni M. Alcover, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (1905-1997) de Joan Coromines i alguns dels estudis lingüístics que s'han fet de processos judicials en el domini lingüístic català⁶. Tanmateix, també citarem altres obres més generals o no tan centrades en la llengua jurídica medieval, com *Història de la normativa catalana* (1987) de Mila Segarra, *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica* (1999) de Jordi Colomina i Castanyer i *Els parlars catalans. (Síntesi de dialectologia). Edició revisada i augmentada* (2002) de Joan Veny que ens serviran per complementar les explicacions que farem.

3. Marc teòric

Qualsevol canvi lingüístic té uns protagonistes i un moment històric específics. El pas d'una forma a una altra sempre és suscitat per algú com a conseqüència d'un conjunt

---

⁴ Vegeu *Apèndix II*.

⁵ L'edició diplomaticointerpretativa o semidiplomàtica és la combinació dels criteris que se seguirien en una de diplomàtica o paleogràfica —la qual pretén reproduir amb la màxima fidelitat l'aspecte gràfic de l'original— i en una d'interpretativa —la qual pretén ser fidel a literalitat del text i no tant a l'aspecte formal.

⁶ Ens referim a les obres esmentades en la nota a peu de pàgina 3.

de processos constants de transformació, pèrdua i innovació d'elements fònics, morfològics, lèxics, etc. d'una llengua.

Per tal d'estudiar aquestes modificacions produïdes dins d'un sistema lingüístic, cal conèixer el món que envolta el mot o expressió en qüestió, com també la documentació antiga i els diferents registres lingüístics. Per aquest motiu, analitzar els nivells de la llengua —grafies, fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic— és imprescindible.

Com hem dit més amunt, aquest treball de màster s'inclou dins de la lingüística històrica catalana. Encara que ens basarem en algunes aportacions de l'estructuralisme i de la sociolingüística, l'estudi que presentarem segueix una metodologia clàssica, en el sentit que es basa, fonamentalment, en la gramàtica històrica catalana tradicional.

Així com el canvi lingüístic té un creador i un temps concrets, les ciències, en certa manera, també reuneixen aquestes mateixes característiques. En relació amb això, els orígens de la lingüística històrica catalana s'han de cercar en la romanística, estudi que rebé l'etiqueta de ciència amb Friedrich Diez al segle XIX. De totes maneres, la lingüística romànica va ser possible gràcies al rerefons precedent que el permeté. Pensem, per exemple, en l'interès per les llengües que hi hagué en el Renaixement (Pöckl et al. 2004: 38). Més endavant, la ciència nascuda a Alemanya incorporà altres autors, com Wilhelm Meyer-Lübke, i conceptes provinents de corrents futurs, com és la dicotomia entre *diacronia* i *sincronia* que donà a conèixer Ferdinand de Saussure al començament del segle XX (Pöckl et al. 2004: 41, 42).

Centrant-nos en la lingüística general catalana, convé tenir en compte el pes dels elements extralingüístics històrics, els quals sempre influeixen en la configuració dels estudis sobre les llengües. Així, els factors sociopolítics no li foren propicis fins al XX, segle en què gràcies a l'Institut d'Estudis Catalans, que tenia el suport de la Mancomunitat de Catalunya, i a l'existència d'una producció literària sòlida, l'inici de la normativització que encapçalà Pompeu Fabra va ser possible. Conseqüentment, el principi de la lingüística catalana s'ha de situar a Catalunya amb Fabra al començament del segle passat, tot i que tampoc podem oblidar els estudis precedents de Milà i Fontanals, Marià Aguiló i Tomàs Forteza, que li serviren de base.

Com que per establir una normativa catalana coherent amb la història de la llengua fou necessari tenir uns coneixements generals consolidats, alguns autors començaren a publicar obres que estudiaven diferents branques de la llengua catalana, com la lexicografia, dialectologia, gramàtica històrica, etc. Uns exemples serien el *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni Maria Alcover i les primeres versions de

Gramàtica històrica catalana d'Antoni Maria Badia i Margarit (1951) i Francesc de Borja Moll (1952).

Lligat a això i recordant que la realitat lingüística no es pot deslligar de la social, a partir dels anys seixanta, en el territori català s'inicià la investigació sociolingüística des d'una perspectiva, primer, estructural i, després, generativista (Ferrando i Nicolàs 2005: 509). A més, es feren altres estudis de reflexió lingüística, els quals anaren augmentant a mesura que la situació política i el sistema universitari foren favorables. Obres com la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* o l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines nasqueren o començaren a forjar-se en aquesta època.

Amb tot, des d'aquest moment fins a avui dia, en tot el domini lingüístic català, han aparegut estudiosos de renom que han ajudat a ampliar els coneixements de la llengua antiga. Com a exemples més significatius, podem esmentar Josep Moran i Ocerinjauregui, Albert Rossich, Brauli Montoya, Manuel Pérez Saldanya, Isidor Marí i Joan Miralles. Dels noms estrangers que podem citar, hi ha Joseph Gulsoy, Philip Rasico i Max Wheeler.

Gràcies als erudits anomenats, però també als congressos —nacionals i internacionals— que s'han celebrat i que es van convocant, com a les associacions que tenim en l'àmbit català i internacional (Ferrando i Nicolàs 2005: 513), el bagatge lingüístic català cada vegada s'expandeix més, de manera que el que queda per esbrinar de la llengua antiga es va reduint progressivament.

Com hem assenyalat en l'apartat anterior, doncs, el comentari lingüístic que exposarem tot seguit es fonamenta en la metodologia emprada en les obres esmentades que estudien la llengua catalana antiga i medieval.

4. Grafies i fonètica: introducció

El català actual és una llengua codificada que, com moltes altres, presenta diferents arbitrarietats en l'ús de les lletres. Per exemple, en català oriental —i per norma general en mallorquí, referent al segon exemple—, fonemes com /i/ de *així* o /ɾ/ en posició final de *mostrar* són gràfiques, perquè no es pronuncien: fan part de l'escriptura de la consonant prepalatal fricativa sorda [ʃ] o del mateix mot, respectivament.

A finals de l'edat mitjana, el català escrit no estava fixat com avui però era molt unitari, perquè se solien emprar unes mateixes grafies a l'hora d'escriure determinats sons. En relació amb això, lògicament, el paper de la Cancelleria reial és important, perquè ajudà a la creació d'aquest model de llengua i, per tant, a la cohesió lingüística dels textos que perdurà, fins i tot, una vegada aquest organisme de caire polític i legislatiu desaparegué al XVI. Aleshores, encara que no hi havia regles ortogràfiques precises, sí que hi havia unes determinades tradicions que l'escrivà, segons el grau de cultura que tengués, com també el so que volgués representar, podia seguir.

La finalitat d'aquest apartat és veure el grau de sistematització de les grafies —que van lligades a la pronúncia que probablement devien tenir— i poder arribar així a uns resultats que, en principi, esperam que corroborin el que s'ha dit en altres estudis sobre la grafia i la fonètica de la llengua antiga i medieval.

El que mirarem seran les representacions gràfiques dels diferents fonemes del manuscrit —primer vocàlics i després consonàntics— precisant les posicions en què apareixen. En el cas de les vocals distingirem entre les tòniques, les àtones, els diftongs i les elisions, mentre que en el de les consonants entre les oclusives, labiodentals, sibilants, palatals, nasals, laterals, vibrants, usos de les lletres <h> i <x> —aquesta darrera, amb valor consonàntic doble— i grups consonàntics finals de tres elements.

Pel que fa a la fonètica, cal dir que la llengua escrita sol ser més conservadora que l'oral, la parla no s'hi sol reflectir tant i els canvis lingüístics hi apareixen —si ho arriben a fer— temps després d'haver-se produït oralment. Tot i això, la distracció que espera el filòleg per part de l'escrivà, com diu Martí (1990: 53), ens pot ajudar a determinar la pronunciació real dels mots del text.

Quant als exemples que indicarem en cada cas, són el resultat d'una selecció significativa i, endemés, no hem inclòs totes les ocasions en què els trobam per tal de simplificar la presentació.

4.1. Vocalisme

4.1.1. Sons vocàlics tòpics

El sistema vocàlic accentuat més general dels parlars baleàrics consta de vuit vocals (/i/, /e/, /ɛ/, /ə/, /a/, /ɔ/, /o/, /u/). És així perquè, avui dia, a la part oriental de Menorca, a l'occidental d'Eivissa i a la interior de Mallorca hi ha alguns pobles en què aquest sistema s'ha vist reduït. La causa ha estat que la vocal neutra en posició tònica ha desaparegut en favor de la /ɛ/ oberta, com en català oriental central. Amb tot, el canvi esmentat no s'operà fins als anys 30 i 40 del segle XIX. Segons Montoya (1995: 180), a Mallorca nasqué a Alaró des d'on es difongué als pobles veïns, un dels quals és Binissalem, d'on procedeix el document estudiat.

Encara que haguem fet aquesta precisió actual, a l'edat mitjana el sistema vocàlic tòpic en baleàric, com a la resta del català oriental, era *octovocàlic* (Montoya 1995: 177).

A partir d'ara exposarem alguns dels exemples trobats de les grafies que representen els diferents sons vocàlics tòpics i després en farem unes conclusions.

[i]	i	<i>axí</i> 2r. 15, 7r. 11; <i>atrobaria</i> 5v. 14; <i>dient-li</i> 4r. 4; <i>juriste</i> 7v. 14; <i>justícia</i> 4r. 5, 4v. 11; <i>offici</i> 1v. 14; <i>sitge</i> 2r. 22, 2r. 25; <i>obrits</i> 2r. 3
[e]	e	<i>afers</i> 2v. 13; <i>discret</i> 1v. 13; <i>encontinent</i> 3r. 28, 4v. 13; <i>manà-la-sse'n</i> 4r. 10; <i>pech</i> 3r. 22; <i>diguessen</i> 6v. 29; <i>entrevingueren</i> 2v. 19; <i>haguera</i> 6v. 7
[ə]	e	<i>aquell</i> 2r. 6, 3r. 26; <i>aquèn</i> 1v. 24; <i>avia-le</i> 3v. 3; <i>cancellets</i> 7v. 21; <i>consell</i> 7v. 14; <i>perquè</i> 1v.18; <i>Santa</i> 2r. 17; <i>sens</i> 6v.10; <i>haver</i> 3v. 22, 7v. 22
	a	<i>faye</i> 5r. 16; <i>gità-la</i> 5v. 17; <i>palasement</i> 3v. 24, 4v. 6
[ɛ]	e	<i>adulteri</i> 3r. 10, 3v. 24, 4v. 6, 5r. 16, 5v. 5; <i>bèstia</i> 5v. 23; <i>diverses</i> 2r. 11, 2r. 14, 3v. 24, 4v. 6, 5v. 6; <i>misser</i> 7v. 14; <i>Lorens</i> 1v.13
[a]	a	<i>altri</i> 3r. 16; <i>blancha</i> 5v. 18, 6v. 28; <i>cambre</i> 2r. 21, 4r. 8, 5v. 15; <i>devall</i> 2r. 22, 7r. 24; <i>quax</i> 2r. 16; <i>façats</i> 7v. 20; <i>haian</i> 7v. 15; <i>sàpie</i> 2v. 20
[ɔ]	o	<i>dafora</i> 7v. 13; <i>ladonchs</i> 3r. 23, 6v. 26; <i>mamòria</i> 2v. 22; <i>tantost</i> 2r. 7, 2v. 6, 5v. 25; <i>yo</i> 2r. 3, 7r. 15; <i>recorde</i> 6v. 17; <i>respòs</i> 2r. 6, 5r. 11, 5v. 10
[o]	o	<i>assessor</i> 7v. 15; <i>jorns</i> 1v. 24, 2v. 10; <i>maior</i> 2r. 1; <i>orda</i> 3v. 22; <i>rahó</i> 2v. 5, 2v. 14, 3v. 6, 5v. 22, 7r. 6, 7v. 9; <i>vós</i> 2r. 4, 7v. 19; <i>fo</i> 1v. 13, 3r. 5
[u]	u	<i>alcun</i> 3v. 9, 6v. 5; <i>cascun</i> 4r. 12, 4v. 20, 5r. 25, 5v. 22; <i>hun</i> 2r. 2, 6v. 11, 7v. 8; <i>lurs</i> 4v. 20, 5r. 25; <i>batuda</i> 7r. 27; <i>vengut</i> 5v. 21; <i>vuyl</i> 2r. 3

Dels exemples citats podem concloure que, en posició tònica, les vocals tòniques gairebé sempre apareixen escrites amb la grafia tradicional. Cap presenta anomalies destacables. Malgrat tot, hem de comentar la representació de /ə/ tònica.

En llatí, no existia la vocal neutra tònica i, com era habitual, en els textos antics del català oriental es representava tant amb <e> com amb <a>. L'escrivà del document estudiat usa normalment <e> (*aquèn, consell, esser, haver*), però és cert que hi ha dos mots en què apareix <a> (*faye, palasement*), fet que evidencia que la confusió de grafia no només era corrent en posició àtona (*demunt, mamòria, serie*).

Un detall lligat a això i que hauríem de comentar és el de l'expressió *Santa Maria*, com també el del nom *Santa Maria Magdalena*. Avui dia a Mallorca *santa* es diu ['santə], però quan l'adjectiu s'empra proclíticament amb un nom propi hi ha la variant ['səntə] (DCVB). Actualment, a Binissalem es diu ['sɛntə mə'riə]⁷, pronúncia que implica el precedent oriental medieval ['səntə mə'riə].

Pel que fa a la representació, en el document el mot apareix abreujat i és difícil saber si hem d'interpretar la vocal tònica com a <a> o <e>. Ens decantam, però, per la primera grafia perquè *senta* és un ús popular que trobam en el període arcaic i no en èpoques posteriors, en les quals es passà a emprar <a> (Coromines 1987: 663).

Quant a la pronúncia dels pronoms combinats amb formes verbals, De Melchor (1991: 260) diu que l'accentuació dels enclítics es donava antigament només en els imperatius del rossellonès, mentre que a Mallorca i Menorca s'usava també en l'infinitiu i gerundi. Per això, hem inclòs *dient-li, avia-le, gità-la i manà-la-sse'n* dins del vocalisme tònic, perquè se suposa que l'accentuació és en el pronom, com feien els pobladors cristians occitans que s'establiren a Mallorca al segle XIII (Colomina 1999: 131), i perquè la tendència tradicional i encara actual és pronunciar-ho així.

Un altre autor que avala aquesta teoria és Coromines (1974: 258), qui considera que és una de les empremtes occitanes en el baleàric i rossellonès, ja que és un fenomen normal en llengua d'oc però desconegut en la resta del català. De totes maneres, Veny (2002: 68) és del parer que, encara que sigui un tret comú amb el rossellonès, es pogué produir internament i independentment del repoblament que féu aquesta comunitat. Moll (2006: 297) també creu que aquest desplaçament és relativament modern.

En relació amb l'accent damunt del clític, sembla que el pronom *hi* en posició enclítica també podria ser tònic, però aquest cas el comentarem al vocalisme àton.

---

⁷ Com en el parlar d'avui dia a Lloseta i Alaró.

4.1.2. Sons vocàlics àtons

Un dels paradigmes actuals del vocalisme àton a les Illes Balears és com el del català oriental central: té tres vocals (/i/, /ə/, /u/). Tot i això, a Mallorca —exceptuant Sóller— hi ha una asimetria peculiar: està format per quatre (/i/, /ə/, /o/, /u/), de manera que quan /o/ es troba en posició no accentuada la reducció vocàlica que pateix no la transforma sistemàticament en [u], tal com passa en la resta de parlars catalans orientals des del segle XVI (Vený 2002: 61), sinó que la conserva talment, amb alguna excepció⁸.

[i]   *i*   *altri* 3r. 16; *encontinent* 3r. 28, 4v. 13; *dixeren* 2v. 17, 6v. 4; *lochinent*
1v. 19, 7v. 14; *inquietets* 7v. 20; *inquirí* 1v. 20; *interrogada* 1v. 22, 2v. 7
y   *y* 2r. 6, 2v. 3, 3r. 19, 3v. 4, 3v. 13, 4r. 4, 4r. 20, 4v. 25, 5r. 13, 5r. 25, 5v.
11, 5v. 30, 6v. 6, 7r. 13

[o]   *o*   *enfelloní* 4r. 3; *forà* 2r. 1; *Johan* 7v. 12; *tochassen* 5r. 27/5r. 28, 5v. 28;
volgué 3v. 3, 7r. 7; *volia* 2r. 19, 3r. 19, 4r. 3

u   *cusina* 7r. 17; *u* 5r. 12; *Urrach* 2r. 7, 2v. 10, 2v. 16, 3r. 14, 4r. 8, 4v. 16,
5r. 7, 6v. 21, 7r. 26

[u]   *u*   *anullam* 7v. 22; *injuriassen* 4v. 24; *juriste* 7v. 14; *muller* 1v. 18, 1v. 21;
3r. 16, 3v. 25, 4v. 7, 5v. 8, 7r. 17, 7v. 18; *tabuxada* 2v. 22; *Umbert* 7v. 12

[ə]   Síl·laba inicial

a   *alcuna* 2v. 16, 5v. 29; *avant* 5r. 18, 7v. 19; *batliu* 7v. 19; *façats* 7v. 20;
maior 2r. 1; *Marchó* 1v. 1, 3r. 14, 4v. 22, 5v. 21, 7v. 17; *vaés* 2v. 20

e   *desada* 2r. 19; *despuys* 4v. 18; *ensemps* 2r. 10, 3v. 19, 5v. 4; *lexaren-la*
2r. 16; *pregà* 3r. 6; *reptada* 5v. 12; *vengut* 5v. 21

Ø   *scrits* 7r. 24; *spatles* 3r. 22, 5r. 18, 6v. 13; *stant* 1v. 25, 3r. 5; *stech* 7v. 8

[ə]   Síl·laba interna

a   *cavalcà* 5v. 23; *honestament* 3r. 11; *monastir* 3r. 8, 3r. 12; *palesament*
5v. 6

e   *assessor* 7v. 15; *avegar* 7v. 7; *demenada* 6v. 6; *palasement* 3v. 24, 4v. 6

⁸ A part de les que comentarem, consulteu Vený (2002: 60-61).

[ə] Síl·laba final

- a*   *aquellas* 1v. 25, 2r. 19, 2v. 2, 2v. 28, 5v. 18, 6v. 21; *dafora* 7v. 13;
         matexa 1v. 17; *orda* 3v. 22; *tranchada* 2v. 3
- e*   *batle* 1v. 19, 7v. 13; *cambre* 3r. 27, 4r. 6, 4v. 12, 5r. 21, 5v. 15; *hòmens*
         3v. 24, 4v. 6, 5r. 7, 6r. 2; *Mallorques* 3r. 9; *nafre* 6v. 11; *orde* 4v. 4

Pels exemples vists hem de comentar dos casos. D'una banda, /o/ no accentuada i, d'una altra, /ə/ àtona. Amb relació a la vocal posterior, encara que es mantengui intacta al text en ser àtona (*forà*, *volgué*), quan va seguida de *i* tònica es tanca un grau i esdevé [u] (*cusina*), com passa actualment en alguns pobles i generacions de Mallorca. L'exemple esmentat és significatiu perquè demostra que al XV es produïa aquest tancament, com passava també en segles anteriors, tant quan /o/ anava seguida de *i* com de *u* tòniques o àtones (*Muntuyri*, *suspita*, *acustumada*)⁹.

Avui dia, a Mallorca hi ha zones que conserven la /o/ àtona en qualsevol posició i d'altres que la tanquen un grau en anar seguida de *i* o *u* tòniques (*comodí*, *tortuga*) (Veny 2002: 60). De totes maneres, generalment es fa pertot en contacte amb la palatal [ʒ], especialment amb la dels noms propis (*Joana*, *Josep*).

Continuant amb aquest fenomen, convé destacar per la seva singularitat el llinatge *Urrach* i el pronom *ho* (escrit *u*). Desconeixent l'ètim de l'antropònim, podem pensar que la grafia <u> és el resultat del tancament de /o/, a causa de la presència de la ròtica que la segueix, perquè tenim dues variants d'aquest mateix llinatge amb *o*, *Orrach* i *Orrech* (Moll 1987: 69). Amb relació al pronom, apareix escrit *o* o *ho*, tal com faríem avui dia, però hi ha un cas en què ho fa amb *u*, segurament per fonètica sintàctica, perquè va seguit d'un verb amb *i* tònica (*si no la y dava que ell la u faria gitar* 5r. 12).

Quant a la vocal neutra àtona, la confusió entre <e> i <a> a l'hora de representar-la es comença a trobar als textos catalans antics de l'àrea oriental a partir del segle XII. Per mor d'això, una mateixa forma pot aparèixer de dues maneres diferents —segons l'etimologia—, o bé amb <e> quan hauria de ser <a> o a la inversa. Si ho exemplifiquem posició per posició, hem de dir que només hem trobat la confusió de grafia en tres contextos. Concretament, en posició inicial, interna pretònica i final.

⁹ Els exemples són, respectivament, de Miralles (1984, II: 216), Rabella (1998: 186) i Alegre (2007: 52), estudis del segle XIV.

En posició inicial de mot majoritàriament s'escriu la vocal pertinent. Tot i això, trobam quatre casos en què apareix <a> (*dafora, dalat, las, mamòria*) i vuit <e> (*demunt, devall, delats, demenada, Berthomeu, feria, les, Perets*), encara que la vocal etimològica hauria de ser l'altra. En aquesta posició, fins i tot, trobam algunes parelles de mots escrites amb les dues grafies, que són *dalat-delats, faye-feya* i *las-les*.

En interior de mot, només trobam vacil·lació en posició pretònica, on és més notable¹⁰. Hi ha setze exemples amb <a> (*abastonadajada, abastoniaren, abastonajaren, abastonajassen, abastonararen, amalà-sse'n, amanaren-la, amanar-se'n, anomanats, bastonajassen, conagué, manà-la-sse'n, manassen, manar-se'n, manaren-la-sse'n, monastir*), que haurien d'aparèixer amb <e>, i quatre amb <e> (*avegar, demenada, graciosement, palasement*), que s'haurien d'escriure amb <a>. Les parelles de mots que trobam escrites de les dues maneres són *anomanats-anomenats* i *palasement-palesament*.

Com en posició inicial, en final de mot normalment hi ha la vocal etimològica, però trobam dos mots escrits amb <a> (*aquellas, orda*), quan ho haurien de fer amb <e>, i deu amb <e> (*altre, cambre, farie, faye, juriste, monge, nafre, serie, sitge, recorde*), que haurien de dur <a>. Les parelles d'aquesta posició escrites de les dues maneres són *altra-altre, faria-farie* i *orda-orde*.

Partint del que acabam de dir, doncs, podem concloure que la confusió gràfica per representar la vocal neutra àtona començà en posició pretònica i no en final; afirmació avalada per Veny i Massanell (2012: 17, 18) però diferent a la que aporta Colomina (1999: 113), qui considera que s'inicià en posició posttònica a finals del segle XIII. Encara que sigui possible la posició esmentada per aquest darrer autor, queda molt per estudiar i saber amb certesa en quina de les dues posicions aparegué primer la confusió de <a> i <e> àtones. Amb tot, les dades del nostre text semblen confirmar la primera hipòtesi. Deixant de banda aquest aspecte, podem establir unes preferències de l'escriure del text, segons la posició. En les dels marges —inicial i final— es tendeix a emprar més <e> que <a>, mentre que en la interna —pretònica— és a l'inrevés.

Un altre detall lligat a aquest so és que, al principi del segle XVI, per influència del llatí, els plurals femenins i les terminacions *-es* i *-en* es començaren a escriure regularment amb <a>. Com que els casos trobats al document són pocs (*aquellas, las-les*), podem pensar que fan referència a la confusió de representació gràfica de la vocal

---

¹⁰ A altres estudis, com el d'Alegre (2007: 46), també hi ha més confusió de grafia en posició pretònica.

neutra àtona i no al començament d'aquest nou ús gràfic, encara que a finals del segle XII puguem trobar plurals femenins en *-as* (Segarra 1985: 62-63).

A part d'això, podem explicar la forma verbal *pregà*, de la qual hem interpretat la vocal àtona com a [ə]. Cal tenir en compte que en mallorquí actual els verbs que tenen una *e* rizotònica es pronuncien com a [e] (Colomina 1999: 114, Veny 2002: 60), però en català medieval es deien com es fa avui en l'oriental del Principat. Mostra d'això serien les vacil·lacions de grafia (<e> o <a>) que podem trobar en aquests verbs en textos catalans medievals procedents de Mallorca. Per exemple, al manuscrit hi ha *lexaren-la*, verb que a l'estudi de Miralles (1984, i: 153) es recull, en canvi, com a *laxà*.

Pel que fa als exemples amb <s> líquida inicial (*scrips*, *spatles*, *stant*, *stech*), podem dir que l'escriptura de la sibilant era un llatanisme gràfic habitual —tret que reflectiria el grau de cultura de l'escrivà—, perquè a l'hora de pronunciar-se s'afegia una vocal epentètica —que en català oriental correspon a [ə]—, tal com ha estat sempre habitual en català.

Finalment, el fonema /i/ del clític *hi* apareix escrit com a <y> en ser proclític (*àls no y hac*, *no y sab res*), però en posició enclítica el pronom *hi*, en canvi, sol aparèixer escrit *hi* (*entrà-hi* 2r. 23, *entraren-hi* 4v. 14). Arran d'això, podríem pensar que la distinció gràfica remet a un intent de diferenciar la pronunciació àtona (y) o tònica (hi) del pronom, tal com hem esmentat al vocalisme tònic. La conjunció copulativa tradicionalment s'havia escrit amb <y> i així apareix al text.

4.1.3. Diftongs

Diftongs decreixents amb [w]

agreuçada 7v. 6; *batliu* 7v. 19; *ciutat* 3r. 9; *liuràs* 4v. 9, 6v. 4/6v. 5; *prou* 5v. 13; *traure* 3r. 10; *veus-la* 2r. 21

Diftongs decreixents amb [j]

aydassen 3r. 10; *despuys* 4v. 18; *feyna* 6v. 13, 7v. 9; *fuyta* 3r. 10

Diftongs creixents amb [w]

quals 2v. 18, 3v. 14, 5v. 21; *quant* 7v. 6; *quax* 2r. 16; *següent* 1v. 20

Diftongs creixents amb [j]

deya 3v. 23, 4v. 5, 4v. 10, 5v. 5, 7r. 20; *faye* 5r. 16

Quant als diftongs creixents i decreixents amb [j], la semivocal /i/ sol anar representada per <y> (*deya*, *faye*; *aydassen*, *feyna*), com era habitual. En els creixents amb [w], sempre que hi ha *a*, la grafia que apareix és la clàssica, <qu> (*quals*, *quant*, *quaix*). Les formes *reinterrogada* i *reinterrogat*, no les hem inclòs dins dels diftongs perquè és probable que es pronunciassin com a hiat. És així perquè el context en què s'empraren era formal, implicava una parla acurada. A més, eren i són la combinació del prefix *re-* i l'infinitiu *interrogar*, i en aquell moment es devia saber bé quin era el mot primitiu (Recasens 1991: 159). Malgrat això, no es pot descartar que es convertissin en diftong, depenent de la rapidesa del discurs.

4.1.4. Elisions

no·ls 2v. 6

no·m 2r. 21, 5r. 19

per què·s 5v. 18

que·s 4v. 18, 5v. 5

què·s 2r. 17

que·l 2v. 8, 3r. 6, 5v. 18, 7r. 10

L'apòstrof és un signe que indica la supressió d'alguna vocal. El seu ús no es generalitzà fins a la impremta, però igualment, en documentació antiga, podem trobar l'elisió d'alguna vocal —normalment neutra— que marcam amb el punt volat. Els exemples trobats són els assenyalats.

4.2. Consonantisme

L'inventari consonàntic del català medieval era el mateix que l'actual. A continuació, esmentarem alguns aspectes propis de la llengua de l'època abans de veure'ls una mica més amb detall, aprofitant alguns casos del text, tot destacant les principals diferències gràfiques.

Les oclusives sonores en posició final s'ensordeixen en català des del segle XII, fet que en l'escriptura pot implicar canvi de grafia. En relació amb la sonoritat, les consonants intervocàliques P, T, C seguides de *a*, *o* o *u*, S i F llatines sonoritzaren en el seu pas al català, però una vegada la vocal àtona final desaparegué¹¹ s'ensordiren i, per tant, passaren de [b], [d], [g], [z], [v] a, un altre cop, [p], [t], [k], [s], [f] (Moll 2006: 117). La forma *sab* que trobam conserva l'oclusiva sonora perquè l'arrel del verb la tenia —i recordem que «la convenció gràfica —ultra que és vacil·lant en els orígens de totes les llengües— és més conservadora que la convenció oral» (Martí 1990: 56)—, però ja des del XIII es pronunciava sorda, com demostraria l'altra forma *sap* del document.

A la primera meitat del segle XV, en el català continental —concretament a les comarques del nord de Catalunya i a la ciutat de València— començà a haver-hi la indistinció entre /b/ i /v/¹² —que acabaren fusionant-se en /b/ fonèticament, per bé que en l'escriptura sí que solien diferenciar-se. Tot i això, a l'edat mitjana, els territoris avui betacistes distingien entre els dos fonemes en la parla, com fa el baleàric i bona part del valencià avui. Per aquest motiu en el manuscrit la barreja d'aquestes grafies és nul·la.

Les sibilants s'escrivien abans del XIII amb diverses grafies que representaven la pronunciació real: /s/ amb <s> i <ss>, /ʃ/ amb <c> i <ç> i /dz/ amb <z>. Després, però, les dues africades es confongueren amb la /s/, per la qual cosa al segle XV qualsevol de les grafies esmentades podia representar la fricativa. Tot i que els escriptors intentaven fer l'antiga distinció fònica, a la pràctica les confusions gràfiques eren habituals, tal com demostrarem en el comentari d'aquest text.

En relació amb els sons palatals, a part de recollir exemples provinents de X llatina que donà [ʃ] (*dix*, *quax*) en català oriental, n'hem trobat un del grup DY, el qual evolucionà cap a una africada palatal sonora, que esdevingué sorda en posició final, [tʃ]

¹¹ Les vocals *e* i *o* en posició àtona final en llatí vulgar, sovint, desaparegueren en les llengües gal·loromàniques (català, occità i francès), mentre que *a*, en canvi, s'hi conservà.

¹² Primer fou en posició intervocàlica i després el canvi s'aplicà a qualsevol altre context. Per a més informació, vegeu Moran (1994: 25-42).

(*mig*), i d'altres que donaren [ʒ], que apareixen escrits amb <j>, <i> o <g> (*injuriaren*, *haien*, *abastonegaren*).

Centrant-nos en les laterals, i concretament en la dorsopalatal actual [ʎ], l'escrivà usava una grafia o una altra segons l'ètim del mot en qüestió. En els casos en què aquests provenen de -LL- intervocàlica els representava sempre amb <ll>, mentre que aquells que ho fan del grup LY del llatí vulgar els escrivia amb <yl>. Aquesta darrera combinació consonàntica indica una pronúncia ioditzant, la qual es conserva a les Balears i a algunes comarques nord-orientals, encara que abans era habitual en més part del territori catalanoparlant oriental.

Amb tot, i malgrat que <ll> sigui habitualment [ʎ], hi ha paraules en què aquesta grafia correspon a la pronúncia de la <l·l> geminada. És el cas de verbs cultes com *anullets* o *cancellades*.

Una darrera diferència gràfica que podem veure entre el consonantisme actual i el d'antany és l'ús de la lletra <h>. En llatí vulgar era muda i al segle I aC acabà per desaparèixer. De totes maneres, a l'edat mitjana era molt més habitual que no ara escriure-la, fins i tot en mots que no la duïen en llatí. D'aquesta manera, podia aparèixer per ultracorrecció, per marcar hiat i acompanyant <c> en grups interns (<ch>, <nch>, <rch>, <sch>) i finals (<ch>, <nch>, <rch>). Actualment la conservam només quan existia en llatí.

Tot seguit analitzarem amb detall els casos esmentats a partir d'una selecció dels exemples més representatius.

4.2.1. Sons oclusius

Posició inicial

/p/	<i>p</i>	<i>palasement</i> 3v. 24, 4v. 6; <i>partiren-se</i> 4v. 17, 5v. 22; <i>paraula</i> 3v. 8; <i>pech</i> 3r. 22; <i>pregà</i> 3r. 6; <i>pogués</i> 7r. 3; <i>propi</i> 7r. 9; <i>pública</i> 3v. 24, 4v. 6, 5v. 6
/b/	<i>b</i>	<i>bastonajassen</i> 5r. 27; <i>batiments</i> 7v. 8, 7v. 9; <i>batliu</i> 7v. 19; <i>batuda</i> 7r. 27; <i>blancha</i> 5v. 18, 6v. 28; <i>bras</i> 7v. 5; <i>Berenguer</i> 1v. 19; <i>bordell</i> 5r. 6
/t/	<i>t</i>	<i>tabuxada</i> 2v. 22; <i>tantost</i> 2r. 7, 2r. 22, 2v. 6, 5v. 25; <i>tragué-la</i> 5r. 23, 5v. 17; <i>traure</i> 3r. 10; <i>tocassen</i> 4v. 24; <i>tremès</i> 6v. 26; <i>trobarets-la</i> 5r. 20

- th* *Thomàs* 2r. 3, 2r. 4, 2v. 9, 2v. 12, 3r. 26, 3v. 23, 3v. 24, 4r. 3, 4v. 10, 5r. 23, 5v. 3, 5v. 11, 5v. 15, 5v. 24, 6v. 22, 6v. 30, 7r. 19, 7r. 26
- /d/ *d* *dan* 6v. 6; *delats* 7v. 17; *desposat* 7r. 5; *devall* 2r. 22, 3r. 27, 4v. 15, 7r. 24; *dez* 7v. 14; *dilecció* 7v. 13; *diria* 3r. 25; *donaven* 1v. 26; *duas* 7r. 3
- /k/ Davant *e, i*
- qu* *quax* 2r. 16; *que* 1v. 26, 2r. 18, 2v. 5, 2v. 16, 2v. 20, 3r. 15, 3v. 5, 5v. 24, 5v. 27, 6r. 1, 6v. 2, 6v. 30, 7r. 28, 7v. 19; *quin* 7v. 1; *quina* 7r. 6
- Davant *a, o, u*
- c* *cambre* 2r. 21, 3r. 27, 4r. 7, 4r. 8, 4v. 12, 4v. 15, 5r. 20, 5r. 21, 5v. 15; *car* 2v. 9; *cofret* 7r. 19; *conagué* 2v. 23; *consell* 7v. 14; *cusina* 7r. 17
- qu* *quals* 2v. 18, 3v. 14, 5v. 21; *quant* 7v. 6; *quax* 2r. 16
- /k/ Seguida de consonant
- c* *cridà* 2r. 2, 7r. 9, 7r. 11
- /g/ *gu* *Guillem* 3r. 14, 3v. 20, 6v. 19, 7r. 26, 7v. 17; *Guillemó* 2r. 8, 2r. 13, 3v. 20, 4v. 2, 5r. 4, 5v. 21, 7v. 17

Posició interna intervocàlica

- /p/ *p* *deposat* 6v. 1/6v. 2; *sàpie* 2v. 20
- /b/ *b* *abans* 2v. 11, 6v. 2, 6v. 3; *abastonararen* 4v. 22; *atrobarien-la* 4r. 6; *arribaren* 4v. 27; *habitadors* 1v. 15; *tabuxada* 2v. 22
- /t/ *t* *batiments* 7v. 8, 7v. 9; *batuda* 7r. 27; *dites* 1v. 20, 2r. 4, 2v. 15, 4r. 14, 5r. 2; *feta* 2v. 7, 6v. 13; *gitar* 5r. 12; *inquietets* 7v. 20; *tota* 2v. 3, 5v. 16
- /d/ *d* *adulteri* 3r. 10, 4v. 6, 5v. 5; *amagada* 2r. 19, 4v. 26, 5r. 22; *anullades* 7v. 23; *demenada* 6v. 6; *farida* 5r. 28; *jornades* 6v. 14/6v. 15; *stades* 2v. 25

/k/	<i>qu</i>	<i>aquells</i> 2v. 24, 5v. 29, 7v. 21; <i>aquèn</i> 1v. 24; <i>inquirí</i> 1v. 20; <i>parròquia</i> 1v. 14, 1v. 21, 3r. 2, 3v. 21, 4r. 22, 5r. 1
	<i>c</i>	<i>acostàs</i> 2r. 1; <i>justícia</i> 4r. 5, 4v. 11; <i>recorde</i> 6v. 17; <i>tocassen</i> 4v. 24
	<i>ch</i>	<i>tochà</i> 3r. 16, 3v. 25, 4v. 6, 5r. 8, 5v. 7; <i>tochassen</i> 5r. 27/5r. 28, 5v. 28; <i>tocharen</i> 3r. 15, 4r. 17
/g/	<i>gu</i>	<i>conagué</i> 2v. 23; <i>diguessen</i> 6v. 29; <i>haguera</i> 6v. 7; <i>mogué</i> 7r. 6; <i>vaguer</i> 7v. 13, 7v. 15; <i>volgué</i> 3v. 3, 7r. 7
	<i>g</i>	<i>amagada</i> 2r. 19, 5r. 15; <i>avegar</i> 7v. 7; <i>plegats</i> 4r. 11; <i>regent</i> 1v. 13; <i>reinterrogat</i> 6v. 23; <i>segons</i> 4v. 21, 5v. 26, 7r. 5

Posició interna no intervocàlica

/p/	<i>p</i>	<i>desposat</i> 7r. 5; <i>expressades</i> 5v. 3; <i>reptada</i> 5v. 12; <i>respòs</i> 2r. 6, 5r. 11, 5v. 10; <i>s'emportà</i> 7r. 19; <i>spatles</i> 3r. 22, 5r. 18, 6v. 13
/b/	<i>b</i>	<i>alberch</i> 1v. 16, 2v. 26, 4v. 6, 5v. 14; <i>barber</i> 6v. 18; <i>bordell</i> 5r. 6; <i>cambre</i> 4r. 6, 4v. 12, 5r. 20, 5v. 15; <i>semblant</i> 2r. 14; <i>Umbert</i> 7v. 12
/t/	<i>t</i>	<i>entrats</i> 5r. 19; <i>entrevingueren</i> 2v. 19; <i>partiren-se</i> 4v. 17, 5v. 22; <i>portes</i> 2r. 4, 3v. 25, 5v. 9; <i>rector</i> 6v. 25; <i>stada</i> 2r. 19; <i>stech</i> 7v. 8; <i>vistes</i> 6v. 15
	<i>th</i>	<i>Anthoni</i> 2r. 7, 2r. 8, 3r. 13, 3r. 14; 3v. 17, 5v. 20, 6v. 18, 6v. 21, 7v. 16; <i>Berthomeu</i> 2r. 8, 2r. 13, 4r. 22, 7r. 25, 7v. 16
/d/	<i>d</i>	<i>bordell</i> 5r. 6; <i>orda</i> 3v. 22; <i>orde</i> 4v. 4; <i>recorde</i> 6v. 17
/k/	<i>c</i>	<i>alcun</i> 3v. 9, 6v. 5; <i>alscuns</i> 6r. 2; <i>cavalcà</i> 5v. 23; <i>Jacme</i> 1v. 15, 2r. 9, 3r. 2, 4v. 1, 5r. 4, 6v. 23, 7r. 25, 7v. 17; <i>rector</i> 6v. 25
	<i>qu</i>	<i>alqueria</i> 5v. 18, 5v. 24, 6v. 28; <i>Mallorques</i> 3r. 9; <i>perquè</i> 1v. 18
	<i>ch</i>	<i>blancha</i> 5v. 18, 5v. 25, 6v. 28; <i>Ffrancescha</i> 6v. 18; <i>Marchó</i> 1v. 1, 2r. 13, 3r. 14, 4v. 22, 5r. 1, 5v. 21; <i>tanchà</i> 2v. 2; <i>tranchada</i> 2v. 3
/g/	<i>g</i>	<i>agreujada</i> 7v. 6; <i>contenguda</i> 7r. 1; <i>vengut</i> 5v. 21

Posició final

/p/	<i>p</i>	<i>cap</i> 2r. 12, 6v. 9, 7v. 4; <i>prop</i> 1v. 14, 1v. 24, 6v. 12; <i>sap</i> 7v. 9
/b/	<i>b</i>	<i>ab</i> 2r. 3, 3r. 28, 4r. 4, 4v. 6, 5r. 6, 5v. 4, 7r. 16, 7v. 22; <i>sab</i> 2r.25, 4v. 23, 5r. 26, 5v. 30, 6r. 1, 7r. 2
/t/	<i>t</i>	<i>discret</i> 1v. 13; <i>fort</i> 3r. 22; <i>honrat</i> 7v. 12, 7v. 14; <i>molt</i> 7v. 6; <i>salut</i> 7v. 13; <i>tot</i> 7v. 1; <i>vengut</i> 5v. 21; <i>veritat</i> 1v. 20, 3v. 18, 4r. 23, 5r. 1, 5v. 1, 7r. 22
/k/	<i>ch</i>	<i>alberch</i> 2r. 1, 2v. 12, 4v. 3, 4v. 6, 5v. 6, 5v. 7; <i>loch</i> 7v. 1; <i>pech</i> 3r. 22; <i>poch</i> 3r. 23; <i>stech</i> 7v. 8; <i>Urrach</i> 2v. 16, 4v. 16, 5r. 7, 7r. 26; <i>vench</i> 7r. 1

En resum, com demostren els exemples, tant en posició inicial absoluta com interna no intervocàlica, les oclusives bilabials (/p/, /b/) i apicodentals (/t/, /d/) sordes i sonores no mostren cap irregularitat en la representació gràfica. Sempre són escrites de la mateixa manera, cosa que no passa amb les dorsovelars (/k/, /g/) —també sordes i sonores— que apareixen amb una grafia o una altra, depenent de la vocal que les segueixi, de la consonant que tenguin a davant o darrere i de la posició en què es trobin.

Tanmateix, hem de fer dues precisions. L'apicodental sorda en posició inicial i interna, a part de representar-se com a <t>, s'escriu amb <th> en alguns casos. Es tracta d'antropònims que duen aquesta grafia (*Thomàs*, *Anthoni*, *Berthomeu*) per cultisme, encara que no sempre s'adigui amb l'ètim corresponent (THOMAS, ANTONIUS, BARTHOLOMÆUM). Per altra banda, la bilabial sonora s'ensordeix en posició final, com qualsevol oclusiva sonora. Certament, l'escriptor del document la sol representar sempre amb <b> en dos mots (*ab*, *sab*), però la pronúncia que se'n feia havia de ser sorda, com podria demostrar la forma verbal *sap*.

Quant a les velars en posició interna, en català actual quan la dorsovelar sonora va seguida de *e* o *i* s'afegeix <u> darrere la consonant. En els textos medievals, aquesta vocal ja hi apareixia (*haguera*, *Guillemó*) i, endemés, era normal que a vegades ho fes també davant *a* i *o*. En el judici analitzat no en trobam exemples, però en d'altres d'estudiats per Miralles (1984, II: 245, 257; 1984, I: 123) sí que n'hi ha (*Guabriel*, *bragua*, *guonella*, *guosaria*). Per tant, és normal que en puguem documentar en processos del segle XV.

Amb relació a la pronúncia que devien tenir les grafies <b>, <d> i <g> intervocàliques en català medieval, podem pensar que era aproximant perquè és com es fa en la parla actual balear, la qual és de les més conservadores del conjunt català, i perquè els estudis més destacats (Moll 2006: 107) així ho demostren.

En interior de mot, a partir del XIV, la dorsovelar sorda apareix escrita tant amb <c> com <ch> (*cavalcà, blancha*). En alguns casos s'usen les grafies indistintament (*tocassen, tochassen*), mentre que en d'altres sembla que hi ha preferència per a una d'elles (*tanchà, tanchades*). En relació amb <ch>, aquesta grafia no etimològica també s'emprava normalment en posició final (*alberch, vench*) i, de fet, s'hi mantengué fins a la reforma fabriana (Segarra 1985: 23).

4.2.2. Sons labiodentals

Posició inicial

/f/ *f* *farida* 5r. 28; *farissen* 4v. 6, 5r. 16, 5v. 13; *feren* 4v. 18, 6v. 4; *fermament* 2v. 23; *feyen* 2r. 18; *fill* 6v. 27; *fo-li* 6v. 11; *forà* 2r. 1; *frares* 3v. 20, 4v. 2

ff *Ffrancescha* 6v. 18

/v/ *v* *vànova* 7r. 19; *vaeren* 6v. 20; *Vilar* 7v. 14; *volem* 7v. 22; *vós* 2r. 4, 7v. 19

Posició interna

/f/ *f* *afers* 2v. 13; *cofret* 7r. 19; *dafora* 7v. 13; *enfelloní* 4r. 3; *nafre* 6v. 11

ff *offici* 1v. 14

/v/ *v* *anava* 7v. 3; *avegar* 7v. 7; *avia-le* 3v. 3; *cavalcà* 5v. 23; *Daviu* 1v. 16, 4r. 1, 6v. 25; *envers* 7r. 3; *haver* 3v. 22, 7v. 22; *lavors* 2r. 20, 5v. 13; *moviment* 7r. 9

Pel que fa a la fricativa sorda, a vegades apareix una grafia arcaica i culta que hi havia per representar la labiodental sorda, <ff>. Aquesta es podia escriure per etimologia (*offici*) o bé per un intent d'acostar-s'hi (*Ffrancescha*). Com que els exemples

en què la trobam són francament pocs, això podria remetre a la cultura de l'escrivà, perquè la grafia més general és la <f> simple.

Tant pels mots vists ara com en els de les oclusives bilabials, hem de dir que no hi ha, en el manuscrit, la confusió entre les sonores bilabial i labiodental que en la primera meitat del segle XV començà a reflectir-se en els escrits dels actuals dialectes betacistes. Les Balears —com el valencià no apitxat i l'alguerès— no comparteixen aquest tret i, per tant, el document pot ser una prova més que corrobore la distinció —que aniria lligada, també, a la pronúncia— que s'hi ha fet tradicionalment d'aquest parell de consonants.

4.2.3. Sons sibilants (/s/ i /z/)

Posició inicial

/s/ *s* *sabent* 3r. 20; *sens* 6v. 10; *senyor* 1v. 19; *scrts* 7r. 24; *sitge* 2r.22, 2v. 8, 2v. 14, 3v. 2, 5v. 17; *stades* 2v. 25; *so* 1v. 15, 7r. 7; *sos* 1v. 15, 7r. 2; *sots* 4r. 9, 5r. 22
c *ciutat* 3r. 9; *cirurgia* 7v. 3
ç *ço* 3r. 15, 4r. 12, 6v. 21

Posició interna intervocàlica

/s/ *ss* *amalà-sse'n* 2r. 25; *anà-sse'n* 5v. 22, 5v. 25; *assessor* 7v. 15; *diguessen* 6v. 29; *esser* 1v. 23, 3v. 19, 4v. 1, 5r. 2; *fassats* 7r. 14; *fossen* 2v. 24; *misser* 7v. 14
ç *açò* 2r. 17, 2v. 11, 7v. 19; *façats* 7v. 20

/z/ *s* *camisa* 2r. 24; *cases* 4v. 20, 5r. 25; *cusina* 7r. 17; *desada* 2r. 19; *meses* 6v. 12; *palesament* 5v. 6

Posició interna no intervocàlica (agrupada)

/s/ *s* *alscunes* 6v. 16, 7r. 18; *bastonades* 2r. 12, 3v. 6; *costats* 6v. 13; *diverses* 2r. 11, 5r. 6; *fermanses* 7v. 21; *honestament* 3r. 11; *vistes* 6v. 15

Posició final

/s/ s   *acostàs* 2r. 1; *ans* 7v. 20; *armes* 2v. 21, 4r. 18; *bras* 7v. 5; *germans* 4r. 12, 4v. 19; *Lorens* 1v. 13; *plegats* 4r. 11; *pres-la* 2r. 25, 5r. 23
z   *dez* 7v. 14

Com a síntesi d'aquests sons, podem dir que en el català medieval del XV hi havia dues consonants sibilants, /s/ i /z/. El fet que el seu origen es trobi, respectivament, en la confusió de les africades /ts/ i /dz/ amb les fricatives /s/, /z/ en una època posterior al segle XII, va fer que, a l'hora d'escriure'ls, hi hagués freqüents confusions gràfiques en la representació de les consonants esmentades.

El primer fonema, /ts/, durant el segle XIII passà a [s] (Segarra 1985: 49), amb la qual cosa es confongué amb els resultats romànics de /s/. Sobre aquest canvi, Lleal (1992: 84) diu que va ser «iniciat ja en època primitiva a les comarques orientals, [i que] probablement, l'africada [ts] ja havia desaparegut quan es produí la repoblació de les Balears». Conseqüentment, la diversitat gràfica que hi ha al document per representar [s] (<s>, <c>, <ç>, <ss>, <z>) no és tant el resultat de la possible vacil·lació en la pronúncia, sinó més de la voluntat de mantenir les diferents grafies per representar-les.

Pel que fa a la representació, hi ha mots en què es desconeix la que li correspondria (*fermanses* ve de *FĪRMANTIA però sent plural s'escriuria amb <c>, *Lorens*, de LAURENTIU, aniria amb <ç> i *amalà-sse'n* s'hauria d'escriure amb una sola <s>) i en d'altres hi ha ambivalència, com seria el cas de la forma verbal *fassats-façats* o del demostratiu *ço-so*, perquè els trobam de les dues maneres.

En posició final, gairebé tots els exemples són escrits amb <s>, però n'hi ha un amb <z> (*dez*), grafia que solia aparèixer en representar els articles salats, els quals s'empraven en la llengua medieval parlada de les Balears, però no en l'escripta, excepte en alguns noms propis, com *Dez Vilar*, *Ses Oliveres*.

Finalment, en relació amb l'apicopalatal sonora /z/, hem de dir que sempre apareix representada per <s> entre vocals (*desada*, *meses*), tal com feim avui i era normal a l'època.

4.2.4. Sons palatals

[ʃ]   Posició interna intervocàlica   *x*   *axí* 2r. 15, 7r. 22; *axò* 2r. 2; *dixeren* 2v. 17, 6v. 4; *matexa* 1v. 17; *tabuxada* 2v. 22

Posició interna no intervocàlica   *x*   *dix-li* 2r. 3, 4v. 8

Posició final   *x*   *dix* 1v. 23, 2r. 6, 2v. 18, 3r. 4, 4r. 5, 4v. 12, 5r. 19, 5v. 10, 6v. 6, 7r. 2, 7v. 8; *quax* 2r. 16

[ʎ]   Posició final   *ig*   *mig* 2r. 16

[ʒ]   Posició inicial   *j*   *Jacme* 1v. 15, 3r. 2, 7r. 25; *Johan* 7v. 12; *jorns* 2v. 10; *jurada* 1v. 22; *jayent* 1v. 25

g   *gitar* 5r. 12

y   *yo* 2r. 3, 2r. 3, 7r. 15

Posició interna intervocàlica   *i*   *abastonaiairen* 1v. 17; *haien* 7r. 27; *haian* 7v. 15; *maior* 2r. 1

g   *abastonegaren* 3v. 10

Posició interna no intervocàlica   *j*   *injurià* 3v. 8; *injuriada* 1v. 22; *injuriassen* 4v. 24; *injúries* 2v. 18

Quant al primer so i basant-nos en els exemples, la *x* llatina donà [ʃ], pronúncia mantenguda en català occidental, però desapareguda o evolucionada a [ʃ] en l'oriental. Segons Segarra (1985: 54), «els nostres escriptors antics [...] escrivien *x* en posició intervocàlica i *ix*, generalment, en posició final de mot». Encara que pugui ser així, mirant els mots esmentats, trobam la grafia <*x*> en tots els casos, fet indicador que ja en aquell segle la semivocal no es pronunciava a Mallorca.

Amb relació al segon so, *mig* ve de MĚDĪU. Els mots catalans que en llatí tenien I, GY o, com és el cas, DY intervocàlica evolucionaren cap a una fricativa palatal sonora, [ʒ], la qual passà a [dʒ] i després a [ʃ], en trobar-se en posició final.

Pel que fa a la fricativa palatal sonora, aquesta varia la seva representació segons la posició. En interna no intervocàlica només apareix amb <j> (*injurià, injúries*), mentre que en la resta de contextos ho fa amb grafies diferents. En inicial trobam <j> (*Jacme, jorns*), <g> (*gitar*) i <y> (*yo*). En relació amb aquesta darrera, a l'edat mitjana <i> o <y> podien equivaler tant a la fricativa palatal com a la iod, resultats que s'han conservat fins a avui dia segons l'àrea geogràfica. Així, al sud del territori català peninsular i a l'illa d'Eivissa s'ha tendit a ['jɔ], mentre que en la resta de dialectes, inclosos els de Mallorca i Menorca, a ['ʒɔ] (DCVB). Amb vista a aquestes dues pronúncies, podem pensar en la possibilitat que, en mallorquí del segle XV, <y> era [ʒ], perquè és la fonètica que s'ha mantengut en una part del baleàric, un dels dialectes més conservadors de tot el domini lingüístic, la qual cosa vol dir que era la pronunciació majoritària al català medieval.

Pel que fa a les representacions de la fricativa palatal sonora en posició interna intervocàlica, hem trobat <i> (*haien, maior*) i <g> (*abastonegaren*). Quant a <i>, la semivocal s'acosta a l'ètim llatí, la qual en català medieval corresponia a [ʒ]. De la segona grafia, <g>, havent esdevengut representant en català actual del so fricatiu, podem pensar que ocasionalment en aquell moment també era així.

4.2.5. Sons nasals

Com les oclusives, les nasals no palatals no tenen gaire variacions a l'hora de representar-se. L'ús que se'n fa és majoritàriament sistemàtic i etimològic (*matets, nomenat, vengut, hom, hont*¹³, *alcun*). Amb tot, comentarem algunes formes que avui dia tenen el fonema /ɲ/, ja sigui en posició interna intervocàlica (*Bunyola*) com en final (*punys, dan*).

Amb relació a les formes *Bunyola* i *punys* hem de dir que, en català medieval, el so dorsopalatal pot anar representat per <ny>, <yn>, <y> i <n> (Bruguera 2003: 8). Com en l'expressió *Santa Maria*, ambdós mots apareixen en el manuscrit amb la nasal

---

¹³ Hem de fer notar que l'adverbi, a part d'escriure's com *on* i *hon*, apareix amb <t> final, *hont*, perquè l'oclusiva és etimològica, el residu de la D de ŪNDE (Moll 2006: 186).

abreujada i l'hem transcrit amb el signe <ny>. Pel que fa al topònim, una vegada no apareix el signe de la nasal però creim que és per error o oblit de l'escrivà.

Quant a la forma *dan*, provinent de DAMNU, apareix amb <n> perquè és el resultat, en català, que té el grup MN. La forma del document és l'etimològica i la que va ser predominant fins a finals del segle XV. A les acaballes del XIV —encara que no es consolidà o generalitzà fins al segle següent— se'n començà a emprar una que tenia palatalitzada l'apicopalatal nasal (*dany*) per «influència de la vacil·lació existent entre *engan* i *engany*» (Coromines 1989: 19-20). Aquesta «variant vulgar i rebutjada» en un primer moment és la usada i admesa actualment.

4.2.6. Sons laterals

/ʎ/	<u>Posició inicial</u>	<i>l</i>	<i>ladonchs</i> 6v. 26; <i>lavàs</i> 2r. 1; <i>lexaren-la</i> 2r. 16; <i>Lorens</i> 1v. 13; <i>lit</i> 5r. 22; <i>liurar</i> 3r. 20
	<u>Posició interna intervocàlica</u>	<i>ll</i>	<i>allà</i> 5r. 6, 5v. 14; <i>dilluns</i> 1v. 14; <i>ella</i> 2v. 6, 6v. 7; <i>enfelloní</i> 4r. 3; <i>muller</i> 3r. 16, 7v. 18
	<u>Posició final</u>	<i>ll</i>	<i>bordell</i> 5r. 6; <i>consell</i> 7v. 14; <i>devall</i> 3r. 27, 7r. 24; <i>aquell</i> 2r. 6, 3r. 26, 5v. 24
		<i>yl</i>	<i>vuyl</i> 2r. 3
/ʎʎ/	<u>Posició interna intervocàlica</u>	<i>ll</i>	<i>anullades</i> 7v. 23; <i>anullets</i> 7v. 21; <i>cancellades</i> 7v. 23; <i>cancellam</i> 7v. 22
	<u>Posició interna no intervocàlica</u>	<i>tl</i>	<i>batle</i> 1v. 19, 7v. 13; <i>batliu</i> 7v. 19; <i>spatles</i> 3r. 22, 5r. 18, 6v. 13

A l'edat mitjana, la representació de l'actual lateral sonora dorsopalatal tenia diferents grafies. Les que hem trobat són <l>, <ll> i <yl>¹⁴.

Pel que fa a la primera, <l>, encara que la grafia escrita sigui, en posició inicial absoluta de mot, com la lateral sonora apicopalatal (*las*, *li*, *los*), representava [ʎ]

¹⁴ Vegeu que en altres estudis, com el de Miralles (1984, i: 141), també poden aparèixer les de <ill> i <yll>.

(*ladonchs*, *lexaren-la*, *lit*, *liurar*). En aquesta posició i en català medieval la lateral es representava sistemàticament amb aquesta grafia, perquè ja es pressuposava que tots els mots, excepte els clítics, tenien el so esmentat. Tot i trobar-la al primer terç del XVI, no serà fins al segle XVII en què s'escriurà obligatòriament amb <ll>.

El que és interessant, però, és la distinció que sembla que es fa entre [ʎ] i [j] o, dit d'una altra manera, entre les grafies <ll> i <yl>. Coromines (1976: 41) apunta que «l'única cosa que es pot assegurar és que a l'edat mitjana *yl* hagué de tenir un matís més fortament palatal que el de *ll*, car això és el que confirma clarament la pronúncia moderna com a *y*», però això no ha de fer «creure que *yl* es vagi pronunciar sempre com a *y*, en els territoris que avui ho diuen així, a les Balears i en el nord-est continental, car llavors fóra ben difícil de comprendre que en els documents medievals d'aqueixes zones es trobin sempre, o normalment, les grafies de tipus *yl* (*ill*, etc.)» (Coromines 1976: 42).

Després d'aquesta petita explicació, malgrat haver-hi polimorfisme a l'hora de representar la lateral dorsopalatal, és significatiu que al text es distingeixi la grafia segons l'etimologia i, també, la pronúncia. Exceptuant *consell* i *muller*, les paraules que duen <ll> no provenen de cap ètim llatí que inclogui iod, sinó de -LL- interna llatina, mentre que el mot que du <yl> deriva del grup LY (*VOLEO), pronunciat encara avui amb iodització a Mallorca. Quant als exemples d'abans, *consell* i *muller*, que apareguin representats amb <ll> demostraria la cultura de l'escrivà.

La grafia <yl>, doncs, és un intent de l'escrivà del text de distingir gràficament aquest so de la lateral palatal, la qual cosa reflecteix segurament una pronunciació ioditzant ja a la Mallorca de l'època.

El darrer aspecte que s'ha d'explicar és el del so [ʎ], que trobam amb la grafia <ll> en verbs cultes (*anullam*, *cancellets*), i que avui escrivim amb <l·l> geminada, o amb el grup <tl> en posició interna intervocàlica en mots patrimonials. Respecte a això, *batle* i *spatles*¹⁵ (BAJŮLU, SPATŮLA) són formes del català antic i mots que encara es mantenen en els dialectes catalans del sud. Que es conservi en baleàric és una conseqüència o un resultat de l'aïllament geogràfic, que ha permès «l'arrelament d'arcaïsmes de tota casta» (Veny 2002: 55). En els dialectes del nord, en canvi, hi trobam les variants palatalitzades (*batlle*, *espatlles*), que aparegueren més tard, als segles XV i XVI, per assimilació de la dental a la lateral, procés habitual en català.

---

¹⁵ No hem inclòs el mot *batliu*, perquè la grafia <tl> és el resultat de l'adaptació catalana del mot francès antic *bailif* per analogia a *batle*.

4.2.7. Sons vibrants

<u>/r/</u>	<u>Posició final</u>	<i>r afers</i> 2v. 13; <i>avegar</i> 7v. 7; <i>barber</i> 6v. 18; <i>envers</i> 7r. 3; <i>mostrar</i> 2r. 20; <i>Mir</i> 6v. 18
------------	----------------------	--

Actualment i gairebé per sistema, la ròtica en posició final absoluta a les Balears no es pronuncia. Colón datà aquest emmudiment d'anterior al segle XVI, perquè ja des del XIII hi ha textos en què se suprimeix (Segarra 1985: 43). Que apareguin totes les apicopalatals en el document és un detall que podem interpretar o bé com a sinònim de la cultura de l'escrivà, que recordava quines paraules tenien /r/ per etimologia, o bé que encara, a les illes, aquest fenomen no havia començat. Aquesta segona hipòtesi és més qüestionable, perquè «a les *Regles de Trobar* de Jofre de Foixà, escrites el 1290, es fa al·lusió d'aquest fenomen quan es critica "alcuns homs que usen de trobar, e assenyaladament en Catalunya... e com degren dir 'amars', 'cars', 'avars', dezien 'amás', 'cás', 'avás'". Amb tot, la conservació de la grafia <r> atenuà aquesta evolució» (Lleal 1992: 85). Evidentment, aquest canvi és comentat sobre l'ús que es feia al Principat, però podem pensar que si no era igual o semblant, això mateix passava a Mallorca durant l'edat mitjana.

4.2.8. Ús de la lletra <h>

Amb valor etimològic

<u>Posició inicial</u>	<i>habitadors</i> 1v. 15; <i>haiüt</i> 7v. 7; <i>honestament</i> 3r. 11; <i>honrat</i> 7v. 14; <i>Thomàs</i> 2r. 3, 5r. 20
------------------------	--

<u>Posició interna intervocàlica</u>	<i>Johan</i> 7v. 12
--------------------------------------	---------------------

<u>Posició interna no intervocàlica</u>	<i>Berthomeu</i> 2r. 8, 2r. 13, 3r. 13, 3v. 19, 4r. 22, 5r. 4, 7v. 16
---	---

Amb valor no etimològic

<u>Posició inicial</u>	<i>hon</i> 3v. 3, 4v. 10, 5r. 11, 5r. 19, 7v. 3; <i>hoí</i> 1v. 25; <i>hoit</i> 7r. 25, 7r. 28; <i>hun</i> 2r. 2, 7v. 8
------------------------	---

<u>Posició interna intervocàlica</u>	<i>rahó</i> 2v. 5, 3v. 6, 5v. 22, 7r. 6, 7v. 7, 7v. 9
<u>Posició interna no intervocàlica</u>	<i>Anthoni</i> 2v. 27, 5v. 20, 7v. 16; <i>lochtinent</i> 1v. 19; <i>Marchó</i> 1v. 1, 7r. 2; <i>tanchà</i> 2v. 2
<u>Posició final</u>	<i>alberch</i> 1v. 16, 5r. 9; <i>ladonchs</i> 3r. 23, 6v. 26; <i>pech</i> 3r. 22; <i>Urrach</i> 2v. 27, 5r. 7, 7r. 26

Com hem vist amb els exemples, en català antic, encara que es podia escriure <h> perquè l'ètim del mot la tenia (*haiüt, Johan, Berthomeu*), de vegades, en canvi, s'afegia per ultracorrecció, pel «desig d'acostar les formes de la llengua vulgar a les corresponents de la llengua mare» (Segarra 1985: 38) —com serien els casos de posició inicial (*hont, hoït, hun*)—, per marcar hiat¹⁶ —com el d'interna intervocàlica (*rahó*)— o, simplement, per costum arrelat en català —com els d'interna no intervocàlica i final (*lochtinent, tocharen, pech*). És per això que aquesta consonant donà lloc al grup final <ch>, sobre el qual Bruguera (2003: 7) diu que «fou un artifici paleogràfic d'ús de la *h*, que era muda, per a no confondre la lletra *c* i la *t*, que tenien un traçat molt semblant, particularment en l'escriptura gòtica».

4.2.9. Ús de la lletra <x> amb valor consonàntic doble

Posició interna no intervocàlica

/x/   *x*   *expressades* 5v. 3

La consonant *x* equival en llatí clàssic al grup consonàntic /ks/, que esdevingué [ʃ] en català, mateix resultat evolutiu del de *ps* en balearic i rossellonès (GYPSU *guix*) (Moll 2006: 121). L'exemple recollit, però, ve de *EXPRESSĀTA* i n'és un que manté la pronúncia antiga de *x*, [ks], perquè no es troba en posició intervocàlica i perquè és un cultisme. Si no complís aquesta darrera condició tendria el so que evolucionà en la

¹⁶ En català medieval, també es podia marcar inserint <y>, lletra que, com la <h>, apareixia asistemàticament per a la representació de la caiguda d'unes determinades consonants llatines.

llengua col·loquial, [s], la qual no podem descartar que també fos la del text, tot i que no ho podem assegurar.

4.2.10. Grups consonàntics finals de tres elements

nts   *batiments* 7v. 8, 7v. 9; *gents* 1v. 25, 5r. 17; *presents* 2v. 15, 7v. 22

lts   *molts* 7r. 28, 7v. 5

mps   *ensemps* 2r. 10, 3r. 28, 3v. 19, 5v. 4; *temps* 7v. 7

Centrant-nos en els dos primers, Moll (2006: 169) en parlar dels singulars analògics del plural diu que

la modificació causada en l'element final de certs mots per l'addició de la -s plural ha ocasionat canvis en la pronúncia de les formes de singular. Així, la pèrdua de la *t*, *c*, *p* finals en els grups *-nt*, *-lt*, *nc*, *-mp*, es deu segurament a l'analogia dels respectius plurals, en què aquestes oclusives es perden normalment per l'absorció de la -s: *malalt*, pronunciat *malal* sobre el model del plural *malal(t)s*.

Tant a les Balears com al País Valencià, aquests grups consonàntics, <nts> i <lts>, en singular conserven l'oclusiva en la pronúncia, però en els de plural només ho fan en l'escriptura, perquè les tres consonants són reduïdes per la sibilant a [ns] i [ls], respectivament.

En relació amb el darrer, <mps>, l'oclusiva apareix per etimologia (*temps*) o bé per analogia als casos que són així (*ensemps*) i mai no es pronuncia, perquè en català la combinació d'aquestes tres consonants és impronunciable.

4.2.11. Conclusions

De vegades pot semblar que, pensant en l'escriptura, l'edat mitjana era caòtica i que el que s'escrivia no seguia cap regla concreta. Realment, aquesta segona part és certa en part. Ho hem pogut corroborar al llarg dels exemples anteriors: no hi havia unes normes establertes. Amb tot, és ver que els escrivans, més o menys segons els seus coneixements, normalment imitaven les de la Cancelleria reial.

Un dels objectius plantejats en començar l'apartat era el de veure la sistematització de les grafies dels documents. En aquest sentit, l'ús gràfic que fa l'escrivà de la llengua

és bastant regular, resultat del probable nivell de cultura i de coneixements que devia tenir del llatí, aspectes que es reflecteixen en el manuscrit.

Del que hem anat comentant anteriorment podem ressaltar els aspectes següents.

- De vegades, algunes de les grafies medievals han tengut continuïtat fins al segle XIX. Un exemple és la <y> dels diftongs amb [j], que tant podia representar el resultat decreixent (*aydassen, feyna*) com creixent (*deya, faye*).

- Un altre ús de <y> és el de representar el pronom *hi* proclític, tant si va seguit de consonant (*no y sab res*) com de vocal (*àls no y hac*). En ser àton, el pronom escrit com a *hi* només el trobam quan és enclític (*entrà-hi, entraren-hi*). Això demostra que l'escriptura d'aquest clític respon a les preferències de l'escrivà, segurament per distingir si el pronom era àton o tònic.

- Referent a les oclusives bilabials i dentals, se solen emprar tal com ho fariem avui dia, però hi ha casos en què es tendeix a acostar-se més a l'etimologia. Això passa en els antropònims *Berthomeu* i *Thomàs*, i en la forma verbal *sab*.

- Quant a les oclusives velars, que presenten més divergència, l'ús que feim avui dia de <gu> seguida de *e, i* (*vaguer, Guillem*) també el podem trobar, en català medieval, seguit de *a* i *o*, encara que no apareix en el manuscrit estudiat. La dorsovelar /k/, a part de representar-se amb les grafies <c> (*alcun, cambre, cridà, recorde, tocassen*) i <qu> (*alqueria, Mallorques, que, quax*), que són les normals en català modern i contemporani, a l'edat mitjana era corrent trobar-la escrita amb <ch> (*blancha, tochà, tranchada*).

- L'africada [ts] acabà pronunciant-se com a [s] al segle XIII. El pas d'aquest primer so a un de fricatiu anà lligat a una confusió gràfica. Per això, [s], segons la posició, pot aparèixer escrita com <s> (*alscunes*), <c> (*cirurgia*), <ç> (*façats*), <ss> (*amalà-sse'n*) o <z> (*dez*). El que és interessant, però, és veure com la vacil·lació fonètica que hi hagué en un primer moment es mantengué en l'escriptura molt més temps, perquè en arribar el català a Mallorca la desafricació ja s'havia produït.

- La fricativa palatal sonora, [ʒ], és el resultat del grups llatins I, GY i DY. En el manuscrit hem trobat *mig*, mot que acaba en [ʃ] perquè es troba en posició final. De totes maneres, hi ha casos en què la fricativa apareix amb les grafies <j>, <i> i <g> (*injúries, abastoniaren, abastonegaren*).

- A l'edat mitjana les grafies <ny>, <yn>, <y> i <n> representaven el so [ɲ] (Bruguera 2003: 8), però en el document només hi ha <ny>¹⁷ (*punys*, *Bunyola*). Referent a això, la nasal de l'actual arcaisme *dan* corresponia a l'apicopalatal, perquè és el resultat etimològic del grup MN (DAMNU), i no a la dorsopalatal que hi ha en la forma moderna *dany*, la qual és analògica al binomi *engan-engany* i més moderna, per la qual cosa no apareix al text.

- En relació amb <h>, recordem que apareixia segons l'ètim corresponent (*honrat*, *Johan*, *Berthomeu*), com també per marcar hiat (*rahó*) i precedida, com hem vist, de <c>, <ch> (*lochtinent*), <r>, <rch> (*alberch*), <s>, <sch> (*Ffrancescha*), i <n>, <nch> (*ladonchs*). Aquests dos darreres usos, abans de Fabra, eren bastant habituals.

- En la introducció hem dit que, la llengua escrita sempre és més conservadora que la parlada. Un exemple d'això seria la representació de la ròtica final, precisament en aquests textos mallorquins. Comentarem la seva importància en parlar de la pronúncia.

Havent parlat de les grafies, podem deduir, ara ja, com es devien pronunciar a partir de la seva representació. Comentarem els principals trets fonètics que hem trobat.

- En llatí, la vocal neutra no existia i això ocasionava que en català oriental hi hagués vacil·lació a l'hora d'escriure-la. Era normal veure-la amb <a> o amb <e>, lletres que hem trobat quan la [ə] és tant tònica com àtona. En posició accentuada se sol representar amb <e>, tret de dos mots que van amb <a> (*faye*, *palasement*). En posició no accentuada la confusió de la vocal neutra no és sistemàtica, però sí freqüent (*feria*, *conagué*, *cambre*). Aquestes realitzacions permeten establir, sense cap mena de dubte, que l'escrivà pertanyia al català oriental.

- Una altra confusió gràfica és la de <o> i <u> àtones en determinats contextos. El canvi es dona quan la primera vocal va seguida de *i* tònica (*cusina*). Això també succeeix avui a moltes localitats mallorquines i del català occidental quan /o/ va seguida de *u* tònica o *i* i *u* àtones, per analogia a algun mot que ho fa en l'infinitiu i per contacte amb alguna bilabial. Aquestes tendències són molt antigues en català, com demostren els exemples següents d'altres estudis: *juglaria*, *acustumatz* (Alegre 2007: 52), *suspitós* (Rabella 1998: 186) i *cubert* (Miralles 1984, i: 115).

---

¹⁷ En català antic, a l'hora de representar la palatalització se solia emprar <y>. Això justificaria, d'una banda, que en textos preliteraris (s. XII-XIII) puguem veure vacil·lació entre <yn> i <ny> —aquesta darrera, grafia més habitual i és la que s'imposà en la llengua moderna. Tot i això, la nasal palatal també podia escriure's amb <nn>. I, per una altra banda, que la lateral palatal pugui aparèixer escrita amb <yl> o <yll>.

- Avui dia, a les Balears, /b/ i /v/ corresponen a dos fonemes diferents. No es fusionaren en la parla, com sí que passà en bona part del català continental i a la ciutat de València des del segle XV. Com que a Mallorca s'ha mantengut la diferenciació fonètica, és normal que la confusió al document sigui nul·la (*arribaren, anava*).

- En català antic, com era normal en posició inicial, la <l> simple (*lavàs, lexaren-la, liuràs, lit*) representava l'actual dorsopalatal, però el que més interessa és la distinció que es fa entre [ʎ] i [j] en unes altres posicions, ja que vénen representades per <ll> (*allà, dilluns, ella, enfelloní*), d'una banda, i <yl> (*vuyl*), d'una altra, segons si la iodització es produïa. La distinció dels dos sons indica que l'escrivà era ioditzant, conseqüentment del català oriental, i bon coneixedor del llatí i de la normal, tal com demostra l'escriptura de *consell* i *muller*, excepcions per la grafia <ll>.

- Pel que fa al grup intern <tl>, *batle* i *spatles* són l'evolució dels grups J'L, i T'L (BAJŮLU, SPATŮLA), paraules que s'empraven en tot el domini lingüístic català a l'edat mitjana. Actualment, s'han conservat en els dialectes del sud, mentre que en els del nord els mots evolucionaren palatalitzant-se (*batlle, espatlles*) als segles XV i XVI. Quant a la seva pronúncia, com és habitual en català, la dental s'assimila a la lateral i, per tant, dóna [H].

- Des del segle XIII es té constància que al Principat hi havia l'emudiment de la ròtica final. A Mallorca és possible que la situació en fos una de semblant, perquè avui dia aquesta consonant —llevat d'alguns monosíl·labs, com *par* i *pur*, i d'alguns altres mots més moderns— ha desaparegut sistemàticament en la fonètica. Com que al document hi apareix, podem pensar que la seva conservació és una mostra del coneixement que tenia l'escrivà del model cancelleresc, el qual era molt influït pel llatí, més que del fet que es devien pronunciar.

Com a conclusió més general, podem dir que l'escrivà del document era oriental per la confusió en escriure les vocals neutres, com també per la voluntat de representar la iodització. A més, era culte i bastant sistemàtic perquè no hi trobam gaire vacil·lacions ni distraccions. Tot i això, la fonètica reflectida per les grafies al procés judicial permet deduir com era el mallorquí del segle XV, el qual s'assembla bastant a l'actual, si deixam de banda l'evolució fonètica del vocalisme tònic que hi hagué a Binissalem, Lloseta i Alaró a la primera meitat del segle XIX.

5. Morfologia i sintaxi: introducció

L'objectiu d'aquest apartat és comentar els aspectes morfològics i sintàctics del manuscrit que tenen interès històric. A l'hora de presentar-los els destriarem segons si les paraules afectades són variables o invariables. En la primera etiqueta els classificarem dins de les categories *morfologia no verbal* i *morfologia verbal*. Això és, distingirem, d'una banda, entre la morfologia flexiva dels substantius —noms comuns—, pronoms —personals, possessius, demostratius, articles (definits o personals), relatiu, interrogatiu i indefinits— i numerals, i, d'altra banda, entre la morfologia dels verbs regulars i irregulars. Pel que fa a la segona etiqueta, la dels mots invariables, hi inclourem els que no tenen cap tipus de flexió, com són els adverbis —de lloc, temps, mode, quantitat i afirmació i negació—, preposicions —àtones i tòniques— i conjuncions —coordinades i subordinades.

En relació amb els comentaris, les obres que utilitzarem són el *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover —qui comptà amb la col·laboració i feina de Francesc de Borja Moll— (ens hi referirem amb les sigles DCVB¹⁸), el *Diccionari de la llengua, segona edició* de l'Institut d'Estudis Catalans (citat com a DIEC2¹⁹), la *Gramàtica històrica catalana* —corregida i anotada per Joaquim Martí Mestre— de Moll (2006), l'estudi *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica* de Pérez Saldanya (1998) i *El català medieval* de Bruguera (2003).

Com a *Grafies i fonètica*, dels exemples citats només assenyallarem algunes de les ocasions en què apareixen en el document a fi de simplificar la presentació.

Mots variables

5.1. Morfologia no verbal

5.1.1. Substantius

5.1.1.1. Gènere i nombre en els noms comuns

Si ens centram en el gènere i el nombre, hem de destacar només dos mots.

Quant al gènere, tenim *meses* (modernament *mesos*) 6v. 12; substantiu provinent del plural de MENSE (*f[ɔ]-li donat hun colp en la mà dreta*¹¹ de *[l]a qual ha [passat] prop de dos meses que no n'ha*¹² *f[et]a fey[na]* 6v. 11, 6v. 12, 6v. 13). En català

¹⁸ Usarem la versió electrònica disponible a <http://dcvb.iecat.net/>.

¹⁹ Usarem la versió electrònica disponible a <http://dlc.iec.cat/>.

medieval, si una paraula acabava en [s] en singular, la desinència que adoptava en plural era *-es* (Moll 2006: 168), tal com apareix en l'exemple. De totes maneres, a finals del segle XV es començà a escriure *-os* de manera generalitzada (Bruguera 2003: 12). El canvi de vocal degué ser, com apunta Moll (2006: 168) sobre Fouché, per analogia a la diferenciació que es féu en la terminació del plural dels adjectius masculins (*-os*) de la dels femenins (*-es*). Podem concloure, doncs, que el text és conservador en aquest cas perquè aquesta marca de plural, *-es*, és la més arcaica.

Quant al nombre, el mot destacable és *hòmens* 3v. 24, 5r. 7, 6r. 2; substantiu provinent del plural de *HŌMĬNE* (*sor Marió [...] feya allà adulteri de son cors palasement e pública ab diverses hòmens*. 3v. 22, 3v. 23, 3v. 24). En català, la marca de plural per excel·lència és *-s*, la qual, en la llengua antiga, anava precedida de *-n-* quan la paraula tenia en posició final una apicodental etimològica elidida en singular.

A l'edat moderna, la nasal se segueix emprant per fer el plural dels mots aguts i monosíl·labs en tot el domini lingüístic català, però la seva presència varia dialectalment en els plans. En català occidental, valencià i eivissenc s'ha seguit com a l'edat mitjana, fent els plurals amb *-ns* (*màrgens*, *òrfens*, *òrguens*, *ràvens*), mentre que en oriental —incloent-hi les Balears, però no l'illa d'Eivissa— s'hi afegeix solament *-s* al singular (Moll 2006: 167).

Que en el document estudiat, que és oriental, trobem el plural amb *-ns* a *hòmens* demostra que aleshores encara era la marca de plural normal en tot el territori català, perquè en un procés barceloní posterior, del 1420²⁰, també surt.

5.1.2. Pronoms

5.1.2.1. Pronoms personals

Forts

A part dels que explicarem, dins d'aquesta categoria, al text, apareixen també els pronoms *ell* 3r. 3, 5r. 12, *ella* 6v. 7, *ells* 6v. 5 i *yo* 2r. 3. Respecte dels que convé comentar, hi ha els casos següents.

Nós 7v. 12, 7v. 14, 7v. 21; pronom provinent de NOS «nosaltres» (*a vós deym e manam que d'aquí avant*¹⁹ *no inquietets ne inquietar façats los demunt dits, ans les*²⁰

---

²⁰ *Procés contra Lorenç Portugalès, mestre en arts, i també tonsurat, i la seva amant Joana d'Oriola, portuguesa, acusats ambdós de robatori i Lorenç Portugalès de nigromància* (Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica 2009: 67).

*fermanses per aquells donades cancellets, anullets com nós*²¹ [a]b les presents les cancellam & anullam e volem haver per²² cancellades e anullades. 7v. 19, 7v. 20, 7v. 21, 7v. 22, 7v. 23). És la forma arcaica que, ja en Ramon Llull, s'usava com a sinònim de l'actual *nosaltres*, forma reforçada que al XIV es començà a emprar per emfasitzar «l'oposició entre la persona a qui es parla i el grup al qual pertany el que parla» (Coromines 1993: 961, 962). A banda d'aquest ús, a l'edat mitjana també equivalia al plural majestàtic.

Vós 2r. 4, 7v. 19; pronom provinent de *vōs* «vosaltres» (*a vós deïm e manam que d'aquí avant*¹⁹ *no inquietets ne inquietar façats los demunt dits* 7v. 19, 7v. 20²¹). Semblant al cas anterior, en català medieval era l'equivalent a *vosaltres* (DCVB). La distinció emfàtica que es féu originàriament entre *vós*, com a pronom de respecte (*Obrits que yo vuyl parlar ab*³ *vós* 2r. 3, 2r. 4), i *vosaltres*, per marcar l'oposició amb els qui parlaven, es perdé cap al segle XIII (Coromines 1991: 399). Amb tot, la funció de respecte que tenia el pronom s'ha mantengut fins avui dia, per bé que en mallorquí se sent residualment.

Deixant de banda el primer, *yo*, per l'ús fet de *nós* i *vós*, com a sinònims de *nosaltres* i *vosaltres*, respectivament, podem determinar que l'escrivà del manuscrit manté les formes més antigues dels pronoms personals tòpics.

Febles

En el document trobam els pronoms *ho* 2r. 18, 4r. 4, 5r. 12 (escrit com *ho*, *o* i *u*), *hi* 2v. 19, 6v. 6 (escrit com *hi* i *y*) i *li* 2r. 14. El fet que, els dos primers, no apareguin escrits representant la pronúncia col·loquial actual ([əw] i [əj], respectivament), demostren que la diftongació actual del mallorquí encara no devia existir al segle XV.

En relació amb la resta de pronoms del text, com sabem, en català medieval les formes emprades eren plenes o reduïdes. Les reforçades no es començaren a usar en certs dialectes i contextos fins a l'edat moderna, etapa que situam a finals del XV, principis del XVI. Això és, aparegueren en el català central anar seguits de verb començat per consonant per falsa segmentació, per la divisió incorrecta de la cadena parlada, i des d'aquí s'estengué aquesta tendència cap al nord-occidental. Per això no en trobam al text, tot i que actualment en mallorquí tampoc no s'usen les formes reforçades.

²¹ En aquest exemple, *vós* es refereix als acusats del procés, *Jacme Perets*, & *Anthoni*, & *Berthomeu*, e¹⁶ *Guillem Perets*, fills del dit *Jacme Perets*, e an *Guillemó Marchó* (7v. 16, 7v. 17).

Com a exemples de les formes etimològiques o plenes, n'hem d'esmentar tres de proclíiques i quatre d'enclíiques.

Les que trobam davant del verb són *na* (en grafia moderna *ne*) 5v. 11 (< ĨNDE «d'allà, d'això») (*lo dit*¹⁰ [T]homàs dix a [a]quella Simona que si no la y mostrava que ella na faria¹¹ 5v. 10, 5v. 11), *sa* (en grafia moderna *se*) 3v. 3 (< SE) (*Lo dit Thomàs Ferrer, son pare, pres-la*² *per la mà e avia-le allà hon sa volgué* 3v. 2, 3v. 3) i *los* (< ĨLLU «aquell») (*dix que no, que si la y haguessen demenada*⁶ *ella la los haguera bé donada.* 6v. 6, 6v. 7), forma plena normal en aquell moment. Exceptuant la darrera, aquestes formes encara són habituals en la parla oral de Mallorca, com també ho són la majoria de les que hi ha darrere el verb, les quals no canvien, tant si el verb acaba en consonant com en vocal.

Els pronoms enclíics del text que es conserven avui dia són *se* 3v. 23 (< SE) (*e lo dit Thomàs pres-la per la mà, manà-la-sse'n*¹⁰, *e tots plegats anaren-se'n.* 4r. 10, 4r. 11), *la* 5v. 17, *le* (en grafia actual *la*) 3v. 3 (< ĨLLA) (*Entrats dins la mia*⁹ *cambre e trobarets-la allà.* 5r. 19, 5r. 20; *Lo dit Thomàs Ferrer, son pare, pres-la*² *per la mà e avia-le allà hon sa volgué* 3v. 2, 3v. 3), *li* 4r. 4, 7r. 13 (< ĨLLĪ) (*tots aquells*¹⁷ *deyen-li [a Simona] que per tal ho feyen com la dita sor Maria*¹⁸ *era stada desada e amagada* 2r. 18, 2r. 19; *f[o]-li donat hun colp en la mà dreta*¹¹ 6v. 11), i *hi* 2r. 23, 4v. 14 (< ĨBI) (*Et tantost*²² *lo dit Thomàs entrà-hi [en la cambra]* 2r. 22, 2r. 23; *[Enc]ontinent lo dit Thomàs, aquest e los*¹³ *altres dessus [anom]enats entraren-hi [en la cambra]* 4v. 13, 4v. 14), que segurament eren tòics. Com hem comentat en l'apartat *Grafies i fonètica*, ens decantam per la possibilitat de la tonicitat dels clíics precedits de verb en mallorquí per dos motius. D'una banda, perquè era la tendència que tenien els pobladors occitans que vengueren a Mallorca al XIII i la que encara avui dia es conserva. I, d'una altra, perquè l'escrivà del document usa grafies diferents per al pronom *hi*. En els exemples citats aquí apareix com a *hi* en posició enclíica (*entrà-hi*, *entraren-hi*), però en posició proclíica pot aparèixer escrit com *y* 3v. 3, 4r. 4 ([Thomàs Ferrer] *pres-la*² *per la mà e avia-le allà hon sa volgué e àls*³ *no y hac* 3v. 2, 3v. 3, 3v. 4; [T]homàs dix a [a]quella Simona que si no la y mostrava 5v. 11), fet que podria indicar segurament una pronúncia diferent.

A banda d'això, un darrer aspecte que hem de comentar del pronom *y* és l'ús expletiu que té en les construccions *no y sab res* o *no y sabia res* (*Interrogada qui ha*¹² *na[f]rada la [di]ta Si[mo]na, dix que no y sab res.*¹³ 3v. 12, 3v. 13; *la dita Simona dix que no y sabia res*¹³ 5r. 13), les quals avui dia substituirien el pronom *y* per *en*.

Quant a les formes reduïdes, els casos en què hi ha els pronoms *els*, *em* i *ens* són en posició proclítica precedida de vocal, per la qual cosa l'àtona s'elideix perquè va combinada amb un altre clític (*dix que no per altre rahó, sinó per tal com⁵ ella tantost no·ls mostrà la dita sor Maria.⁶ 2v. 5, 2v. 6; No·m matets 2r. 21; axí com entrà dins, a la¹¹ dita dona com no la·ns mostrà 7r. 11, 7r. 12).*

Uns casos que cal destacar són *axí com entrà dins, a la¹¹ dita dona com no la·ns mostrà 7r. 11, 7r. 12; ella la los haguera bé donada. 6v. 7 i yo la us mostraré 7r. 15*, perquè les combinacions dels pronoms febles de tercera persona (*la·ns*, *la los* i *la us*) presenten l'esquema habitual del català antic, CD + CI, el qual s'usa invertit des de mitjan segle XVI (Casanova 1988, II: 58), per bé que encara se senten restes de l'ordre anterior en mallorquí.

En relació amb la posició dels clítics, cal dir que apareixen preferentment darrere el verb (*deyen-li, pres-la*), com era habitual a l'edat mitjana i a diferència d'avui, però en combinar-se'n dos, en canvi, apareixen davant (*la·ns mostrà, la los haguera bé donada*).

De les formes reforçades, que no aparegueren de manera generalitzada fins a finals del XV, ja n'hem trobat una mostra, *us 7r. 15 ("No·m toquets que yo us diré hon és. Entrats dins la mia¹⁹ cambre e trobarets-la allà." 5r. 19, 5r. 20)*. És així perquè en la llengua antiga *vos*, fos enclític o proclític, en anar precedit de vocal ja adoptava la forma *us* (DCVB).

Finalment, podem concloure que l'escrivà usa les formes i combinacions medievals dels clítics, però s'ha de destacar la voluntat de distingir formes diferents del pronoms *hi*, segons la grafia, la qual cosa pot ser un indicatiu primerenc de la tonicitat dels enclítics mallorquins.

5.1.2.2. Possessius

Tònics

Actualment mantenim, amb els mateixos usos, alguns pronoms possessius del català medieval. Un exemple seria *vostre 7v. 18 (< *VÖSTRU)*. En relació amb això, en la llengua antiga els possessius tòpics podien anar amb article o sense en precedir un nom (Moll 2006: 279). En la llengua més arcaica no s'hi combinava, però a finals de l'edat mitjana en començam a tenir mostres, com la del document (*delats de nafres¹⁷ fetes en persona de la dona Simona, muller d'en Bernat Daviu del vostre¹⁸ batliu. 7v. 17, 7v. 18*). Referent a aquest aspecte, hem de destacar que *nostre* i

vostre són els darrers possessius a dur article, ja que no s'hi generalitzaren fins a l'edat moderna. Que ens hi aparegui el cas citat seria una innovació de la llengua d'aquell moment. El fet que trobem *pare seu* sense article (en *Jacme Perets* *pare seu* 3v. 19), però, és perquè era, i és, una expressió lexicalitzada.

Deixant de banda aquests exemples conservats fins a avui dia, és cert que altres possessius desaparegueren a partir de l'edat moderna. És el cas de *mia* 2r. 21, 5r. 19, *sua* 5r. 16 i *suas* (en grafia moderna *sues*) 6v. 15 (< MĚA, SŮAM, respectivament) (*Entrats dins la mia*¹⁹ *cambre* 5r. 19, 5r. 20; *stant aquest en casa sua* 3r. 5; *en aquelles jorna-*¹⁴ *des que aquesta* <...> *vistes les suas na-*¹⁵ *fres* 6v. 14, 6v. 15, 6v. 16). Aquestes formes, a partir del XV, foren substituïdes per *meua* i *seua*, analògiques a *meu* i *seu* 2r. 1, 4v. 2, *seus* 7r. 20, 7r. 25 (< *SĚUM o SEUS) (*que donaven a l[e]s portes*²⁶ *del portal forà e maior del seu alberch*. 1v. 26, 2r. 1; *Thomàs deya que eren seus*. 7r. 20), però al text no hi ha exemples d'aquestes formes considerades llavors vulgars.

Més o menys en el moment en què els femenins antics caigueren en desús, *seu*, *seus* començaren a ocupar el camp semàntic de *llur*, *llurs*; pronoms que només s'han mantengut oralment en rossellonès i en la llengua més culta. És per això que encara trobam al text *lurs* (en grafia moderna *llurs*) 4v. 20, 5r. 25 (< ILLŌRUM «d'aquells» o *ILLŪRU) (*de present, aquest, so[n] pare e sos germans e lo dit Guillem Marchó*¹⁹ *anaren-se'n cascun a lurs cases* 4v. 19, 4v. 20), perquè apareix en un document formal d'inicis del XV.

Àtons

En català medieval, aquest tipus de pronoms designaven un sol posseïdor i s'usaven indistintament amb els tòpics. Amb el temps, l'ús que se'n feia s'anà restringint, de manera que ara només s'empren, en tot cas, amb noms de parentiu (Moll 2006: 179). Al text, com era d'esperar, no hi ha una preferència determinada, com demostren *sos* 2v. 13 (< SOS) i *son* 3v. 24 (< SUM) (*T[hom]à[s] Ferrer serie en lo dit alberch per matar*¹² *la dita sor [Maria], per tal com feya mal sos afers*¹³ 2v. 12, 2v. 13; [sor Marió] *feya allà adulteri de son cors* 3v. 24). Amb tot, en la resta de casos, els pronoms *son* 1v. 19, 4v. 21, 7r. 9 (< SUM), *sos* 4r. 12, 4v. 21 (< SOS) i *sa* 5r. 11 (< SA) acompanyen paraules que indiquen vincle familiar (*Thomàs Ferrer, son pare* 2v. 9; *Interro[gat] per què aquest, son pare e sos germans [...]*²¹ *abastonararen* 4v. 21, 4v. 22; *Thomàs dix a la dita Simona hon era la dita sor Marió*¹⁰, *sa filla* 5r. 10, 5r. 11), la qual cosa sembla

indicar que la tendència a usar-los preferentment amb parentiu és antiga, ja que la majoria dels possessius davant altres tipus de mots són tòpics.

Com a conclusió dels possessius, tant tòpics com àtons, l'ús que en fa l'escrivà del document és, majoritàriament, el propi de l'època. De totes maneres, hi ha algun tret innovador en els primers per la preferència que hi ha pels tòpics i per la combinació del possessiu plural *vostre* amb article.

5.1.2.3. Demonstratius

El català medieval tenia dos sistemes de demostratius de tres graus. Un provenia del reforçament amb *ECCU (*ECCU-ĪSTE, *ECCU-ĪPSE, *ECCU-ĪLLE), mentre que l'altre ho feia directament dels demostratius llatins vulgars (ĪSTE, ĪPSE «el mateix», *ECCU-ĪLLE²²). Aleshores, qualsevol forma d'aquests dos sistemes s'emprava indistintament, però els parlars de la geografia catalana s'acabaren decantant per un sistema determinat al llarg de l'edat moderna. A gran part de Catalunya, el Rosselló, les Balears, l'Alguer i el Pallars hi pervisqué només el reforçat, per bé que en la zona pirinenca es produí una sonorització (*aguest, aguell*), mentre que al País Valencià, la Franja de Ponent i Tortosa es mantengué l'altre sistema (DD.AA. 1989: 14).

Centrant-nos en les Balears, encara que en documents antics puguem trobar formes dels dos sistemes, tal com ho corrobora l'estudi de Miralles (1984, I: 229), en el manuscrit analitzat només apareixen els demostratius derivats amb el reforç. Passant a comentar els apareguts al text, els classificam entre demostratius i neutres.

Dins d'aquesta primera categoria trobam *aquest* 3r. 13, 6v. 24, *aquesta* 2v. 2, 6v. 21 (< *ECCU-ĪSTE «vet aquí: aquest!») i *aquell* 2r. 6, *aquella* 4r. 2, *aquells* 5v. 29, *aquellas* 6v. 14 (< *ECCU-ĪLLE). Les dues primeres formes corresponen al primer grau, mentre que les quatre darreres al tercer (*Interro[gada]²² si conagué aquesta fermament los dessús anomenats que²³ fossen aquells que dessús ha dits* 2v. 22, 2v. 23, 2v. 24; *interro-² gat dir veritat sobre les coses contra ell dessús denunciades, e³ dix sobre aquellas saber esser ver* 3r. 2, 3r. 3, 3r. 4). Tant un com l'altre, són els graus que es conserven en català actual, perquè el segon es perdé en la majoria de dialectes.

Pel que fa a aquest grau, és significatiu que no ens hi aparegui. Per ventura, la seva absència indicaria la tendència que hi havia ja al XV pel sistema binari

---

²² El tercer grau d'aquest sistema és com el del reforçat, perquè amb l'absència de *ECCU el resultat obtingut s'hauria confós amb el pronom personal fort *ell* (< ĪLLU).

(*aquest/aquell*). De totes maneres, l'ús d'*aqueix*, *aqueixa* encara no ha desaparegut del tot en algunes generacions i zones de Mallorca, que tendeixen a emprar-los com a sinònims del primer grau (*aquest*, *aquesta*) (Moll 2006: 281).

A banda d'això, cal destacar que al text hi apareixen demostratius funcionant com a article (*Interro[gada]*²² *si conagué aquesta fermament los dessús anomenats* 2v. 22, 2v. 23; *sor Marió*,⁵ *filla d'aquell Thomàs* 2r. 5, 2r. 6; *sabent que la dita sor Marió*²⁰ *era dins la dita casa e aquella Simona la y negava*²¹ 3r. 20, 3r. 21), un ús avui ja desaparegut però freqüent a l'edat mitjana.

Quant a la segona categoria, la dels neutres, hi ha *açò* 2v. 11, 7v. 19 (< ECCE-HÖC) i *axò* (en grafia moderna *això*) 2r. 2 (< ĪPSU-HÖC). El primer equivalia al primer grau però acabà esdevenint sinònim del segon, on s'usava *això* ("*Santa Maria per què's fa açò*" 2r. 17; "*Qui és axò*" 2r. 2), tal com sembla que passa en el manuscrit; fet que pareix indicar que en la llengua antiga la reducció del sistema ternari ja s'havia produït en mallorquí, on ha prevalgut *això*, perquè el pas dels tres graus a dos sembla que començà al segle XV.

En relació amb *so* (en grafia moderna *ço*) 1v. 15, 6r. 1, 7r. 7 (< ECCE-HÖC «això»), aquest pronom es podia combinar amb diferents elements, de manera que varia en les seves funcions. En el text apareix amb la preposició *per* es converteix en una locució adverbial amb valor causal, equivalent a «per això», «per aquesta causa» (DCVB) (*Interrogat*⁵ *quina fo la rahó que mogué aquest a donar bastonada a la*⁶ *dita Simona, dix que per so com aquella no volgué*⁷ 7r. 5, 7r. 6, 7r. 7), amb *que* forma una locució equivalent a l'actual article neutre ([*dix*]/³⁰ *que no hi sab res, sinó so que dessús* <...> *Interro[gat]* *si* <...>¹ *alscuns altres hòmens* <...>² 5v. 30, 6r. 1, 6r. 2) i amb la forma verbal *és* esdevé una fórmula per introduir una frase explicativa del que s'ha dit abans (DCVB) (*qui dilluns prop passat*¹⁴, *so és en la nit, en Jacme Perets e sos fills, habitants*¹⁵ 1v. 14, 1v. 15). Aquesta locució, *so és*, també apareix escrit al text amb *ço* 4r. 12, 6v. 21 (*Guillem Marchó e Anthoni Urrach anaren* <...> *vers la dita*¹⁴ *casa e tocharen a les portes que eren tanchades. Ço és, lo dit*¹⁵ *Thomàs hi tochà e no altri* 3r. 14, 3r. 15; *Aquest, de present, e son pare*¹¹ *e sos germans anaren-se, ço és cascun* 4r. 11, 4r. 12).

Pel exemples vists dels demostratius, es pot pensar que, tot i usar les formes medievals, sembla que l'escrivà ja no distingeix el primer del segon grau.

5.1.2.4. Articles

Definits

En la parla quotidiana actual de les Balears, l'article salat hi predomina. El que denominam literari —coincident amb l'estàndard— només es troba en algunes expressions o mots que, tradicionalment, s'hi han construït (*seure a la fresca, la setmana que/qui ve, l'església, la mar*). En la llengua escrita les formes provinents de IPSU i IPSA no solen aparèixer mai, tret dels topònims o antropònims que el duen (*ses Salines, Despuig*).

Aquests usos són, curiosament, els mateixos que imperaven en la llengua escrita de l'edat mitjana. A partir del segle XIII, amb l'èxit del model lingüístic de la Cancelleria, l'article literari va ser l'exclusiu de la llengua escrita i el salat quedà relegat als registres més col·loquials (Rabella 2009: 158, 159). Tot i que podia aparèixer davant noms propis. Per mor d'això, només el trobam en els llinatges *Dez Vilar* i *Ses oliveres*. En la resta de casos, hi ha els femenins *la* 1v. 14, 4r. 10, 7v. 18, *las* 2v. 20, 3v. 25, *les* 4r. 23, 6v. 17 (< ÌLLAM), que s'empren com avui dia (*Berthomeu Perets, habitador de la parròquia* 4r. 22; *Thomàs*²⁴ *tochà a las portes* 3v. 24, 3v. 25; *interrogat*²² *dir veritat sobre les coses contra ell dessus denunciades* 4r. 22, 4r. 23), o bé els masculins.

En relació amb aquests darrers, en la llengua antiga les formes literàries eren *lo*, *los* o la reduïda *l'*, *'l*. Per aquest motiu en el document trobam *l'* 5v. 4 (*Joh[a]n <...>*, *lochtinent de l'honrat en Bernat Umbert* 7v. 12), *lo* 2r. 23, 5v. 4 (*Interro[gada] si*²⁴ *en la dita nit eren stades altre[s] persones*²⁵ *en lo dit alberch* 2v. 24, 2v. 25, 2v. 26) i *los* 7v. 20 (< ÌLLUM) (*E, de present, tots los dessus ano-^l manats anaren-se'n* 2v. 1, 2v. 2), però mai els equivalents *el*, *els*, que aparegueren a finals de l'edat moderna.

Quant a *lo*, *los*, aquests foren substituïts per *el*, *els* en la llengua literària moderna, exceptuant locucions estereotipades com les de *tot lo dia* o *tot lo món*. Tanmateix, *lo* s'ha conservat en el català nord-occidental i en el municipi mallorquí de Pollença —on s'ha reduït a *u*. En la resta d'illa, hi ha l'article provinent de ĨPSU (*es*).

Un darrer aspecte que podem comentar és que en català medieval l'article es podia suprimir amb noms abstractes, de valor específic o col·lectiu i també en anar amb un complement preposicional. Aquest ús restringit s'anà perdent fins que desaparegué. Amb tot, en el document apareix *justícia*, mot que podem interpretar com a «abstracte» (Moll 2006: 283) formant part d'un complement preposicional, d'aquí que no vagi precedit d'article (*Entant que-l dit Thomàs se enfelloni*³ *[ab] la dita Simona dient-li que*

si no la y dava que ell o farie per/⁴ justícia 4r. 3, 4r. 4, 4r. 5). Curiosament, l'ús actual manté aquesta construcció sense article.

Personals

A l'edat mitjana, l'article personal tenia una funció emfàtica, equivalent a «Senyor, Senyora». Qui rebia aquest tractament de dignificació eren, tant els que ocupaven càrrecs importants com, simplement, els que no eren esclaus o sarraïns (Bruguera 2003: 13, 14). Basant-nos en el manuscrit, *an* (en grafia moderna *en*) 6v. 28, *en* 3r. 5, 5r. 23 i *n'* 4v. 2 (< DŌMĪNE «senyor») segueixen les condicions dites (*a prechs de bones persones haian/¹⁵ remès graciosament an Jacme Perets* 7v. 15, 7v. 16; *ço és n'Anthoni Urrach e/²¹ en Thomàs Ferrer./²²* 6v. 21, 6v. 22), per bé que en mallorquí actual s'empra sempre, independentment de la condició o origen de la persona en qüestió, d'aquí que pugui semblar que té «un matís més aviat familiar que no respectuós» (Moll 2006: 286). De totes maneres, en la llengua més primitiva les contraccions dels vocatius DŌMĪNE i DŌMĪNA es combinaven amb qualsevol nom que pogués remetre a una personificació mental.

Com hem dit abans i a diferència de la resta de dialectes, el mallorquí actual, com el baleàric en general, manté intactes les formes medievals, les quals eren les habituals dels articles personals en la llengua escrita de l'època.

5.1.2.5. Pronoms relatius

Alguns dels pronoms relatius que apareixen en el manuscrit són encara vigents i l'ús que se'n fa és el mateix que prescriu la normativa actual. Tot i això, és cert que en la parla col·loquial no hi són gaire presents. Ens referim als casos següents.

Article + qual, quals 3v. 23, 5v. 5; 2v. 18, 3v. 14; pronoms provinents de *ILLU QUALE (Moll 2006: 183). Aquests relatius són emprats com a subjecte o complement directe (*Anthoni Mir, «testes» jurat e interrogat dir veritat la qual sab axí/²²* 7r. 22; *Jacme Perets, Anthoni Perets, Bertho[meu] Perets/²⁰ Guillemó Perets e Guillem Marchó, los quals eren aquí vengut per prechs* 5v. 20, 5v. 21).

Què 2r. 17; pronom provinent de QUID. Relatiu utilitzat després de preposició quan l'antecedent és nom de cosa (*dix que en/⁸ lo cap li'n foren donats tres colps de què/⁹ fo nafrada* 6v. 8, 6v. 9, 6v. 10).

Finalment, un altre relatiu que surt al text és *qui* 3r. 10, 4r. 19, 5r. 6, 6v. 2; provinent de QUI. Com sabem, en català antic es podia emprar com a subjecte àton o com a règim preposicional accentuat amb antecedent de persona (Moll 2006: 183). En el document ens apareix sempre referit a una persona en funció de subjecte (*sor Marió, filla del dit Thomàs, monge del monastir⁸ de Santa Maria Magdalena de la ciutat de Mallorques⁹, qui era fuyta del dit monastir* 3r. 8, 3r. 9, 3r. 10; *n'An-⁷ [t]honi Urrach qui hi era, entraren dins la dita cambre e atro-⁸ baren la dita sor Marió* 4r. 7, 4r. 8, 4r. 9; *Lo dit¹⁵ Thomàs e n'Anthoni Urrach, qui aquí era, prengueren-la per la mà¹⁶* 4v. 15, 4v. 16), a diferència d'avui, funció on ha estat substituït per *que*.

5.1.2.6. Pronoms interrogatius

Els interrogatius més comuns i moderns que trobam al text són *quin* 7v. 1, *quins* 6v. 8 (masculins analògics creats a partir de *quina*) i *quina* 7r. 6 (< QUINAM). Malgrat tot, també hi ha *quals* 3v. 14, 6v. 23 (< QUALIS «tal com», «com», «de quina naturalesa»), forma arcaica equivalent als interrogatius anteriors i també a *què* i *qui* (Coromines 1986: 887) (*Interro[gada] quals altres persones¹⁸ hi entrevengueren e hi foren* 2v. 18, 2v. 19). Que les formes *quin*, *quina* i *quins*, aparegudes posteriorment, es combinin amb l'antiga *quals* mostra que el text és innovador amb restes conservadores.

5.1.2.7. Pronoms indefinits

Dins d'aquesta categoria gramatical, els pronoms que apareixen en el document es poden classificar segons si són d'afirmació, distribució o manera. Encara que n'hi ha de vigents avui dia, les formes que comentarem tot seguit són, majoritàriament, les medievals clàssiques.

En la primera etiqueta, hi ha *tot* 7v. 1, *tota* 2v. 3 i *tots* 4r. 7, 5v. 19. Els que convé destacar són *alcun* 3v. 9 (< *ALĪCŪNUM), *alcuna* 2v. 16, *alscuns* 6r. 2 i *alscunes* 7r. 18, pel fet que són les formes més antigues de les actuals *algun*, *alguna*, *alguns* *algunes*, les quals ja apareixen en Llull i Eiximenis (Coromines 1980: 192) (*Interro-⁸ gat si los altres dessús anomanats o alcun⁹ [d']ells o alt[r]es [per]sones* 3v. 8, 3v. 9, 3v. 10; *Interro[gada] qui foren presents a les dites paraules del dit Anthoni¹⁵ Urrach, e dix que no hi hac alcuna altre persona.* 2v. 15, 2v. 16; *alscuns altres hòmens <...>²* 6r. 2; *dix que no li¹⁶ recorde si alcunes persones les veren* 6v. 16, 6v. 17).

Com a pronom de distribució hem trobat *cascun* 4v. 20, 5r. 25, 5v. 22 (< QUISQUE ŪNU), forma antiga que, malgrat recollir-se al DIEC2, en català actual se sol substituir per *cadascun* (*Jacme Perets, Anthoni Perets, Bertho[meu] Perets,*²⁰ *Guillemó Perets e Guillem Marchó [...] partiren-se d'aquí e cascun anà-sse'n en casa sua.*²² 5v. 20, 5v. 21, 5v. 22).

Dins dels de manera, incloem els vigents *altra* 3v. 11, *altre* 2v. 5 i *altres* 4v. 27, 7r. 26. Tot i això, també hi ha *àls*²³ 2v. 3, 5r. 25 (< *ALE «una altra cosa») i *altri* 3r. 16 (< ALTERI «a l'altre»). El primer mot ha desaparegut en català actual (*aquesta tanchà les portes,*² *mes-se al lit tota tranchada e gastada e àls no y³ hac.* 2v. 2, 2v. 3, 2v. 4), mentre que el segon és un arcaisme emprat en la llengua més culta (*Ço és, lo dit*¹⁵ *Thomàs hi tochà e no altri, e la dona Simona, muller*¹⁶ *del dit Bernat* 3r. 15, 3r. 16, 3r. 17).

En comparació dels pronoms anteriors, el sistema dels indefinits és plenament medieval ja que les formes aparegudes al text són, per bé que algunes es conservin avui dia, les habituals del moment.

5.1.2.8. Numerals

5.1.2.8.1. Cardinals

Als manuscrits medievals, les quantitats solen aparèixer escrites amb lletres. Ara bé, de vegades, també les podem trobar expressades amb xifres romanes —*I* 2r. 11, 3r. 22, 5v. 16, 7v. 5; *III* 2v. 10; *IIII* 1v. 24, 2v. 10; *VIII* 1v. 24—, les quals s'acostumaven a representar entre punts volats, que marcaven que allò no eren lletres, sinó un nombre. En el document, aquest marcatge gràfic només apareix amb *I*, però no és sistemàtic.

Centrant-nos en els números cardinals, dels que apareixen al text i que no impliquen cap distinció determinada hi ha *hun* (en grafia moderna *un*) 2r. 2, *una* 5v. 23 i *tres* 7r. 3. Amb relació als que duen a una diferenciació, hi ha *dos* 6v. 12 i *duas* (en grafia moderna *dues*) 7r. 3 (< DŪOS, DŪAS, respectivament), els quals evidencien la distinció que s'ha fet, i que encara ara es conserva, segons la generació i zona, en balear entre el masculí i femení des de l'edat mitjana (*ha [passat] prop de dos meses que no n'ha*¹² *f[et]a fey[na]* 6v. 12, 6v. 13; *per tal que*² *se'n pogués manar <...> e envers duas o tres*³ *horas de la dita nit* 7r. 2, 7r. 3, 7r. 4).

²³ En el document, *àls* sempre apareix sense article definit, però en la llengua antiga hi podia anar combinat. En els casos en què ho feia adoptava el significat de «les altres coses» (Moll 2006: 287).

Avui dia, la forma femenina ha estat substituïda per la masculina en la major part del català oriental continental, canvi que trobam en escriptors valencians del XV, però no a Mallorca, on es manté majoritàriament la distinció recomanada per la normativa.

5.2. Morfologia verbal

Com hem indicat a l'inici de l'apartat, aquí comentarem la morfologia flexiva dels verbs del text, que distingirem segons si són regulars o irregulars. Dels que s'inclouen dins de la primera categoria, explicarem les formes impersonals —infinitiu, gerundi i participi de pretèrit —, el mode indicatiu —present, futur i condicional, passat simple i imperfet—, subjuntiu —present i imperfet— i imperatiu, mentre que dels que ho fan dins de la segona, irregulars, els comentarem per separat segons les formes que apareguin i, si cal, també en comentarem el lexema.

En relació amb la classificació dels temps verbals que seguirem, ens basarem en la de la gramàtica tradicional, com és propi dels estudis de lingüística històrica.

Dels exemples que citarem, esmentarem l'ètim del qual provenen en cada cas. Com que no exposarem ara tots els verbs del manuscrit, els inclourem en l'*Apèndix I*.

Verbs regulars

5.2.1. Formes impersonals

5.2.1.1. Infinitiu

Ens referirem a aquesta forma impersonal a partir de l'origen etimològic de les conjugacions llatines.

Classe I. -ĀRE > -ar. Els verbs que en català actual acaben en -ar poden provenir de diferents terminacions. Això és, de verbs llatins de la primera conjugació, de verbs germànics acabats en -ON, de verbs formats per derivació de substantius, adjectius o adverbis en el període romànic o de verbs llatins acabats en -ĒRE (Moll 2006: 191). Malgrat aquesta diversitat, els del document provenen dels llatins de la primera conjugació:

amanar-se'n 4v. 4, *manar* 7r. 3, *manar-se'n* 5r. 5 (< MĪNARE «amençar», «conduir un ramat»); *avegar* (< VACĀRE «dedicar-se a, aplicar-se») 7v. 7; *donar* (< DONARE «dar graciosament, en do») 7r. 6; *gitar* (< *JECTARE, variant de JACTARE «llançar») 5r. 12, *inquietar* (< INQUIĒTARE)

7v. 20; *liurar* (< LĪBĒRĀRE) 4r. 3; *matar* (< MACTARE) 2v. 12; *mostrar* (< MŌNSTRARE) 2r. 20; *parlar* (< PARABŌLARE) 2r. 3

Classe II. -ĪRE > -ir. Els verbs de la III conjugació en català poden tenir origen en infinitius de la quarta conjugació llatina, en germànics acabats en -JAN o bé en llatins en -ĒRE que, en llatí vulgar o en romànic primitiu, passaren a -ĪRE. Els exemples del document que hi pertanyen provenen dels de la quarta llatina o bé dels antics -ĒRE o -ĔRE, però cap d'aquests dos darrers no apareix en forma d'infinitiu al text.

Classe IIIa. -ĒRE > -er (terminació tònica). El resultat català que donà la desinència llatina es conserva en alguns infinitius, però és cert que en la llengua medieval n'hi havia més que s'han perdut per analogia a les altres terminacions de la II conjugació llatina. Amb tot, un dels que encara la manté és la següent forma irregular del text que té la variant *sebre* en la parla col·loquial:

saber (< *SAPĒRE) 1v. 19, 3v. 19, 4r. 23, 5v. 2

Classe IIIb. -ĔRE > -er, -re, -r (terminació àtona). Tot i haver-hi diversitat en les desinències, els verbs d'aquesta classe apareguts en el manuscrit només presenten -re, que prové de verbs acabats en un grup de consonants o en -B-, -V-, -D- o -C-. Aquesta terminació és la més habitual i, com indica Pérez Saldanya (1998: 42, 43), el resultat de l'evolució fonètica regular. Al text hi trobam dos casos:

metre (< MĪTTĒRE «enviar», «posar») 2v. 7; *traure* (< TRAHĒRE «arrossegar», «estirar») 3r.

10

Un darrer aspecte que voldríem comentar és la presència o absència del prefix *a-* en algunes formes de les parelles verbals *abastonejar-bastonejar*, *amenar-menar* i *atrobar-trobar*.

En relació amb la darrera, Coromines (1992: 853) apunta que el DCVB dona a entendre que s'emprava *trobar* i *atrobar*

sense cap diferència [però] val la pena, doncs, de fer observar que hi hagué una distinció (que només Llull sembla oblitar), i que es tracta de la coneguda diferència "aspectual": *Atrobar* aspecte verbal "determinatiu"; *trobar*, "indeterminatiu". El determinatiu "tendeix a un terme",

l'indeterminatiu no marca tal cosa. Una mica com la que fa el castellà entre *hallar* i *encontrar*. És del mateix ordre que *seure/siure* (o *asseure*), o com la que feia la llengua medieval entre *guaitar* i *aguaitar* i àdhuc *dormir/adormir*, *donar/adonar* (*adonar-se*).

Aquesta diferència anà perdent importància en català i a finals de l'edat mitjana començà a desaparèixer. Alguns verbs de les parelles amb i sense *a-* quedaren antiquades (*siure*, *atrobare* —aquest darrer, al XV començà a emprar-se més poc i al XVI ja es troba esparsament—) i algunes altres esdevingueren una oposició semàntica —i no sintàctica o verbal com abans.

Quant als verbs citats començats amb *a-*, podríem dir la presència del prefix a *abastonejar* i *amenar* es pot deure a l'analogia als que el tenien etimològic. Hi ha llengües romàniques, com el francès, que distingeixen verbs diferents, depenent de si tenen la preposició *a-* o no. En català aquesta diferenciació sabem que es donà en *atrobare-trobar* i que encara passa en les parelles d'*abaixar-baixar*, *apujar-pujar*, *ajeure-jeure*, etc. De totes maneres, actualment, de les d'*abastonejar-bastonejar* i *amenar-menar* han desaparegut les formes reforçades amb el segment.

Basant-nos en els verbs comentats, sembla que l'afegitó morfològic no és una marca de transitivitat perquè, duguin el prefix o no, són sinònims, com ho demostren els exemples següents.

Interro[gat] per què los dits Perets abastonejaren²⁶ la dita Simona, dix que no sab ne ve que la bastonajassen ne la to-²⁷ chassen. 5r. 26, 5r. 27, 5r. 28

anaren vers lo alberch d'en Bernat³ Daviu per amanar-se'n sor Marió, filla del dit Thomàs del orde de⁴ Santa Maria Magdalena 4v. 3, 4v. 4, 4v. 5

e despuys aquest no ve ne sab que-s feren ne hon la manaren 4v. 18

aquest ensemps ab los altres dessús anomenats²⁸ veren e atrobaren la [dita sor M]aria dins en la dita⁴ sitge. 3r. 28, 3v. 1, 3v. 2

Entrats dins la mia¹⁹ cambre e trobarets-la allà. 5r. 20

5.2.1.2. Gerundi

Les terminacions de gerundi en llatí clàssic eren -ANDO per als verbs de la primera conjugació, -ENDO per als de la segona i tercera, i -IENDO per als de la quarta. En llatí

vulgar, aquesta darrera passà *-ĪNDO per analogia a l'infinitiu en *-ir* i al participi passat en *-it*. Tot i que en la llengua antiga, els gerundis acabaven en *-n*, més endavant passaren a *-nt* per analogia al participi de present.

Basant-nos en els exemples trobats al manuscrit els classificarem seguint les classes assenyalades i, alhora, farem referència als «matisos semàntics» que presenten (Moll 2006: 312, 313).

Classe I. -ANDO > *-ant*.

semblant (< SĪMĪLANDO) 2r. 14

L'exemple d'aquesta primera classe, pel context en què el trobam (*Anthoni Perets, Berthomeu Per[ets], [Guillemó] P[er]ets e Guillemó Marchó*¹³, *per semblant manera, li donaren diverses colps* 2r. 13, 2r. 14), remet al matís modal.

Classe II. -INDO > *-int*. En llatí vulgar o en romànic primitiu, alguns verbs acabats en -ĒRE passaren a -ĪRE. L'exemple següent del text és un d'aquests que encara es troba en l'estadi anterior.

regent (< RĒGENDO) 1v. 13

Pel que fa al matís, el gerundi es refereix al relativotemporal (*Pere Lorens, regent*¹³ *lo offici de la ba[t]lia de la parròquia de Robines* 1v. 13, 1v. 14).

Classe III. -ENDO > *-ent*.

jayent (< IACENDO) 1v. 25; *sabent* (< *SAPĒNDO) 3r. 20

L'infinitiu de la primera forma era *jaer* (< *jaser* < IACĒRE), per la qual cosa el gerundi que esperaríem seria *jaent*²⁴. L'aparició de la [j] antihiàtica és més moderna i analògica a verbs que la tenien per etimologia, com *caient*.

Quant al matís que denoten aquestes dues formes, en ambdós casos és el modal (*stant aquesta en casa sua e jayent en son lit* 1v. 25; [Thomàs], *sabent que la dita sor*

---

²⁴ Encara que en la transcripció analitzada trobem la forma *jayent*, l'etimològica apareix a la línia 1v. 4, una de les que no hem reproduït, perquè el fragment que l'inclou té una creu a damunt i perquè la informació aportada es repeteix més endavant.

*Marió*²⁰ *era dins la dita casa e aquella Simona la y negava*²¹, *donà I colp fort pech a la dita Simona* 3r. 20, 3r. 21, 3r. 22).

5.2.1.3. Participi de pretèrit

En la sintaxi llatina, el participi era de present o passat en funció de l'acció que es volia expressar. En català medieval, ambdues formes se seguiren emprant però, com que el participi de present es confonia fonèticament amb el gerundi, aquesta forma acabà substituint-lo, per bé que en textos antics puguem trobar exemples de gerundi i participi de present (Moll 2006: 314).

El text analitzat només inclou formes del participi de pretèrit, que s'ha mantengut fins als nostres dies. En llatí vulgar, les formes febles d'aquest participi eren -ĀTU, -ĀTA, -ĪTU, -ĪTA, -ŪTU, -ŪTA, que han donat -at, -ada, -it, -ida, -ut i -uda, les quals corresponen a les classes I, II i III, respectivament.

abrigat (< APRĪCĀTU «resguardar del vent o del fred») 5v. 16; *batuda* (< BATTŪTA) 7r. 27; *dalat, delats* (< DELĀTU «diferir») 3r. 2, 7v. 17; *gastada* (< VASTĀTA «devastar, fer malbé») 2v. 3; *tanchades* (< del cèltic *TANKĀTA «subjectar, unir, fixar») 3r. 15; *farida* (< FERĪTA) 5r. 28

Els participis forts llatins eren -SU, -SA, que han donat en català -s i -sa.

mes-se (< MĪSSU «enviar», «posar») 2v. 3; *pres, pres-la* (< PRENSU) 5v. 25, 4r. 10; *remès* (< REMĪSU) 7v. 16; *tremès* (< TRANSMĪSU) 6v. 26

Els participis forts llatins eren -TU, -TA, que han donat en català -t i -ta.

scrits (< SCRĪPTU) 7r. 24; *vistes* (< VĪDĒTA) 6v. 15; *fuyta* (< FŪGITA) 3r. 10; *morta* (< MORTA) 2r. 16

En relació amb la forma *fuyta* (en grafia moderna *fuita*), és l'antiga i etimològica que encara avui dia es conserva en la parla habitual mallorquina. Amb tot, en la major part del domini lingüístic català ha estat substituïda pel participi analògic *fugida*, tot i que es manté com a substantiu.

5.2.2. Mode indicatiu

5.2.2.1. Present

El document analitzat és un procés judicial, el qual és redactat la major part en passat. Per això, les formes en present que trobam solen ser de fragments de diàlegs.

anullam (< ANNÜLLĀMUS) 7v. 22; *inquietets* (< INQUIĒTATIS) 7v. 20; *manam* (< MĪNAMUS «amençar», «conduir un ramat») 7v. 19; *recorde* (< RECORDAT) 6v. 17; *toquets* (< *TOCCATIS) 5r.

19

A partir dels exemples assenyalats, hem de comentar tres terminacions: *-e* de la tercera persona del singular, *-am* de la primera del plural i *-ts* de la segona del plural.

En relació amb la primera (*recorde*), la desinència *-e* reflecteix la vacil·lació que hi havia en la representació de la vocal neutra que, en aquest cas, hauria de ser <a> per etimologia.

Passant ara a la terminació de la primera persona del plural, en català antic s'articulava amb /a/, perquè era la vocal temàtica dels verbs de la primera conjugació, conseqüentment, *-am* era la desinència etimològica. En el català del Principat de l'edat moderna, *-am* canvià la vocal temàtica per /e/ (> *-em*), per analogia als verbs que la tenien, els quals eren els més usats. Tot i això, en balear es mantengué la terminació originària.

Quant a la terminació de la segona persona del plural, *-ts* és la que trobam en tots els temps, excepte en el de perfet d'indicatiu. L'actual *-u* aparegué com a resultat del grup llatí *-T'S* després d'una llarga evolució fonètica (Pérez Saldanya 1998: 125). Encara que es començà a generalitzar la seva escriptura a mitjan segle XV (Bruguera 2003: 14), podem pensar que en textos anteriors a aquesta època s'escrivia *-ts* per cultisme del model cancelleresc (Miralles 1984, I: 254), perquè des del XIII (Moll 2006: 199) es deia *-u*. Recordem que qualsevol canvi produït en l'oralitat no es plasma en l'escriptura fins un temps més tard (Martí 1990: 53). Per això, cal destacar que el text manté les desinències antigues, fins i tot en la transcripció dels diàlegs, encara que ja no es devien dir oralment.

5.2.2.2. Futur i condicional

En català, com en les altres llengües romàniques, el futur i condicional s'han format unint a l'infinitiu d'un verb les formes de present i imperfet d'indicatiu de l'auxiliar HABĒRE, respectivament.

En romànic primitiu, les formes del verb llatí HABĒRE patiren una considerable contracció i quedaren reduïdes a simples desinències, les quals es mantenen iguals per a tota classe de verbs catalans, tal com il·lustren els casos *mostraré* (< MÖNSTRARE-AIO) 7r. 15, *atrobaria* (< *A-TROPARE-ÍAT) 5v. 14, *mostraria* (< MÖNSTRARE-ÍAT) 3r. 24 i *trobarien* (< *TROPARE-ÍANT) 4v. 12.

Com que en la llengua antiga es tenia consciència que aquests temps verbals eren compostos, els pronoms que s'hi combinaven apareixien intercalats (*servir-vos é, anar-hi hia*) (Bruguera 2003: 16). En el moment en què es perdé aquesta consciència, els clítics aparegueren en proclisi o enclisi. En el text, precisament, només apareix aquest darrer ús, *atrobarien-la* (< *A-TROPARE-ÍANT) 4r. 6, el qual és un ús innovador ja al començament del XV.

5.2.2.3. Passat simple

Actualment les formes perifràstiques són les que s'usen més, tant en registres formals com informals. De totes maneres, en català antic, les simples eren les que imperaren fins a l'aparició generalitzada de les perifràstiques entre els segles XIII i XVI (Pérez Saldanya 1998: 219), ja que en el *Llibre dels feits* i en la *Crònica* de Muntaner en trobam alguna mostra (Moll 2006: 294). Amb tot, com que eren considerades molt vulgars, no s'escriviren amb més freqüència fins temps més tard. Per aquest motiu en el manuscrit, que és del principi del XV, no hi ha cap forma combinada amb VADERE.

En llatí, el pretèrit perfet era de dos tipus: feble, amb l'accent damunt de la desinència, o fort, amb l'accent al radical. D'exemples forts, només n'hem trobat un, l'analògic *vench*²⁵ 7r. 1. La resta són febles.

atrobà (< *A-TROPAT combinat amb la preposició *a* «veure aparèixer una cosa sense cercar-la») 2r. 23; *gità-la* (< *JECTAT) 5v. 17; *inquirí* (< INQUIRĪT) 1v. 20; *mostrà* (< MÖNSTRAT) 2v. 6;

---

²⁵ Contarem aquesta forma més endavant, en els «Verbs irregulars».

pregà (< PRECAT) 3r. 6; *conagué* (< COGNŌSCÉT) 2v. 23; *prengueren-la* (< PREHENDERUNT) 4v. 16; *obrí* (< APĒRĪT) 5r. 9

5.2.2.4. Imperfet

En llatí clàssic, aquest temps verbal tenia les següents desinències: -ABAM, -ABAS, -ABAT, -ABÁMUS, -ABÁTIS, -ABANT per a la primera conjugació i -EBAM, -EBAS, -EBAT, -EBÁMUS, -EBÁTIS, -EBANT per a la segona, tercera i quarta. Aquesta darrera, però, passà a *-ĪBAM, *-ĪBAS, *-ĪBAT, *-ĪBÁMUS, *-ĪBÁTIS, *-ĪBANT per analogia a les formes que tenien *i* accentuada. És per això que en llatí vulgar hi hagué tres tipus de flexió: -ABAM, -EBAM i *-ĪBAM, que donaren -*ava* per a la primera conjugació, -*ia* per a la segona i -*ia* o -[j]a per a la tercera (Moll 2006: 205).

negava (< NECABAT «matar [per asfíxia dins un líquid]») 3r. 21; *pensava* (< PENSABAT «pesar, meditar») 7v. 3; *portaven* (< PŌRTABANT) 2v. 21; *sabia* (< *SAPEBAT) 5r. 13; *tenien* (< TENEBANT) 4v. 5

5.2.3. Mode subjuntiu

5.2.3.1. Present

A l'edat mitjana les desinències catalanes del present de subjuntiu eren -*e* per a la primera conjugació i -*a* per a les segona i tercera. Com que en els parlars orientals hi havia homofonia, a partir del segle XVI, els verbs acabats en -*a* començaren a usar la terminació analògica -*ia* (provinent de *sàpia* i *càpia*) —que passà a -*i* al XIX per fonètica sintàctica— per analogia als verbs irregulars però molt freqüents que la tenien, com podia ser *saber*. Els exemples que hem trobat són tots de verbs irregulars, per la qual cosa els comentarem més endavant.

5.2.3.2. Imperfet

L'origen d'aquest temps verbal se situa al plusquamperfet de subjuntiu llatí de tipus feble. En aquell moment no es distingia entre les formes fortes de les febles, perquè en ambdós casos l'accent requeia en la desinència (Alegre 2007: 163).

aydassen (< ADJŪTASSENT) 3r. 10; *batessen* (< BATTISSENT) 6v. 3; *donàs* (< DONASSET «dar graciosament, en do») 4v. 8; *entràs* (< ĪTRASSET) 5v. 14; *entrassen* (< ĪTRASSENT) 4v. 12; *injuriassen* (< INIŪRIASSENT) 4v. 24; *tocassen, tochassen* (< *TOCCASSENT) 4v. 24, 3v. 25

En la llengua antiga, la vocal temàtica de la primera conjugació era /a/ (*donàs*), que acabà substituïda per /e/ (*donés*). En relació amb aquest canvi, *donàs* presenta la vocal temàtica que s'ha mantengut en mallorquí i eivissenc, però no en la majoria de dialectes catalans que han adoptat la de /e/, *donés*, tret del valencià, que prefereix les desinències *-ara*, *-era* i *-ira* per a cada conjugació.

A banda d'aquest, un altre canvi que es produí va ser en la terminació *-en* (*aydassen, tocassen*), que esdevengué *-in* (*ajudassin, tocassin*) per analogia al present de subjuntiu. Tot i que hi ha generacions i zones mallorquines que conserven la desinència etimològica, l'analògica hi és més present.

5.2.4. Mode imperatiu

5.2.4.1. Imperatiu

En llatí vulgar, algunes de les persones de l'imperatiu se substituïren per les d'altres temps verbals. Així, les primers i terceres ho feren amb les del present de subjuntiu i la segona del plural amb la del present d'indicatiu (Moll 2006: 218). L'única que es mantengué va ser la segona singular, d'aquí que aquest mode tenguí algunes irregularitats. De totes maneres, l'exemple del manuscrit és una segona persona del plural analògica a la del present de subjuntiu:

obrits (< APĒRITIS) 2r. 3

Com a conclusió dels verbs regulars, podem recordar que les terminacions del manuscrit són les habituals de finals de l'edat mitjana. Tot i que el text és judicial, les restes arcaiques són molt poques (*vench*).

Verbs irregulars

5.2.5. *Anar*

Els verbs de la primera conjugació acaben en *-ar* i són, per norma general, els més regulars de tots. Malgrat això, una de les excepcions que té aquest grup és *anar*, fusió de tres radicals (*ANDARE, IRE i VADERE), dels quals s'obtenen les diferents formes verbals.

Les documentades al text són del passat simple (*anà* (< *ANDAT) 5v. 3, *anà-sse'n* (< *ANDAT) 5v. 22, 5v. 25; *anaren* (< *ANDARUNT) 3r. 14, 5v. 7; *anaren-se* (< *ANDARUNT) 4r. 12, *anaren-se'n* (< *ANDARUNT) 4v. 20, 5r. 25) i de l'imperfet d'indicatiu (*anava* (< *ANDABAT) 7v. 3), l'arrel de les quals és *ANDARE.

5.2.6. *Estar*

L'altre verb irregular de la primera conjugació del text és *estar*, que prové de STARE. Les formes trobades són l'infinitiu (*star* (< STARE) 4v. 15), gerundi (*stant* (< STANDO) 1v. 25, 3r. 5), participi (*stada* (< STATU) 2r. 19; *stades* (< STATA) 2v. 25), del passat d'indicatiu (*stava* (< *STABAT) 2r. 24, 5r. 22) i imperfet d'indicatiu (*stech* (< *STETUIT) 7v. 8). Totes apareixen escrites amb <s> líquida inicial per llatanisme, per bé que s'hi afegia una vocal neutra epentètica per pronunciar-se.

De les esmentades, hem de destacar *stech*, forma forta de la tercera persona del singular del passat simple. Com les fortes o semifortes de primera persona singular d'aquest temps, és molt poc documentada, perquè aviat fou substituïda per la feble o analògica corresponent, *estigué*. És, doncs, una forma clarament arcaica.

Quant al gerundi, com hem assenyalat en els «Verbs regulars», *stant* apareix amb un matís temporal (*stant aquesta en casa sua e jayent en son lit* 1v. 25).

5.2.7. *Dar*

Un verb que es troba pràcticament en desús, però que s'inclou dins dels irregulars de la segona conjugació és *dar*²⁶, provinent de DĀRE.

En la llengua antiga s'emprava, sobretot, amb el futur en fer juraments feudals. De totes maneres, amb l'aparició del sinònim *donar*, esdevengué verb defectiu i,

---

²⁶ Per a més informació, vegeu els verbs de l'apartat de *Lèxic*.

conseqüentment, la seva presència es reduí. De fet, en documents del XIII ja es troba poc (Coromines 1989: 23) i, per això, només apareix una vegada al text estudiat amb l'imperfet d'indicatiu (*dava* (< DĀREBAT) 4r. 4).

5.2.8. *Dir*

Verb provinent de DĪCĒRE «dir». Les formes documentades són l'infinitiu (*dir* (< DĪCĒRE) 1v. 22, 5r. 1, 7v. 2), gerundi (*dient* (< DĪCENDO) 2r. 2), participi (*dit* (< DĪCTU) 4r. 16, 7v. 1; *dita* (< DĪCTA) 3r. 26), del present d'indicatiu (*deÿm* (< DĪCIMUS) 7v. 19), futur (*diré* (< DĪCĒRE-AIO) 5r. 19), condicional (*diria* (< DĪCĒRE-ĪAT) 3r. 25), passat simple (*dix* (< DĪXIT) 3v. 5, 5v. 26), imperfet d'indicatiu (*deyen* (< DĪCEBANT) 5r. 16) i imperfet de subjuntiu (*diguessen* (< DĪCISSENT) 6v. 29).

Quant a la de present, *deÿm*, aquesta era la forma antiga de tot el domini lingüístic català. La vocal palatal provocà el canvi de vocal temàtica en les formes arizotòniques de present i la dissimilació vocàlica del radical del verb *dir* en hiat amb la vocal temàtica (Pérez Saldanya 1998: 92). És per aquest motiu que en català continental avui es diu l'analògica *diem*, per bé que el baleàric ha conservat *deÿm* amb canvi d'accent (*deim*), per analogia a les persones primera i segona del plural del verb *dir* i dels imperfets forts (Pérez Saldanya 1998: 64).

En relació amb la del passat simple, *dix*, és un cas de perfet fort que, per evolució fonètica regular donà el grup -ks-, escrit <x>, de manera que «la velar correspon amb la darrera consonant del radical i la sibilant alveolar amb la marca de perfet» (Pérez Saldanya 1998: 233). La forma va ser substituïda per l'analògica *digué*.

Pel que fa a la d'imperfet d'indicatiu, *deyen*, com la primera del present d'indicatiu, s'esperaria que fos *deïen* perquè el verb pertany al paradigma de la III classe de tipus fort. Que aparegui sense la pronúncia de hiat indicaria que el pas a diftong, ocorregut pel desplaçament de l'accent al radical (Pérez Saldanya 1998: 192), ja havia començat al segle XV en català oriental, perquè l'occidental mantengué fins avui les antigues formes amb hiat.

Com hem indicat en la resta de casos, el matís que aporta el gerundi *dient* és temporal (*e cridà dient: "Qui és axò"* 2r. 2; *Thomàs se enfelloní³ [ab] la dita Simona dient-li que si no la* [sor Marió] y *dava* 4r. 3, 4r. 4).

5.2.9. *Ésser*

Aquest verb prové de ESSERE. En flexionar-se apareixen altres radicals, tal com passava en el llatí SUM, fet que el converteix en el més irregular de tots. Les formes que trobam són l'infinitiu (*esser* (< ESSERE) 3r. 4, 5v. 2), del present d'indicatiu (*som* (< *SUM) 2r. 3; *és* (< EST) 2r. 2, 7r. 16), condicional (*serie* (< *SERE-ÍAT) 2v. 12), passat simple (*fo* (< *FUT) 3r. 5, 6v. 10; *foren* (< *FURUNT) 2r. 7, 3v. 14), imperfet d'indicatiu (*era* (< ERAT) 2v. 22, 4r. 8; *eren* (< ERANT) 2v. 25, 5v. 21) i imperfet de subjuntiu (*fos* (< *FUSSET) 2v. 11, 6v. 25; *fossen* (< *FUSSENT) 2v. 24).

Dels exemples assenyalats, destacam *som*, *fo* i *fossen*.

La primera forma, *som*, apareix en el document per a la primera persona del singular ("*Yo som en Thomàs Ferrer. Obrits que yo vuyl parlar ab³ vós*" 2r. 3, 2r. 4), tal com es conserva avui dia a Mallorca. En català continental, en canvi, s'eliminà la nasal i, més endavant, s'hi afegí la velar /c/ per analogia a les formes etimològiques *dic* i *duc*.

En relació amb la segona, *fo*, és un dels exemples de perfet fort en -i que no esdevengué feble ni adoptà el model dels altres perfets forts en -ui o -si. La forma actual *fou* és analògica a altres perfets amb u (*féu* i *viu*), per bé que a l'edat mitjana també es troben documentades altres variants, com *fon* i *fonc* (Pérez Saldanya 1998: 235, 240).

Finalment, de la tercera forma, *fossen*, presenta la terminació antiga i etimològica de l'imperfet d'indicatiu, -en, la qual hem trobat en la resta d'exemples citats en els verbs regulars d'aquest temps verbal.

En català modern, l'ús de *ser* com a auxiliar ha quedat reduït a les generacions més grans d'algunes contrades. Amb tot, en la llengua medieval s'emprava davant determinats tipus de verbs, com els intransitius de moviment o canvi d'estat (*Los cònsols són vengut aquí, Quan Tays fo entrada en la casa*) (Moll 2006: 290), paral·lelament al francès i italià. Als «Verbs auxiliars» comentarem l'únic cas aparegut al text.

5.2.10. *Fer*

La conjugació d'aquest verb s'aconsegueix a partir dels infinitius llatins *FACĒRE o FARE, segons el temps verbal que sigui. Les formes documentades que s'obtenen a partir de *FACĒRE són l'infinitiu (*fer* (< *FACĒRE) 4v. 6, 5v. 13), participi (*fet* (< *FACENDO) 1v. 19; *feta* (< *FACENDA) 6v. 13), del present d'indicatiu (*fa* (< *FAT) 2r. 17), passat

simple (*feren* (< FECERUNT) 4v. 18, 6v. 4; *féu* (< FECIT) 2r.25, 5r. 24), imperfet d'indicatiu (*faye* 5r. 16 i *feya* 2v. 13 (< FACEBAT); *feien* 4v. 6 i *feyen* 2r. 18 (< FACEBANT)), present de subjuntiu (*façats* 7v. 20 i *fassats* 7r. 14 (< FACIATIS)) i imperfet de subjuntiu (*fes* (< *FACISSET) 7v. 9); mentre que les de FARE són del condicional (*faria* 5v. 11, *farie* 4r. 4 i *feria* 4v. 11(< *FARE-ÍAT)).

De les formes construïdes amb *FACÈRE hem de comentar una sèrie de parelles. Quant a les d'imperfet d'indicatiu, *faye-feya* i *feien-feyen*, són casos paral·lels a *deyen* del verb anterior, perquè s'esperaria que la forma apareguda en cada cas fos l'etimològica amb hiat i no, com trobam, amb diftong.

Pel que fa a la parella del present de subjuntiu, *façats-fassats*, la terminació que presenten, *-ts*, és l'antiga que passà a *-u*, *façau*, a mitjan segle XV en la llengua escrita, tot i que en la parlada és molt anterior. El canvi posterior que es produí de *façau* a *faceu* és el resultat de substituir la vocal temàtica que hem comentat en l'imperfet de subjuntiu. Aquesta nova forma és la que s'usa en mallorquí, per bé que en els parlars catalans del Principat es transformà en l'analògica *feu*.

5.2.11. *Haver*

En català antic, aquest verb provinent de HABÈRE volia dir «posseir», significat que més endavant agafà *tenir*, i, alhora, era usat com a auxiliar, funció que conserva avui dia.

En el document trobam exemples en què manté el sentit originari ple (*dix que no n'ha mamoria tant era tabuxada*. 2v. 22; *anaren vers la casa d'en Bernat Daviu de la dita parròquia de Robines per²¹ haver e manar-se'n sor Marió* 3v. 21, 3v. 22) i d'altres en què té el d'auxiliar. En aquest darrer ús, les formes que trobam són del present d'indicatiu (*ha* (< HABET) *haiüt* 7v. 7), passat simple (*hi hac* (< HABUIT) *alcuna* 2v. 16), imperfet d'indicatiu (*haien* (< HABÍANT) *batuda* 7r. 27) i imperfet de subjuntiu (*haguera* (< HABUERAT) *bé donada* 6v. 7).

En relació amb *hac*, aquesta forma antiga forta i etimològica va ser substituïda per una altra de simple i feble, l'analògica *hagué*.

Pel que fa a *haien*, és el resultat de la caiguda de la consonant labiodental /v/ seguida de la vocal palatal, una pèrdua que, tot i que no és regular, no és estranya en textos medievals.

Finalment, la forma *haguera* és la feble que substituï la forta i etimològica *hagra*. La terminació *-era*, o *-ere-* segons la persona, és la que s'adoptà amb la consonantització provocada per la *vau* en el paradigma d'imperfet de subjuntiu (Pérez Saldanya 1998: 231).

5.2.12. *Poder, saber i voler*

Quant als altres verbs de la segona conjugació amb *-er* tònic, del primer, *poder* (< *PÖTERE), l'única forma documentada és *pogués* (< PÖTUISSET) 7r. 3 de l'imperfet de subjuntiu.

Centrant-nos en *saber* (< *SAPĒRE), apareix amb les formes d'infinitiu (*saber* (< *SAPĒRE) 1v. 19, 5r. 2), gerundi (*sabent* (< *SAPĒENDO) 3r. 20), del present d'indicatiu (*sab* 4r. 13, 5v. 26 i *sap* 7v. 9 (< SAPIT)), imperfet d'indicatiu (*sabia* (< SAPUIT) 5r. 13) i present de subjuntiu (*sàpie* (< SAPIAT) 2v. 20).

Com hem comentat abans, *sàpie* és una mostra dels verbs a partir dels quals s'estengué la desinència *-ia* en el present de subjuntiu a partir de l'edat moderna.

Del verb *voler* (< *VOLĒRE), les formes documentades que hi ha són del present d'indicatiu (*volem* (< *VOLEMUS) 7v. 22, *vuyt* (< *VOLEO) 2r. 3), passat simple (*volgué* (< VOLUIT) 3v. 3, 7r. 7) i imperfet d'indicatiu (*volia* (< *VOLERE-AT) 2r. 19, 4r. 3).

En relació amb la forma de present d'indicatiu *vuyt*, hem de recordar que la pronúncia que se'n devia fer era ioditzant.

5.2.13. *Veure*

Respecte a l'únic verb amb accent al lexema i terminació *-re* àtona que hem trobat, *veure* (< VĪDĒRE), les formes aparegudes al text són el participi (*vistes* (< VĪDĒTA) 6v. 15), del present d'indicatiu (*veus-la* (< VĪDIS) 2r. 21), passat simple (*vaeren* 6v. 20 i *veren* 4v. 14 (< VĪDERUNT); *ve* (< VĪDIT) 5v. 28) i imperfet de subjuntiu (*vaés* (< VĪDĪTIS) 2v. 20).

En relació amb la darrera, *vaés*, és la forma *veés*, que apareix amb la vocal àtona amb *a* per la vacil·lació que hi havia en representar la vocal neutra. Que la trobem escrita d'aquesta manera reforça, una vegada més, que la confusió gràfica de la vocal neutra àtona començà en posició pretònica. A part d'aquest canvi, la forma esmentada és el resultat de la relaxació i posterior caiguda de la consonant *-D-* final del radical (Pérez

Saldanya 1998: 41). El fet que l'epèntesi antihiàtica no aparegui fa que puguem considerar *vaés* com a forma verbal moderna.

5.2.14. *Tenir, oir i venir*

De la tercera conjugació, tot i ser conscients de la distinció entre els incoatius o purs, no hi feim referència perquè l'increment *-esc* no apareix al text. Els trobats són purs (Pérez Saldanya 1998: 50): *tenir, oir i venir*.

Respecte al primer verb, *tenir* (< TENĪRE), les dues formes del text són de l'imperfet d'indicatiu (*tenia* (< TENIBAT) 5r. 6; *tenien* (< TENIBANT) 3v. 23).

Del segon, *oir*²⁷ (< AUDĪRE), les formes trobades són el participi (*hoit* (< AUDĪTU) 7r. 25, 7r. 28) i del passat simple (*hoí* (< AUDIVIT) 1v. 25).

Del darrer verb pur trobat, *venir* (< VENĪRE), les formes que hi ha al text són les analògiques *vengut* 5v. 21 (participi) i *vench* 7r. 1 (passat simple). Amb relació a la darrera forma, aquesta adoptà el segment velar per «l'estranyesa, dins la conjugació verbal catalana, d'una oposició basada en el caràcter palatal o no de la nasal del radical (*tiny i *viny enfront de *ten* i *ven*), però també al fet que les diferències vocàliques en el radical permetien establir una certa oposició entre la primera persona del present d'indicatiu i la primera i la tercera persona del pretèrit perfet» (Pérez Saldanya 1998: 80). A banda d'això, *vench* va ser substituïda més tard per la feble, i també analògica, *vengué*. El desplaçament de perfets forts es produí durant l'edat mitjana i acabà regularitzant les conjugacions, per bé que fins al XV el perfet de la tercera persona singular, com és *vench*, encara resistia (Bruguera 2003: 15).

Encara que les formes simples han minvat l'ús, a Mallorca encara es pot sentir la de tercera persona plural.

Verbs auxiliars

En la construcció dels temps compostos, la presència d'un verb auxiliar és imprescindible. Avui dia el que solem emprar sempre és *haver*, verb que en català medieval, a part de designar possessió, tenia la funció d'auxiliar i es combinava amb verbs transitius i alguns d'intransitius.

---

²⁷ Per a més informació, vegeu els verbs de l'apartat de *Lèxic*.

*Interrogat quant⁶ de temps ha (< HABET) haüit avegar la dita dona per rahó dels di[t]s⁷
batiments 7v. 6, 7v. 7, 7v. 8*

dix que no hi hac (< HABUIT) alcuna altre persona 2v. 16

*interrogat si aquest ha²⁴ hoït dir que en Jacme Perets [...] e Thomàs Ferrer o altr[e]s²⁶
haïen (< HABÍANT) batuda e nafrada de nits la dona Simona 7r. 24, 7r. 25, 7r. 26, 7r. 27*

la los haguera (< HABUERAT) bé donada 6v. 7

De totes maneres, en la llengua antiga, com en les generacions més grans mallorquines o del rossellonès, català central i septentrional, *ésser* també era un verb auxiliar que se solia combinar amb verbs pronominals, intransitius referits al moviment o canvi d'estat i amb *poder*, *saber*, *voler* i *haver de* (Moll 2006: 290), d'aquí que n'haguem trobat un exemple al text.

*tots aquells¹⁷ deyen-li [a Simona] que per tal ho feyen com la dita sor Maria¹⁸ era
(< ERAT) stada desada e amagada per aquesta 2r. 17, 2r. 18, 2r. 19*

Com hem comentat més amunt, en el manuscrit, una de les formes que hi ha del verb *oir* és el participi *hoït*. El que interessa aquí no és el significat, sinó la combinació i posició en què apareix en un cas, que és *hoït ho ha dir* ([Anthoni Mir] *dix que hoït ho ha dir a la dita dona e a molts²⁸ [a]ltres* 7r. 28, 7v. 1). En la llengua dels textos processals, les construccions *ha hoït dir* i *ho ha hoït dir* eren fórmules estereotipades, per ventura el calc d'algun llatí, que se solien emprar en el llenguatge judicial, com demostren algunes variants aparegudes en els estudis lingüístics de processos judicials fets per Miralles (1984, II: 271), Rabella (1998: 274), Diéguez (2002: 66) o Farreny (2004: 305). Amb tot, la construcció del document analitzat es pot interpretar com a resultat de prendre les declaracions i, després, fer-ne la còpia en paper amb alguna errada, com és l'auxiliar dislocat.

Mots invariables

5.3. Adverbis

5.3.1. De lloc

Deixant de banda alguns dels adverbis trobats, com són *allà* 4v. 9, *avant* 5r. 18, *dins* 4v. 12, *hon* 2r. 5 i *hont* (en grafia moderna *on*) 7v. 2 i *on* 6v. 28. En aquesta categoria comentarem alguns arcaismes significatius i mots que encara es conserven.

Començant amb els mots desapareguts, podem destacar *anant* (en grafia moderna *enant*) 3v. 7, 4r. 13, 5r. 24 (< IN-ANTE «davant», «abans»). El trobam en el sentit d'«abans» (DCVB) (*Interro[gat] si aquest donà més bastonades/⁶ a la dita sor Marió o si més anant/⁷ de paraula o de fet la injurià, dix que no.* 3v. 6, 3v. 7, 3v. 8) i en què expressa un temps posterior (*Aquest, de present, e son pare/¹ e sos germans anaren-se, ço és cascun <...> d'a[qu]i/¹² anant ne ve ne sab lo dit Thomàs <...>/¹³ als dix, sinó saber sobre les dites coses.* 4r. 11, 4r. 12, 4r. 13, 4r. 14; *lo dit Thomàs pres-la per la mà e malà-sse'n e tragué-la en la car-/²³ rera, e d'aquí anant* [Guillem Marchó] *no ve ne sab què la féu* 5r. 23, 5r. 24).

Uns altres adverbis que podem destacar són *aquèn* 1v. 24 (< ACCU ĪNDE «d'aquí») i *dessús* 6r. 1 (combinació de *de* (< DĒ) i *sus* (< SŪRSUM «amunt»)), mots antics i en gran part desapareguts en la llengua catalana actual. El primer es referia a la direcció vers un lloc (*e dix sobre aquellas saber e esser ver que dilluns/²³ prop passat, hac VIII jorns a IIII horas de la nit o aquèn entorn/²⁴, stant aquesta en casa sua e jayent en son lit, hoí rumor de gents en/²⁵ la carrera* 1v. 23, 1v. 24, 1v. 25, 1v. 26), i el segon expressava la idea de «més amunt, anteriorment» (DCVB) (*dix sobre aquellas [coses] saber e esser ver que la/² nit e hora dessús expressades* 5v. 2, 5v. 3). Quant a l'ús d'aquest segon adverbi, Coromines (1992: 155), diu que «avui és una paraula morta quasi pertot. No obstant encara s'usa en gran part de la zona pirinenca [...], particularment a Andorra».

Com sabem, en català medieval la diferència entre *ací* i *aquí* era ben vigent i, fins i tot, en generacions mallorquines majors de finals del segle XX encara es podia sentir²⁸. Malgrat això, en el document sempre apareix *aquí* 5r. 24, 7v. 19 (< *ACCU HĪC) (*Lo dit/¹⁵ Thomàs e n'Anthoni Urrach, qui aquí era, prengueren-la per la mà/¹⁶, manaren-la-sse'n e tragueren-la del dit alberch* 4v. 15, 4v. 16, 4v. 17), detall que podria remetre a l'inici de la confusió del primer i segon grau —tal com hem vist que passava en els demostratius

²⁸ La distinció dels tres graus en els adverbis de lloc encara es manté avui al País Valencià.

(*aquest/aqueix, això/açò*)— i a la preferència per una d'elles. Respecte a això, el balear, encara que és un dialecte conservador, no ha mantengut *ací*, com ha passat en altres dialectes. Els exemples exposats poden ser, doncs, una prova més que l'escrivà devia usar el sistema binari, tant en els adverbis de lloc com en tots els demostratius.

Un darrer mot que podem explicar és el de *devall* (en grafia moderna *davall*) 2r. 22 (combinació de *de* (< DĚ) i *avall* (< AD VALLEM «a la vall»)). En català antic s'usava en tot el domini lingüístic català per designar un lloc més baix (*Anthoni Mir, «testes» jurat e interrogat dir veritat la qual sab axí²² sobre les coses demunt denunciades com sobre los interrogatoris²³ devall scrits. 7r. 22, 7r. 23, 7r. 24*). Aquesta forma es manté en el balear, però no en català continental, on s'agafà la de *sota*, tot i que en la llengua culta es pot utilitzar.

5.3.2. De temps

Alguns dels adverbis del manuscrit que incloem en aquesta categoria són *abans* 2v. 11, *lavors* (en grafia moderna *llavors*) 3r. 20 i *prop* 1v. 24, els quals encara trobam en la llengua catalana moderna. De totes maneres, n'hi ha alguns que s'han perdut, com *despuys* (en grafia moderna *despuis*) 4v. 18 (de *depuis* o *depuis* (< DĚ PÖSTĚA «després»)), equivalent medieval a l'actual *després* (*traqueren-la del dit alberch e partiren-se d'aquí¹⁷, e despuys aquest no ve ne sab que-s feren ne hon la manaren¹⁸ 4v. 17, 4v. 18*) i *ladonchs* (en grafia moderna *lladoncs*) 3r. 23, 6v. 26 (compost de *lla* (< ĬLLĀC «en direcció a allà») i *doncs* (< *DŮNQUE, variant de DŮNC «aleshores»)), variant de *lavors* que, en aquest cas, té el significat de «després» (DCVB) ([*Thomàs donà I colp fort pech a la dita Simona en les spatles²² ab I bastó poch e prim que tenia en la mà. Ladonchs²³ la dita Simona dix que no la farissen e ella mostraria²⁴ 3r. 22, 3r. 23, 3r. 24, 3r. 25*).

També apareixen al text els arcaismes *encontinent* 3r. 28 (< IN CONTINENTI), *manvés* 5r. 18 (< MANU VERSA «girant la mà») i *tantost* 2r. 22 (< TAM TÖSTUM). Ens hi referim d'aquesta manera, com a arcaismes, perquè, tot i incloure's el primer i darrer adverbi al DIEC2, en la parla quotidiana no s'empren. Sigui com sigui, qualsevol es podria parafrasejar amb la locució *tot seguit* (*E encontinent, aquest ensemps ab los altres dessús anomenats²⁸ 3r. 28; donà u[n]a bastonada a la¹⁷ dita Simona en les spatles no més avant e manvés la dita¹⁸ Simona dix: "No-m toquets que yo us diré hon*

és 5r. 17, 5r. 18, 5r. 19; *Et tantost*²² *lo dit Thomàs entrà-hi e atrobà allà la dita sor*²³ *Marió* 2r. 22, 2r. 23, 2r. 24).

5.3.3. De mode

Els adverbis de mode més corrents són els acabats en *-ment*. Encara que el sufix permet una distinció ràpida i clara, n'hi ha d'altres que pertanyen a aquest grup i, en canvi, no tenen aquesta terminació. Ens referim, per exemple, a *axí* (en grafia moderna *així*) 4v. 26, *bé* 6v. 7, *com* 5v. 12, *entant* 4r. 3 i *pública* 3v. 24.

A part d'aquests, al text en trobam dos més que convé explicar per separat, perquè han desaparegut o bé han quedat relegats en la llengua més culta. El primer cas és *quax* (en grafia moderna *quaix*) 6v. 7 (< QUASI), equivalent a l'actual *quasi* o *gairebé* (*Lexaren-la quax mig morta* 2r. 16). El segon, *ensemps* (en grafia moderna *ensem*) 2r. 10 (< *INSEMUL o variant vulgar de ĬNSIMUL), és un arcaisme que podem interpretar en el sentit de *juntament* (*per prechs d'en Thomàs Ferrer de Bunyola, anà*³ *ensemps ab lo dit Thomàs vers l'alberch d'en Bernat Daviu per manar-se'n*⁴ *sor Marió* 5v. 3, 5v. 4, 5v. 5). Avui dia s'usa en els registres de la llengua més culta.

Pel que fa als adverbis acabats en *-ment*, a part de trobar-ne de comuns en català actual, com són *generalment* 7v. 1, *honestament* 3r. 11, *palasement* (en grafia moderna *palesament*) 4v. 6, *palesament* 5v. 6 i *primerament* 7r. 24; podem comentar els mots *fermament* 2v. 23 (< ĬRMAMĚNTUM + MĚNTE) i *graciosement* (en grafia moderna *graciosament*) 7v. 16 (< GRATIOSU + MĚNTE) perquè, malgrat que els trobem avui en contextos cultes, tenen significats diferents.

El primer, *fermament*, remet a la fermesa, al fet de no vacil·lar (*Interro[gada]*²² *si conagué aquesta fermament los dessús anomenats que*²³ *fossen aquells que dessús ha dits* 2v. 22, 2v. 23, 2v. 24), mentre que el segon, *graciosement*, fa referència al fet de demanar però sense esperar res a canvi (*a prechs de bones persones haian*¹⁵ *remès graciosement an Jacme Perets, & Anthoni, & Berthomeu* 7v. 15, 7v. 16).

En relació amb la combinació dels adverbis en *-ment*, en haver-n'hi dos de junts el primer conservava el sufix, mentre que el segon no, el qual apareixia amb l'adjectiu femení corresponent ([*sor Marió*] *feya allà adulteri de son cors palasement e pública ab diverses hòmens* 3v. 24). Avui la llengua culta segueix el model del català medieval, tot i que es poden trobar els dos adverbis acabats en *-ment* (Moll 2006: 277).

5.3.4. De quantitat

Alguns dels adverbis de quantitat que es podien usar en català medieval eren, com els d'avui: *més* 5r. 18, *poch* (en grafia moderna *poc*) 3r. 23, *quant* 7v. 6 i *tant* 2v. 22.

A banda d'aquests, hem trobat *fort* 3r. 22 (FÖRTE) en el sentit de *molt* (DCVB) (*donà I colp fort pech a la dita Simona* 3r. 22). Aquest adverbi devia començar a ser una mica arcaic ja en aquella època, perquè el darrer exemple que se'n té és del segle XV.

5.3.5. D'afirmació i negació

Els adverbis de negació trobats en el manuscrit són *no* 5v. 27 i *res* 3v. 13, 4r. 20. Quant a aquest darrer, derivat de RĒS «cosa», sempre ens apareix en oracions assertives negatives, per la qual cosa la negació s'hi veu reforçada (*la dita Simona dix que no y sabia res*¹³ 5r. 13; *Interro[gat] qui foren aquells qui la fariren e la nafraren, dix*²⁹ *que no y sab res*. 5v. 29, 5v. 30).

La forma antiga d'afirmació que hi ha al text és *hoc* 2v. 24 (< HÖC «això») (*Interrogada si*¹⁹ *alscunes persones vaeren com los dits Perets fariren*²⁰ *aquesta, dix que hoc* 6v. 19, 6v. 20, 6v. 21). Encara que a l'edat mitjana aquesta darrera era considerada culta i, per això, molt freqüent, en el període arcaic també s'usava *sí*, forma que a finals del XV anà guanyant terreny i que acabà substituint-la (Coromines 1987: 911, 912).

Referint-nos a això i a l'exemple posat, en català antic els dos adverbis es combinaven amb «el verb corresponent sense el·lipsi», d'aquí que puguem llegir en documents de l'època *dix que sí* o *dix que hoc* (Coromines 1987: 912).

5.4. Preposicions

5.4.1. Àtones

D'aquesta categoria citarem totes les preposicions que hi ha en el manuscrit, però només comentarem els usos que siguin divergents dels d'avui o que ja no existeixen.

En relació amb les que hem trobat i que no tenen un ús diferenciats són *a* 3v. 5, *ab* (avui *amb*) 4r. 18, *d'* 1v. 21, *de* 3r. 25, *del* 5v. 8, *dels* 7v. 7, *dez* (en grafia moderna *des*) 7v. 14, i *sens* 6v. 10 (avui *sense*).

Respecte a les formes antigues *ab* i *sens*, de la primera, *ab* (< APUD «a casa de, vora de, en mans de»), una altra variant que a l'edat mitjana complia la mateixa funció era *am*. Arran de la combinació de les dues preposicions aparegué l'actual *amb* (Coromines 1980: 270). Quant a *sens*²⁹ (< SINE), al segle XV l'actual forma *sense* començà a imperar, per bé que fins al final de l'edat mitjana la de *sens* era l'habitual (Coromines 1987: 797).

Passant als usos de les preposicions que avui dia s'han perdut, hem de destacar les següents.

En 4r. 1 (< ĪN), indicant el lloc on és o s'esdevé una cosa, com també el temps en què passa una acció.

*donà I colp fort pech a la dita Simona en les spatles*²² *ab I bastó poch e prim que tenia en la mà.* 3r. 22, 3r. 23

*stant aquest en casa sua, fo aquí en Thomàs*⁵ *Ferrer de Bunyola e pregà aquest e sos fills d'aquest que-l acom-*⁶ *panyassen* 3r. 5, 3r. 6, 3r. 7

*la dita Simona dix que entrassen en la*⁵ *sua cambre* 4r. 5, 4r. 6

*Thomàs pres-la per la mà e malà-sse'n e tragué-la en la car-*²³ *ra* 5r. 23, 5r. 24

*Interrogada si en aquellas jorna-*¹⁴ *des que aquesta <...> vistes les suas na-*¹⁵ *fres e co[l]p[s] per[er] alscunes persones* 6v. 14, 6v. 15, 6v. 16

Avui dia aquesta preposició ha estat substituïda per *a* però, com hem corroborat amb els exemples, l'ús d'*en* a l'edat mitjana era habitual i no era un calc del castellà. Malgrat que el català féu aquest canvi, en la resta de llengües romàniques s'ha conservat *en* en el sentit medieval.

Per 3v. 5 (< PER «per: a través de, pel mig de, durant, per mitjà de»), fent referència a la durada o a la manera de fer-se l'acció (DCVB).

*Et per tantost foren aquí n'Anthoni Urrach, Jacme*⁷ *Perets, Anthoni Perets, Berthomeu Perets, Guillemó Perets* 2r. 7, 2r. 8

²⁹ Una variant d'aquesta preposició és *ses* 4r. 18. Encara que pugui recordar el plural femení de l'article salat, és el resultat d'haver oblidat, l'escrivà, marcar l'abreviatura corresponent a la nasal (*los*¹⁶ *altres dessús dits no nafraren ne tocharen de colp de bastó, ne*¹⁷ *ab armes ne ses armes, ne ab mans ne ab peus, ne en altra*¹⁸ *manera la dita Simona.* 4r. 16, 4r. 17, 4r. 18, 4r. 19).

*Perquè lo dit¹⁸ senyor batle o en Berenguer Terrassa, son lochtinent, per saber lo fet de la¹⁹ veritat, inquirí de les dites coses per la forma següent.*²⁰ 1v. 18, 1v. 19, 1v. 20

Pel que fa a la combinació *per a*, aquesta s'ha confós des d'antic amb *per* en anar seguit d'infinitiu en els dialectes orientals (DCVB), tot i que les seves funcions siguin diferents. Que en el document no aparegui mai *per a* denota que la confusió sistemàtica de *per* i *per a* típica en aquests dialectes ja s'havia produït.

*Perquè lo dit¹⁸ senyor batle o en Berenguer Terrassa, son lochtinent, per saber lo fet de la¹⁹ veritat, inquirí de les dites coses per la forma següent.*²⁰ 1v. 18, 1v. 19, 1v. 20

T[hom]à[s] Ferrer serie en lo dit alberch per matar¹² la dita sor [Maria] 2v. 12, 2v. 13

anaren vers lo alberch d'en Bernat Daviu per manar-se'n sor⁵ Marió 5r. 5, 5r. 6

5.4.2. Tòniques

Les preposicions tòniques del document i que, en comparació de l'ús que ara en feim, no han canviat són *contra* 1v. 1, *entre* 7v. 5, *fins* 5v. 18, *sobre* 3r. 2 i *vers* 3v. 21. De les que apareixen amb algun matís diferent, hem d'assenyalar tres casos.

El primer és *entorn* 1v. 24 (< IN TÖRNO «al voltant»). En català modern té el significat llatí, però en català antic, tot i tenir-ne un de similar, s'ha d'entendre com «a la vora (indicant quantitat aproximada, temps aproximat)» (DCVB).

dix sobre aquellas saber e esser ver que dilluns²³ prop passat, hac VIII jorns a IIII horas de la nit o aquèn entorn²⁴, stant aquesta en casa sua e jayent en son lit 1v. 23, 1v. 24, 1v. 25

El segon, *envers* 7r. 3 (combinació de *en* (< ĬN) i *vers* (< VĚRSUS)). Avui dia ens hi referiríem com a preposició de lloc o direcció, però en el document designa un temps aproximat.

e envers duas o tres³ horas de la dita nit 7r. 3, 7r. 4

El darrer, *sots* 4r. 9 (< SŮBTUS). A l'edat mitjana podia usar-se tant en «el sentit material i propi com en els morals i figurats» (Coromines 1992: 113). En els exemples trobats, la preposició que avui diríem com a «davall» apareix amb el primer sentit, local.

Encara que hagi desaparegut com a preposició, el DIEC2 encara la recull com a prefix en registres cultes.

atro-⁸ baren la dita sor Marió dins en una sitge, sots lo lit⁹ amagada 4r. 8, 4r. 9

la dita sor Marió stava amagada dins en una sitge, sots lo lit²² 5r. 22

5.5. Conjuncions coordinades

5.5.1. Copulatives

La conjunció copulativa per excel·lència és *e* (en forma moderna *i*) 3v. 24, 6v. 13 (< ĒT «també, àdhuc», «i») i les estructures en les quals la trobam són com les que faríem servir actualment. Semblant al cas de *hoc*, a l'edat mitjana hi ha alguna mostra de *i*, sobretot a partir del segle XII. El canvi de grafia, *i* per *e*, s'esdevengué per una qüestió de posició, en hiat, com també de fonètica històrica i es consolidà a partir del començament del segle XVI (Coromines 1986: 828), per la qual cosa no apareix al text.

Altres formes que podem destacar d'aquesta categoria són *ne* (en forma moderna *ni*) 2r. 20 (< NĚC) i *segons* 3v. 4 (< SECŮNDUM). La primera, encara que no apareix amb usos diferents dels d'ara, és interessant perquè és la forma antiga i etimològica que enllaça dues proposicions negatives o dos termes negatius, el primer dels quals va introduït per l'adverbi *no*, tal com era habitual a l'edat mitjana.

no volia¹⁹ dir ne mostrar hon era 2r. 19, 2r. 20

a vós deym e manam que d'aquí avant¹⁹ no inquietets ne inquietar façats los demunt dits
7v. 19, 7v. 20

En relació amb la segona, *segons* esdevé conjunció copulativa en combinar-se amb *que*, resultat que significa «d'acord, en consonància (amb tal o tal fet)» (DCVB).

volgué e als³ no y hac ne hi ve, segons que dix. 3v. 3, 3v. 4; *sor Marió, filla del dit Thomàs, la qual, segons que-s deya, feya adulteri en⁵ lo dit alberch* 5v. 5, 5v. 6

a casa de la dita dona⁴ Simona, segons que demunt ha desposat. 7r. 4, 7r. 4

5.5.2. Disjuntives

La conjunció més habitual per expressar una alternativa és, com trobam al manuscrit i usam avui dia, *o* 4v. 9 (< AUT).

Interro[gada]¹⁶ si los dessús anomenats foren o dixeren a aquesta altres¹⁷ injúries 2v. 16, 2v. 17, 2v. 18

5.5.3. Adversatives

Com en la categoria anterior, en aquesta, les conjuncions *sinó* 2v. 20 i *però* 2r. 25 que trobam en el text són de les més comunes en la parla actual. Tot i això, n'hi ha dues del manuscrit que han esdevengut arcaismes.

La primera, *ans* 7v. 20 (< *ANTIUS), pel context en què apareix s'ha d'entendre com *sinó que*.

a vós deym e manam que d'aquí avant¹⁹ no inquietets ne inquietar façats los demunt dits, ans les²⁰ fermanses per aquells donades cancellets, anullets com nós²¹ [a]b les presents les cancellam & anullam e volem haver per²² cancellades e anullades. 7v. 19, 7v. 20, 7v. 21, 7v. 22, 7v. 23

Mentre que la segona, *jac sie* (en grafia moderna *ja sia*) 6v. 10 (< *IAM SE SIAT), equival a *encara que*. Les variants d'aquesta conjunció eren *jatsia*, també escrita com *jassia*, i *jatsesia* (DCVB).

Interrogada⁷ quins colps foren donats a aquesta que dix que en⁸ lo cap li'n foren donats tres colps de què⁹ fo nafrada jac sie d'altres ni hagués sens¹⁰ nafre e f[o]-li donat hun colp en la mà dreta¹¹ de [l]a qual ha [passat] prop de dos meses que no n'ha¹² f[et]a fey[na] 6v. 7, 6v. 8, 6v. 9, 6v. 10, 6v. 11, 6v. 12, 6v. 13

5.6. Conjuncions subordinades

5.6.1. Condicionals adverbials i completives

La conjunció condicional que trobam al text és *si* 3v. 7 (< SI), típica, tant en llatí com en català.

Interro[gat] si en lo dit alberch arribaren altres persones 4v. 27

En relació amb les completives, l'única que hi ha en el manuscrit és *que* (< QUIA amb interferència de QUEM i QUĪD) 5v. 5.

sor Marió, filla del dit Thomàs, la qual, segons que-s deya, feya adulteri en⁵ lo dit alberch palesament e pública ab diverses hòmens. 5v. 5, 5v. 6

5.6.2. Causals adverbials

Perquè 1v. 18, *per què* 5v. 26, *per tal com* 2v. 13 i *per tal que* 7r. 2 són de les conjuncions causals més habituals en català actual. Tanmateix, n'hem trobat una altra que és un arcaisme, perquè l'ús que se'n fa avui dia és, en tot cas, en la llengua més culta. Ens referim a *car* 2v. 9 (< QUARE «per què»), que al XV era freqüent.

Interrogada per què aquesta havia feta metre la dita⁷ sor Marió en la dita sitge, e dix que per tal que-l dit⁸ Thomàs Ferrer, son pare, no la matàs, car lo dit⁹ [A]nthoni Urr[a]ch havia dit a aquesta III o IIII jorns¹⁰ <...> abans que açò fos, que-l dit¹¹ T[hom]à[s] Ferrer serie en lo dit alberch per matar¹² la dita sor [Maria] 2v. 7, 2v. 8, 2v. 9, 2v. 10, 2v. 11, 2v. 12, 2v. 13

5.7. Conclusions

A diferència de les conclusions de *Grafies i fonètica*, les que exposarem tot seguit sobre morfologia i sintaxi es classificaran a partir dels usos que tenien alguns dels trets comentats anteriorment en l'època a la qual pertany el manuscrit estudiat. Destacarem, sobretot, els aspectes conservadors i innovadors que hem trobat al text. Tot i això, també farem referència als que eren habituals a l'època.

Si començam amb aquests darrers, els típics de tot el domini lingüístic català al segle XV i majoritaris en el document, podem esmentar els següents.

- Els mots plans que en llatí tenien -N- en la darrera síl·laba adoptaven la terminació -ns (*hòmens*) en fer el plural, perquè es recuperava la nasal etimològica, tant si els mots eren plans com aguts.
- Els pronoms personals febles del català medieval eren formes plenes (*pres-la*, *hon sa volgué*) o reduïdes (*no-m matets*, *com no la-ns mostrà*). Les reforçades no aparegueren de manera generalitzada fins a l'edat moderna, per la qual cosa no n'hi ha en el text. Que haguem trobat *us* al document és normal, perquè és la forma que adoptava *vos* en

anar precedit de vocal, tant en posició enclítica com en proclítica (*yo us diré*), ja a l'edat mitjana. A banda d'això, hem de fer notar que els casos on hi ha un sol clític el pronom sol aparèixer a darrere el verb (*deyen-li, pres-la*), a diferència d'avui.

- Quant a la combinació dels pronoms àtons de tercera persona, l'estructura que segueix el text és CD + CI (*com no la·ns mostrà, ella la los haguera bé donada, yo la us mostraré*), estructura que trobam sempre davant del verb.

- Com era d'esperar, els possessius tòncics femenins del document són els medievals *mia, sua, suas*. Endemés, també hi trobam el manteniment de *lurs*.

- Arran de les connotacions negatives que tenia l'article salat, les mostres que n'hem obtingut són reduïdes. L'article que s'usava en els articles era el cancelleresc (*lo*), el qual trobam en el manuscrit. Amb tot, els noms propis que duïen l'article derivat de ĩPSU no el canviaren, i d'aquí que haguem documentat *Dez Vilar* i *Ses Oliveres*, que corroborarien que en la parla se seguia emprant el salat, perquè els antropònims són molt conservadors.

- Encara que més endavant veurem casos conservadors i innovadors, la majoria de formes verbals del manuscrit són les normals del català medieval. Alguns exemples serien el participi de passat (*scrits, fuyta, morta*), les desinències de la segona persona plural del present d'indicatiu (*anullam, manam*) i de la tercera plural de l'imperfet de subjuntiu (*batessen, donàs, tochassen*). Pel que fa a les formes del passat simple (*atrobà, conagué, obrí*), en la llengua antiga, predominaven per damunt de les del passat perifràstic. Encara que el temps compost perifràstic amb *VADERE* era antic, perquè el trobam en el *Llibre dels feits* i en la *Crònica* de Muntaner, alhora, era considerat molt vulgar. Per això no n'hi ha cap exemple en el document.

- Els verbs auxiliars de la llengua antiga eren tant *ésser* (*sor Maria era stada desada e amagada*) com *haver* (*quant de temps ha haüt avegar la dita dona*), segons el verb que regien, com era habitual fer-ho al segle XV. Dit en general, *ésser* es combinava amb verbs pronominals, intransitius referits al moviment o canvi d'estat i amb *poder, saber, voler* i *haver de*, mentre que *haver* amb transitius i intransitius que no s'empraven amb *ésser* (Moll 2006: 290).

- Els adverbis del text són els habituals de l'època. Alguns han desaparegut avui complement (*aquèn, despuys, manvés, quax*) o bé s'han conservat en els registres més elevats (*dessús, encontinent, ensemps, tantost*).

- Pel que fa a les preposicions àtones, hem de destacar l'ús d'*en* i *per*. Una de les funcions que tenia la primera a l'edat mitjana era la d'indicar el lloc on s'esdevenia una

acció (*dix que entrassen en la sua cambre*). Respecte a la segona, *per*, és la que sempre trobam en anar seguida d'infinitiu. La combinació *per a* no hi és mai, fet que indicaria que la confusió de *per* i *per a* davant d'infinitiu era habitual en aquella època.

Passant ara als trets conservadors que apareixen al text, podem destacar els següents.

- En català antic, els mots singulars que acabaven en [s], a l'hora de fer el plural, afegien la desinència *-es*, la qual començava a ser arcaica a finals de l'edat mitjana fins que a finals del xv fou substituïda per l'actual *-os*. En el text encara trobam el plural *meses*.

- En català medieval, les formes *nós* i *vós* eren sinònimes de les actuals *nosaltres* i *vosaltres*, respectivament, tal com apareix al text (*com nós [a]b les presents les cancellam & anullam, a vós deym e manam que d'aquí avant no inquietets*). Per l'ús que trobam d'aquestes formes, podem determinar que l'escrivà del manuscrit manté les més antigues sense l'afegit *altres*, com era habitual a finals de l'edat mitjana.

- Els interrogatius *quin*, *quina* i *quins* són formes modernes. Ara bé, al text també n'hi ha una d'antiga, *quals*. Que trobem aquest darrer pronom reforça la tendència conservadora del document. Tot i això, gràcies als anteriors, el text també mostra que és innovador, com comentarem més endavant.

- Una terminació verbal arcaica és la de *-ts* per a la segona persona plural del present d'indicatiu (*façats-fassats, inquietets, toquets*). Encara que era general emprar-la en la llengua escrita, es feia per cultisme perquè no semprava oralment al xv. Fins a mitjan d'aquest segle no es començà a escriure *-u*, desinència que es té documentada des del xiii (Moll 2006: 199), senyal que en l'oralitat era la que es feia servir. En aquest sentit, el text és molt conservador perquè la terminació *-ts* surt, fins i tot, en la transcripció dels diàlegs (*no·m matets*).

- En relació amb algunes formes dels verbs regulars i irregulars, en el manuscrit n'hi ha d'antigues i etimològiques que, amb el temps, han canviat per d'altres d'analògiques (*vench* per *vengué*; *stech* per *estigué*, *dix* per *digué*, *hac* per *hagué*, *vaés* per *veiés*).

Finalment, malgrat basar-nos en un document judicial, detall que du a trobar-hi formes més antigues i conservadores, el text també inclou alguns trets innovadors. Els que comentarem es produïren a tot el domini lingüístic català a finals de l'edat mitjana, inicis de la moderna. Com que el manuscrit és de començament del xv, alguns dels canvis que assenyalarem tot seguit són mostres primerenques d'aquests processos.

- En català medieval, els possessius tòpics de plural podien anar precedits d'article o no. La tendència habitual en la llengua més arcaica era que apareguessin sense. Fins a finals de l'edat mitjana no s'hi començaren a combinar. Tot i això, les formes d'aquests possessius ja apareixen al text amb article (*del vostre batliu*).

- Els demostratius del manuscrit mostren, a diferència dels d'altres textos medievals, una preferència clara per les formes reforçades (*aquest, aquesta; aquell, aquella*). Mai no hi ha les del sistema de demostratius sense *ECCU (*est, esta; eix, eixa*). I, alhora, el segon grau (*aqueix, aqueixa*) no hi apareix en cap cas.

Quant als neutres, no trobam mai el tercer grau i l'ús que es fa dels dos primers (*açò, això*) és indistint, perquè ambdós s'empren com a sinònims per al segon ("*Santa Maria per què·s fa açò*", "*Qui és axò*"), el qual acabà triomfant a Mallorca.

Amb aquestes dades, el text sembla mostrar una clara preferència pel sistema de dos graus, per la qual cosa, el de tres graus si no havia desaparegut del tot, anava cap a aquesta direcció.

- Lligat al que acabam d'explicar, els adverbis de lloc seguiren una evolució semblant, pel que fa a la distinció de graus. El primer grau desaparegué en favor del segon, tal com trobam en el document (*Lo dit Thomàs e n'Anthoni Urrach, qui aquí era, prengueren-la per la mà*).

- Com hem vist abans, malgrat que algunes formes verbals apareixen amb la forma antiga (*deym*), n'hi ha d'altres que insinuen la pronúncia balear actual (*deyen*, en comptes de *deien*).

- En català medieval i fins al segle XVI, es tenia consciència que el futur i condicional eren temps compostos: el resultat d'ajuntar un infinitiu amb les formes de present o imperfet d'indicatiu. Per aquest motiu, els pronoms que s'hi combinaven s'escrivien entre ambdós elements (*aval·lar-vos em, vestir-la hia*) (Bruguera 2003: 16). De totes maneres, el document ja tracta aquestes formes verbals com una sola unitat (*atrobarien-la*).

- Els possessius àtons, en català medieval, s'usaven indistintament amb els tòpics (*sos afers, son cors*) com s'empraven amb noms de parentiu (*son pare, sa filla*). Tanmateix, sembla que al text els febles es reservaven, sobretot, pels que indicaven algun vincle familiar, ús que en feim avui dia.

Havent comentat aquestes diferents particularitats del text, podem dir que la majoria dels aspectes morfològics i sintàctics que hem citat del text eren comuns a tot el territori català, malgrat que avui molts no ho són. Ens referim, per exemple a la desinència plural (-ns) dels mots plans, a les formes i combinacions dels pronoms febles, al predomini del passat simple enfront del perifràstic i a *ésser* i *haver* com a verbs auxiliars. Amb tot, també inclou trets conservadors i innovadors per l'època del manuscrit. Quant als primers, ens referim especialment a l'arcaisme morfològic -ts, desinència de la segona persona plural del present d'indicatiu. Pel que als segons, podem remarcar la reducció dels tres graus a dos que sembla que ja hi ha dels demostratius i adverbis de lloc i la concepció del futur i condicional com a temps verbals simples. Per acabar, una dada interessant del text és la pèrdua de distinció entre *per* i *per a* davant d'infinitiu, fet que corroboraria que la no diferenciació és molt antiga.

6. Lèxic: introducció

En aquest apartat ens centrarem en els noms comuns —substantius i adjectius—, noms propis —topònims i antropònims— i verbs. Quant als mots de la primera categoria, explicarem els que s'han mantengut en la llengua catalana actual amb un significat o una forma més o menys diferent i els que, per contra, han desaparegut. En relació amb els de la segona categoria, els comentarem tots. Pel que fa als de la darrera, exposarem tres verbs que han desaparegut o quedat reduïts a uns usos específics.

A l'hora d'explicar-los, ens basarem, principalment, en el *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover (com en l'apartat anterior ens hi referirem amb les sigles DCVB), però també inclourem aportacions fetes per Joan Coromines —al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (1905-1997) i a l'*Onomasticon Cataloniae*. (1989-1997)—, Josep M. Albaigès —al *Diccionari de noms de persona i llur significat* (1990)—, Francesc de Borja Moll —a *Els llinatges catalans* (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). *Assaig de divulgació lingüística* (1987) i a la *Gramàtica històrica catalana* (2006)— i definicions del *Diccionari de la llengua*, segona edició de l'Institut d'Estudis Catalans (citats com a DIEC2).

6.1. Noms comuns

6.1.1. Substantius

Alberch (en grafia moderna *alberg*) 1v. 16, 2v. 12, 4v. 17, 5v. 14; substantiu provinent del vell alt alemany HERIBERGA «tenda de campament» o de la variant gòtica *HARIBERGO. Avui dia, el mot equivaldria a *casa d'hostes* però en el manuscrit, com insinua l'ètim, fa referència a una «casa o altra construcció coberta que serveix d'habitació i recés» (DCVB) (*en Jacme Perets,¹ pare seu, n'Anthoni Perets e Guillemó Per[et]s, frares d'aquest, e en Guillem Marchó [...] anaren vers lo alberch d'en Bernat³ Daviu* 4v. 1, 4v. 2, 4v. 3, 4v. 4).

Amor 7v. 19; substantiu provinent de AMŌRE. Tot i els significats que té, en el document apareix combinat amb altres mots formant l'expressió *per amor d'açò* que podem interpretar com «per causa de» (DCVB) (*Em per amor d'açò, a vós deym e manam que d'aquí avant¹⁹ no inquietets ne inquietar façats los demunt dits* 7v. 19, 7v. 20). En relació amb *em*, la nasal bilabial apareix per analogia a *emperò*. En principi, hauria de ser la dentoalveolar /n/. Quant a l'expressió, encara que ha passat a *per mor*

de, en mallorquí col·loquial també es pot sentir *per demós*, resultat de la metàtesi de la preposició, de la caiguda de la ròtica i afegiment de la -s adverbial.

Batiments 7v. 8, 7v. 9; substantiu derivat de *batre* (< BATTĒRE). Remet a l'«acte de batre» (DCVB) que avui diríem *batuda* (*Interrogat quant⁶ de temps ha haiüt avegar la dita dona per rahó dels di[t]s⁷ batiments, dix que més d'hun mes stech la dita⁸ dona que no s[a]p que fes feyna per rahó dels dits batiments⁹* 7v. 6, 7v. 7, 7v. 8, 7v. 9).

Dilecció 7v. 13; substantiu provinent de DILECTIÖNE. Juntament amb el de *salut* era una «fórmula de salutació amb què encapçalaven llurs missives els reis i prínceps catalans, després de consignar el nom del destinatari» (DCVB). En el manuscrit trobam l'expressió, però, al final del procés (*De no[s], en Joh[a]n <...>, lochtinent de l'honrat en Bernat Umbert,¹² vague[r] dafora <...>, batle de Robines o a son lochtinent, salut & dilecció.¹³* 7v. 12, 7v. 13).

Fermanses 7v. 21 (en grafia moderna *fermances*); substantiu provinent de *FĪRMANTIA «lligar, reforçar». Com insinua l'ètim, és l'«acte pel qual es constitueix una fiança per garantir l'acompliment d'una obligació» (DIEC2) (*a vós deym e manam que d'aquí avant¹⁹ no inquietets ne inquietar façats los demunt dits, ans les²⁰ fermanses per aquells donades cancellets, anullets com nós²¹ [a]b les presents les cancellam & anullam e volem haver per²² cancellades e anullades.* 7v. 19, 7v. 20, 7v. 21, 7v. 22, 7v. 23). Pel que fa a la grafia del mot, avui dia escriuríem *fermances*.

Frares 3v. 20, 4v. 2; substantiu provinent de FRATRE «germà». En català antic tenia el mateix significat que en llatí, feia referència al parentesc com *germà*, mot que acabà substituint-lo (*Anthoni Perets [...] dix sobre¹⁸ aquellas saber esser ver que aquest ensemps ab en Jacme Perets pare seu, Berthomeu¹⁹ Perets, Guillemó Perets, frares d'aquest* 3v. 17, 3v. 18, 3v. 19, 3v. 20).

Hom 2r. 2; substantiu provinent de HŌMO «home». És un dels pocs casos de resta de nominatiu en català. En la llengua actual empram la forma per referir-nos a algú o a gent en sentit abstracte, però en la medieval, per contra, tenia el significat llatí (*"Qui és axò" e hun hom qui allà era²* 2r. 2). Pel que fa a la posició, podia anar davant del verb, com hem vist amb l'exemple, però també a darrere (Moll 2006: 287).

Jorns 1v. 24, 2v. 10; substantiu provinent del llatí *DIŪRNU «de dia». En vulgar passà a significar «dia», tal com es mantengué a l'edat mitjana (*dilluns²³ prop passat, hac VIII jorns a IIII horas de la nit* 1v. 23, 1v. 24). En aquell moment, *jorn* i *dia* eren igual d'aptes però, en la llengua escrita, la primera «va funcionar des del principi com a noble equivalent de dia, i sovint usat com alternativa estilística» (Coromines 1986:

905). Actualment el mot és un arcaisme que encara equival al dia o a l'«espai de temps que transcorre entre dues nits» (DCVB).

Lochtinent (en grafia moderna *lloctinent*) 1v. 19, 7v. 12, 7v. 13, 7v. 14; substantiu provinent de LÖCU TENËNTE «el qui té el lloc (d'un altre)». Era «el segon en autoritat, que exerceix les funcions d'aquesta en absència del seu superior» (DCVB) (*Perquè lo dit*¹⁸ *senyor batle o en Berenguer Terrassa, son lochtinent* 1v. 18, 1v. 19).

Misser 7v. 14; substantiu provinent de la combinació MI SENIOR «senyor meu». Actualment, en emprar aquest mot, resta del vocatiu, es fa en el sentit d'«advocat» en mallorquí. Antigament i com apareix en el document, era un «tractament equivalent a *mon senyor*, que es donava a persones de molta autoritat i principalment a gent lletrada» (DCVB) (*Com nós de consell de l'honrat misser Bernat dez Vilar, juriste lochtinent de l'honrat*¹⁴ *en Ramon Gayà* 7v. 14, 7v. 15).

Prou 5v. 13; substantiu provinent de PRÖDE «profit», «profitós». Encara que pugui semblar un adverb de quantitat, en el document apareix fent part de la locució *fer mal de son prou* que vol dir «fer mal ús» (DCVB) (*per tal com tenia aquella [Simona] sor Mar[ia]*¹² *am[a]g[a]da <...> feya fer mal de son prou* 5v. 12, 5v. 13).

Rector 6v. 25; substantiu provinent de RECTÖRE «que regeix». Avui dia, per ventura, es tendiria a interpretar-lo com a sinònim de *capellà*; però en aquest cas s'ha de fer com a «persona que regeix una comunitat, un conjunt humà» (DCVB) (*fo reinterrogat qual*²³ *fo la primera persona qui dix a aquest que la dita monge*²⁴ *fos en casa d'en Bernat Daviu, dix que lo rector e los*²⁵ *jurats de Robines* 6v. 23, 6v. 24, 6v. 25, 6v. 26).

Salut 7v. 13; substantiu provinent de SALŪTE. Per veure el significat i context, vegeu *dilecció*.

Vaguer (en grafia moderna *veguer*) 7v. 13, 7v. 15; substantiu provinent de VICARIŪS «vicari». A l'edat mitjana era el «magistrat la jurisdicció del qual derivava directament del rei i que administrava justícia civil i criminal en un districte o comarca» (DCVB) (*lochtinent de l'honrat en Bernat Umbert,*¹² *vague[r] dafora [...]* *en Ramon Gayà, asser[s]or del dit vaguer* 7v. 12, 7v. 13, 7v. 14, 7v. 15).

Via 4v. 11; substantiu provinent de VĪA. En aquest cas apareix en el sentit de «mitjà, [és a dir] manera d'obrar per obtenir un resultat» (DCVB) (*Aquella Simo[n]a deya que no sabia hon era e lo dit Thomàs*¹⁰ *d[ix] que ell [ho fe]ria <...> per via de justícia* 4v. 10, 4v. 11).

6.2. Adjectius

Dafora (en grafia moderna *defora*) 7v. 13; adjectiu provinent de DE FÖRIS. Encara que el mot s'interpreti com a adverbi que expressa situació exterior, per l'ús que se'n fa en el document és un adjectiu que remet a algú que és forà, extern (*Bernat Umbert*,¹² *vague[r] dafora* 7v. 12, 7v. 13).

Discret 1v. 13; adjectiu provinent de DISCRĒTUM. Avui dia es pot relacionar amb aquella persona que tendeix a la discreció, però a l'edat mitjana era un títol, un tractament que podien rebre les persones importants, destacables de la societat, com ho eren els notaris, metges, cirurgians, mercaders i, en el nostre cas, batles (*[d]enunciat fo al discret en Pere Lorens, regent*¹³ *lo offici de la ba[t]lia de la parròquia de Robines* 1v. 13, 1v. 14).

Honrat 7v. 12, 7v. 14, 7v. 14; adjectiu provinent de HONŌRĀTU. En sentit literal, fa referència a algú que actua amb bones accions, sense engany o deslleialtats. Malgrat tot, com indica Coromines (1986: 807), a les Balears —i, especialment, a Mallorca—, el derivat d'*honor* esdevingué un títol de consideració o respecte, més que de reverència, que s'afegia davant del nom d'home (*De no[s], en Joh[a]n <...>, lochtinent de l'honrat en Bernat Umbert*,¹² *vague[r] dafora <...>, batle de Robines o a son lochtinent, salut & dilecció*.¹³ *Com nós de consell de l'honrat misser Bernat dez Vilar, juriste lochtinent de l'honrat*¹⁴ *en Ramon Gayà* 7v. 12, 7v. 13, 7v. 14, 7v. 15).

Pech (en grafia moderna *pec*) 3r. 22; adjectiu provinent de PĒCUS «bestiar». Com insinua el mot llatí, el significat que té és el de «bestial» (DCVB) (*Thomàs, [...] sabent que la dita sor Marió*²⁰ *era dins la dita casa e aquella Simona la y negava*²¹, *donà I colp fort pech a la dita Simona en les spatles*²² 3r. 19, 3r. 20, 3r. 21, 3r. 22).

Ver, veritat 1v. 23, 5v. 2; 3r. 2, 4r. 23; adjectius provinents de VĒRU i VĒRĪTĀTE, respectivament. Ambdues formes tenen el mateix significat: «conformitat amb allò que és, ha estat o serà» (DIEC2) (*interro-² gat dir veritat sobre les coses contra ell dessús denunciades, e³ dix sobre aquellas saber esser ver que la nit e hora demunt con-⁴ tengudes* 3r. 2, 3r. 3, 3r. 4, 3r. 5; *Berthomeu Perets, habitador de la parròquia de Robinis, dalat, jurat e interrogat*²² *dir veritat sobre les coses contra ell dessús denunciades, dix sobre aquellas saber*²³ 4r. 22, 4r. 23). Així com en l'edat mitjana s'empraven com a sinònims, a les Balears, la segona, *veritat*, acabà desapareixent en favor de la primera, *ver*, mentre que a la resta fou a la inversa.

En relació amb *ver*, com diu Coromines (1991: 129), aquest era habitual en tot el domini lingüístic català, però després de l'edat mitjana el seu ús quedà reduït a l'àmbit de les Balears, on encara es manté, o bé sense la /r/ final —pronunciat [və] o [vɛ]— o bé amb una /ə/ epentètica, que conserva la ròtica —[vəɾə] o [vɛɾə].

6.3. Verbs

En el document analitzat hem trobat l'imperfet d'indicatiu de *dar* (< DARE) (*dava*). Aquest verb gairebé ha desaparegut en la llengua parlada actual, per bé que es conserva en determinades formes, com és el cas de l'imperatiu (*da'm [això]*), o expressions (*te'n daré*) d'algunes generacions mallorquines.

Un segon verb que ens hi apareix és el de *gitar* (< *JECTĀRE, variant de JĀCTARE «llançar»). Les formes en què el trobam són l'infinitiu (*gitar*) i del passat simple (*gità-la*) amb el significat de «fer sortir o anar-se'n d'un lloc» (DCVB). Actualment, s'ha mantingut en algunes zones del domini lingüístic català amb significats com «llançar», «vomitar», «ajeure» (DIEC2), entre d'altres.

Com els anteriors, *oir* (< AUDĪRE), que hi és amb les formes de participi (*hoït*)³⁰ i del passat simple d'indicatiu (*hoï*), també ha anat reduint l'ús. A l'edat mitjana era habitual, però minvà per mor de *sentir*, que agafà força i esdevingué sinònim seu, per ventura abans del segle XVI. Avui dia, *oir* es conserva en algunes zones del territori valencià i català de França i pertot en la locució, cada dia menys sentida, *oir (la) missa* (Coromines 1986: 39).

Finalment, com hem comentat en la *Morfologia verbal*, en la llengua antiga, el verb *haver* tenia la funció d'auxiliar i, a més, s'usava en el sentit de «posseir» (*dix que no n'ha mamoria tant era tabuxada*. 2v. 22), encara que al segle XV aquest darrer ús havia començat a ser arcaïtzant.

6.4. Noms propis

6.4.1. Topònims

Alqueria Blanca (en grafia moderna *Alqueria Blanca*) 5v. 18, 5v. 24, 6v. 28; topònim compost del substantiu àrab AL-QARYA o AL-QARIYA «casa de camp» i de

---

³⁰ Per veure la construcció en què apareix la forma impersonal i el motiu pel qual és d'aquesta manera, vegeu «Verbs auxiliars» de l'apartat anterior, *Morfologia i sintaxi*.

l'adjectiu provinent del germànic BLANK, que passà a BLANCA en llatí. Era una alqueria construïda durant la dominació musulmana a Mallorca amb terreny de conreu situada a prop de Bunyola. Ja que en el document sempre s'esmenta amb el nom sencer, podem pensar que era un lloc específic conegut.

Bunyola, Buyola 3r. 6, 3v. 20, 4v. 3; 5v. 18. Deixant de banda el possible ètim proposat per l'arabista Gayangos (derivat de l'àrab *bunya* «construcció de cal y canto»), ens decantam pel de VINĚŔLA «vinyeta», modificat per influència aràbiga, que comenten el DCVB i Coromines (1995: 144, 1989: 76). Aquest poble mallorquí es troba a l'oest de l'antic terme de Robines.

Mallorques 3r. 9; topònim provinent de MAIORĪCA, ètim que Coromines (1996: 156) considera del mossàrab mallorquí i, per tant, «un nom autòcton, un poc diferent, llatinitzat». Per l'únic exemple en què el trobam fa referència a la ciutat de Palma (*monastir⁸ de Santa Maria Magdalena de la ciutat de Mallorques⁹* 3r. 8, 3r. 9), com era habitual a l'edat mitjana, usat en plural (DCVB).

Pou Bo 6v. 19; topònim provinent de PŮTĚU BŎNU. Antigament va ser un nucli aïllat de cases i actualment fa part de la zona central de Binissalem.

Robines, Robinis 1v. 21, 3v. 17; 3r. 2, 4r. 22; topònim provinent de RŪPINAS «paratges rocosos». Ètim acceptat perquè el lloc és, efectivament, rocós. Coromines (1996: 440) creu que la <p> de la forma mossàrab *rupinas* sonoritzà per la pronúncia de l'àrab. És el «nom de la parròquia que avui constitueix la vila i terme de Binissalem (Mallorca)» (DCVB), però a l'edat mitjana «estava situada al que ara és sa Goleta, s'Olla i voltants de la Plaça de Robines» de l'actual Binissalem (Canals 2003: 29).

Santa Maria Magdalena 3r. 9, 3v. 22/3v. 23, 4v. 5; nom provinent de SANCTA MARIA MAGDALĒNA. «Convent de monges tancades que hi ha a Ciutat i que actualment conserva el mateix nom» (Canals 2003: 31, 32) (*sor Marió, filla del dit Thomàs, monge del monastir⁸ de Santa Maria Magdalena de la ciutat de Mallorques⁹* 3r. 8, 3r. 9).

6.4.2. Antropònims

Anthoni (en grafia moderna *Antoni*) 2r. 8, 4v. 16, 5r. 4, 7v. 16; nom propi llatí provinent del romà ANTONĪUS «que planta cara a l'adversari». A part d'aquest significat, Albaigès (1990: 59) comenta que també se li ha donat, amb pocs arguments, el d'«inestimable».

Bastard 6v. 19; llinatge provinent de *BASTARDUS «fill de concubina» i existent a Catalunya, València i Mallorca. De vegades s'escriu, incorrectament, com *Bestart* o *Bestard* (DCVB).

Berenguer 1v. 19; nom propi germànic provinent de BERINGAR «ós preparat (per al combat)» o, com indica Albaigès (1990: 82), de WARINGARI «llança protectora». Malgrat aparèixer en el document com a nom de persona, també és un llinatge «molt estès a Catalunya i València, principalment a les províncies de Lleida, Tarragona, València i Alacant. [A més,] hi ha las [sic] variants gràfiques *Berengué* i *Berangué*» (DCVB).

Bernat 1v. 18, 3r. 17, 3v. 21, 7v. 18; llinatge provinent del germànic BERINHARD «ós (o sigui guerrer) fort» (Albaigès 1990: 83). És tant un nom propi d'home com un cognom patronímic «molt estès a Catalunya, València i Mallorca (Alacant, Alaró, Albi, Arbeca, Artà, Artés, Barcelona, Benlloc, Borriol, Capdepera, Castelló, Crevillent, Dénia, Elx, Espluga de Francolí, Inca, Lloret de Mar, Lluçenç, Monnòver, Montblanc, Morella, Novelda, Vilafamés, etc.)» (DCVB).

Berthomeu (en grafia moderna *Bartomeu*) 3v. 19, 6v. 27, 7r. 25, 7v. 16; nom d'un dels dotze apòstols i provinent de BARTHOLOMĒUM, forma del llatí eclesiàstic, però nom originari de l'hebreu a partir del qual i de les adaptacions que feren les religions veïnes a la d'Israel ens ha arribat. «La forma primitiva és *Bartolmai*, "fill de Ptolomeu". O, en una altra interpretació, "vell" (literalment, "abundós en sécs o solcs", de *Talmi*, "solc")» (Albaigès 1990: 78).

Daviu 3r. 7, 4v. 8, 5v. 4, 6v. 25; llinatge provinent de DAVID. És el «nom propi d'home, equivalent a *David* en català antic» (DCVB). Com que és un cognom, és usat com a patronímic. La <d> romànica, i no llatina, vocalitzà per haver estat intervocàlica i passat en posició final (Moll 2006:116).

Dez Vilar 7v. 14; llinatge provinent de la combinació DĚ ĪPSU VILLĀRE que remet a un lloc d'habitatge. En relació amb l'article salat, com comenta Veny (2002: 172), encara que el trobem en català medieval, s'ha perdut en molts llinatges mallorquins actuals.

Ferrer 2r. 3, 4v. 3, 6v. 28, 7r. 26; llinatge provinent de FĚRRARĪU. El mot fa referència a la persona «que fabrica objectes de ferro o que treballa el ferro» (DCVB), a una professió concreta, però antigament també era «nom d'home, i avui cognom molt estès per tot el territori de la llengua, tant continental com insular» (DCVB).

Ffrancescha (en grafia moderna *Francesca*) 6v. 18; forma femenina de *Francesc* (< FRANCĪSCUS «francès») i nom d'origen italià. «El primer a portar-lo fou sant Francesc d'Assís, que, segons la tradició, parlava molt bé francès» (Albaigès 1990: 158, 159).

Gayà (en grafia moderna *Gaià*) 7v. 15; llinatge derivat de GAIUS amb el sufix -ANUS o del nom personal llatí GALLIĀNU. Albaigès (1990: 163), referint-s'hi com a nom de persona, diu que ve del llatí *Caianus* «relatiu a Caius». Avui dia, trobam aquest llinatge a «Medinyà, Fullea, Barcelona, Dènia, Ondara, Pedreguer, Artà, Felanitx, Sant Joan de Sineu, etc.» (DCVB).

Guillem 4v. 2, 5v. 21, 6v. 19, 7r. 26; nom propi provinent del germànic WILLAHELM o de *Wilhelm*, «elm volenterós» o «protector decidit» (Albaigès 1990: 179). A part de nom propi d'home, és un «llinatge existent a Ventalló, Terrassa, Barcelona, Tarragona, Almatret, Vinaròs, Benicarló, Alacant, Benifallim, Alcoi, Castalla, Ibi, Tibi, Monnòver, Novelda, Ondara, Elx, Eivissa, etc.» (DCVB).

Guillemó 2r. 9, 2r. 13, 3v. 20, 5v. 21; nom propi provinent del germànic WILLIMUND (Albaigès 1990: 179) o, com indica el DCVB, variant intensiva de *Guillem*.

Jacme (en grafia moderna *Jaume*) 1v. 15, 4r. 14, 5v. 20, 7v. 17; nom provinent de JACOBUS, adaptació de l'hebreu de l'Antic Testament *Yakob*, que vol dir «el segon (de dos bessons)». Fa referència al seu germà bessó primogènit Esaú. Tot i això, aquest «nom propi d'home» (DCVB) també és entès com el «que suplanta el germà per la voluntat de Déu» o el «que marxa a l'ombra de Déu» (Albaigès 1990: 201).

Johan (en grafia moderna *Joan*) 7v. 12; nom propi provinent de l'hebreu JOHANNES o JOHANAN «Déu és propici», esmentat a l'Antic Testament, o «Déu s'ha compadit» (Albaigès 1990: 202). És un «llinatge català, molt estès principalment a Mallorca i Eivissa» (DCVB).

Lorens (en grafia moderna *Llorenç*) 1v. 13; nom propi provinent de LAURENTIU. Té el significat de «nascut a *Laurentiuem*», nom derivat de *Laurus*, «llorer» (Albaigès 1990: 216). Com a llinatge el trobam a «Palamós, Barcelona, Valls, Móra la Nova, Agramunt, Alàs, Aranyó, Alcalà de Xivert, Almassora, Benicassi, Borriol, Càlig, Castelló de la Plana, Oropesa, Peníscola, Vinaròs, [...], Mallorca, Menorca, etc.» (DCVB).

Marchó (en grafia moderna *Marcó*) 1v. 1, 4v. 2, 5r. 1, 7v. 17; llinatge provinent del nom personal germànic MARCŌNE i «existent a Cornellà, Sant Feliu de Guíxols, Marçà, Vilademat, Barcelona, Valls, Montbrió, Altea, Mallorca, etc.» (DCVB).

Maria 2r. 18, 3v. 1, 4v. 14, 5v. 23; nom propi provinent del bíblic MARIA o de l'hebreu *Miryam*. Segons Albaigès (1990: 227), l'origen es desconeix, per la qual cosa podria venir de *Mara*, «ésser contumaç», i aquest del grup *mr* «corpulent», o bé de

l'egipci *Mrym* «estimada d'Ammós». *Marió* (2v. 8, 4r. 21, 5r. 6, 5v. 30) és una variant intensiva d'aquest antropònim.

Mir 6v. 18, 7r. 22; llinatge provinent del nom personal germànic *MIRUS*. Com indica el DCVB el podem trobar a «Fontcoberta, Gombreny, Vidrà, Palamós, Àger, Agramunt, Alcoletge, Artesa de Segre, Manlleu, Folgueroles, Orís, Torrelló, Barcelona, Tarragona, Reus, Gandesa, Mora d'Ebre, Benassal, Sorita, València, Nàquera, Llúria, Mallorca, Menorca, etc.»

Pere 1v. 13; nom propi provinent de *PĒTRUS*. És el nom «amb què Jesucrist rebatejà Simó, primer pontífex: "pedra, ferm, com la roca"» (Albaigès 1990: 265).

Perets (en grafia moderna *Parets*) 2r. 13, 3r. 2, 6v. 23, 7r. 25; llinatge provinent del llatí vulgar *PARIĒTE* i que trobam a «Calaf, Barcelona, Dénia, Alaró, Andratx, Inca, Lluçmajor, Santa Eugènia, etc.» (DCVB).

Ramon 7v. 15; nom propi provinent del germànic *RAGINMUND* «consell protector» (Albaigès 1990: 280). Com a llinatge el trobam a «Agramunt, Albi, Balaguer, Cabrera de Mataró, Arnes, Traiguera, Bétera, Mallorca, Menorca, Eivissa, etc.» (DCVB).

Ses Oliveres 6r. 8, 6r. 8; llinatge provinent de *ĪPSAS* *OLIVARIAS i «existent a Girona, Celrà, Osor, Sant Feliu de Guíxols, Bigues, Albagès, Valls Morera, València, Alcoi, etc.» (DCVB). Com *Dez Vilar*, aquest és un cas en què l'article salat el trobam en català antic, però no en el contemporani.

Simona 3r. 18, 3v. 25, 4v. 25, 7v. 18; nom femení de «Simó» (< *SIMON* < *SIMEON*) que prové de l'hebreu *Simeó*, el qual, per etimologia popular, vol dir «el qui obeeix, el qui compleix el vot» (Albaigès 1990: 300). Així com als documents el trobam com a «nom propi de dona», també és un «llinatge existent a Ars, Manresana, etc.» (DCVB).

Terrassa 1v. 19; llinatge provinent de *terra* (< *TĒRRA*) o bé derivat d'aquest nom comú amb el sufix augmentatiu *-assa*. És possible que es referís a un lloc geogràfic concret. De vegades s'escriu *Tarrassa* i el trobam a «Barcelona, Pla de Cabra, Sant Mateu del Maestrat, Sella, Mallorca, Menorca, etc.» (DCVB).

Thomàs (en grafia moderna *Tomàs*) 4r. 6, 4r. 10, 6v. 22, 7r. 26; nom propi provinent de l'arameu *THOMAS* «bessó» (Albaigès 1990: 316). Com a llinatge el podem trobar per gairebé tot el domini lingüístic català (DCVB).

Umbert 7v. 12; llinatge provinent del nom personal germànic *HUNBERCT* i «existent a Barcelona, Badalona, Abrera, Ripollet, Mallorca» (DCVB).

Urrach 2v. 16, 3r. 14, 5r. 7, 7r. 26; llinatge «d'origen pre-romà que [també] es troba en el mot castellà *urraca* 'garsa', i en el nom de dona *Urraca*, *Orreka* (889), *Orrachi* (901)» (Moll 1987: 69).

6.5. Conclusions

Tenint present que estam davant d'un document medieval i que el lèxic és el nivell que varia més de la llengua, els mots desapareguts i els canvis semàntics o de forma respecte a la llengua actual de Mallorca no són excessius, tal com es podria pensar en un primer moment. És així perquè ens situam dins d'uns dels dialectes més conservadors de la llengua catalana, per bé que el text és judicial, detall que ens du, també, a uns usos més formals.

- Quant als noms comuns —substantius i adjectius—, n'hi ha que s'han perdut completament (*vaguer*, *lochtinent*, *pech*), però d'altres s'han conservat igual (*res*, *dafora*, *ver*) o amb un ús més restringit (*hom*, *jorns*), o bé amb alguna diferència semàntica (*frares*, *misser*, *discret*, *honrat*).

- Pel que fa als verbs, destacam *dar*, *gitar* i *oir* com a exemples que, tot i mantenir-se avui dia, cada vegada s'empren menys o estan molt fixats a determinades situacions. A part, ressaltam *haver* en el sentit originari, «posseir», perquè al segle XV aquest ús ja era arcaïtzant.

- Centrant-nos en els noms propis, exceptuant el de *Mallorques*, tots els topònims del manuscrit encara són vigents. En relació amb els antropònims, certament, algun se sent poc com a nom de persona (*Berenguer*, *Guillemó*, *Marió*, *Simona*) o llinatge (*Dez Vilar*, *Ses Oliveres*), però la resta dels que hem comentat són habituals.

Per acabar, encara que en aquest apartat no hem comentat cap mot invariable, hem de remarcar que les paraules sense flexió —adverbis, preposicions i conjuncions— comentades a *Morfologia i sintaxi* han patit més canvis que les variables, aspecte que pot reforçar el conservadorisme lèxic del text.

7. Conclusions generals

El treball que hem presentat és una anàlisi lingüística diacrònica en un sentit estricte, perquè som conscients que estudiar textos medievals implica conèixer, també, tota una sèrie de factors més externs, com el moment històric, l'escrivà del manuscrit, les característiques dels registres que hi poden aparèixer, etc. En aquest cas ens hem centrat, sobretot, en els nivells de grafies, fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic del document.

Com hem dit en els apartats introductoris, el punt de partida va ser el manuscrit, que transcrivírem basant-nos en els criteris de l'edició diplomaticointerpretativa. Una vegada tenguérem la transcripció enllestida, passàrem al comentari lingüístic.

Els objectius que ens plantejàrem a l'hora de començar-lo era examinar la llengua d'un procés judicial mallorquí de començament del segle XV, donant compte dels trets típics, conservadors i innovadors dels diferents nivells de la llengua que apareixen al text. Endemés, preteníem explicar els trets lingüístics que caracteritzen aquest document, alhora que els relacionàrem amb les del mallorquí actual, en particular, i amb les del català, en general.

La hipòtesi de treball que formulàrem aspirava a corroborar, assenyalar i, si hi havia la possibilitat, a incloure informació nova sobre la gramàtica històrica catalana. Al llarg del treball hem confirmat la nostra predicció de partida i hem vist que la majoria dels trets del manuscrit pertanyen a la llengua del segle XV, ja que el català medieval ha estat ben estudiat. Amb tot, i malgrat el conservadorisme de ser un text judicial, també hem pogut trobar alguns trets innovadors, els quals poden ajudar a datar alguns canvis lingüístics que es produïren al pas de l'edat mitjana a l'edat moderna.

Com indicàrem en la *Presentació*, el text analitzat rep l'etiqueta de no literari, per la qual cosa podríem pensar que la llengua parlada hi ha d'aparèixer d'alguna manera. Amb tot, això no s'ha confirmat tant com voldríem per dos motius. Primer perquè, a banda de ser un text judicial, l'escriptura sempre és més conservadora que la llengua oral. Com feim avui dia, no s'escrivia exactament com es devia parlar. Recordem la desinència *-ts* de la segona persona plural del present d'indicatiu. Es té constància que des del XIII (Moll 2006: 199) es deia *-u*, però la terminació que trobam en la transcripció del procés (*a vós deym e manam que, d'aquí avant,¹⁹ no inquietets ne inquietar façats los demunt dits* 7v. 19, 7v. 20) i, fins i tot, en la dels diàlegs dels testimonis sempre és l'arcaica i etimològica *-ts* (*Obrits que yo vuyl parlar ab³ vós* 2r. 3, 2r. 4). I segon,

perquè l'escrivà era culte i tenia bons coneixements del llatí i del model cancelleresc. Per això també hi ha un gran esforç en la sistematització de les grafies. Per exemple, en la representació de la lateral dorsopalatal, <ll> i <y> corresponen, respectivament, a [ʎ] i [j], segons si el mot provenia de -LL- llatina (*enfelloní, devall*) o d'un grup llatí que incloïa iod (*vuyl*), per bé que hi ha dos casos en què la pronúncia ioditzant apareix amb <ll> (*consell, muller*). A més, l'estil en què llegim els interrogatoris majoritàriament és en indirecte. Les frases que reproduïen la parla real dels testimonis són poques. Aquest darrer punt, doncs, fa que la riquesa dels registres lingüístics que hi podríem haver trobat sigui reduïda. Malgrat tot, com hem assenyalat a la introducció de l'apartat *Grafies i fonètica*, seguint Martí (1990: 53), són les distraccions de l'escrivà el que cercam els filòlegs, perquè a partir dels mots podem interpretar i explicar les característiques de la llengua catalana. En relació amb aquesta afirmació, a l'edat mitjana representar l'article salat per escrit no estava ben vist i, per aquesta raó, en el document sempre s'usa el cancelleresc (*lo*). Tanmateix, hem trobat els antropònims *Dez Vilar* i *Ses Oliveres*, únics exemples en què hi ha l'article salat que avui dia caracteritza especialment el parlar de les Balears. És significatiu que hi aparegui perquè, encara que sigui en els noms propis, que són molt conservadors, indica que, tot i no estar admès escriure'l, oralment se seguia emprant.

Quant als registres lingüístics, els que apareixen al text són el *jurídico-cancelleresc*, *narratiu* i *col·loquial*. El que predomina més de tots és el *narratiu*. Gairebé tot el document reproduïx el judici i els diàlegs dels testimonis en estil indirecte (*Interrogada per què aquesta havia feta metre la dita*⁷ *sor Marió en la dita sitge, e dix que per tal que·l dit*⁸ *Thomàs Ferrer, son pare, no la matàs* 2v. 7, 2v. 8, 2v. 9). De totes maneres, trobam el *col·loquial* en algunes frases en estil directe, encara que la formalitat que implicava un procés judicial no reflecteixi la desinència verbal de la llengua oral del moment en la segona persona plural del present d'indicatiu (*Obrits que yo vuyl parlar ab*³ *vós* 2r. 3, 2r. 4; *No·m matets* 2r. 21). Finalment, pel que fa al registre *jurídico-cancelleresc*, apareix en les fórmules més protocol·làries i llatínismes típics dels textos notariais i jurídics («*Die et anno predictis*» 1v. 13; *De nó[s]*, en *Joh[a]n <...>*, *lochtinent de l'honrat en Bernat Umbert*,¹² *vague[r] dafora <...>*, *batle de Robines o a son lochtinent, salut & dilecció*.¹³ 7v. 12, 7v. 13).

Respecte a les particularitats que presenta el manuscrit, el català escrit que hi ha és, bàsicament, el típic del segle XV en textos de procedència oriental. Alguns punts que ho demostren són la vacil·lació en la representació de la vocal neutra, tant en posició

tònica com en àtona (*faye, cancellets, mamòria, demenada*), la desinència de plural (-ns) dels mots plans que provenien d'un de llatí que tenia la nasal a la darrera síl·laba (*hòmens*), els pronoms possessius tòncics *mia, sua, suas* i *lurs*, les formes febles analògiques del passat simple (*conagué, inquirí*), l'ús d'*en* assenyalant el lloc on s'esdevé una acció (*Thomàs pres-la per la mà e malà-sse'n e tragué-la en la car-/*²³ *rera* 5r. 23, 5r. 24) i el de noms comuns que avui han patit algun canvi semàntic (*frares, misser, discret, honrat*).

Com hem assenyalat més amunt, havent-nos centrat en un document judicial, la tendència conservadora típica d'aquests texts es plasma en, per exemple, els plurals en -es quan el mot acaba amb [s] en singular (*meses*), les formes verbals del present d'indicatiu que tenen com a desinència l'arcaisme morfològic -ts (*anullets, matets*), les formes fortes etimològiques del passat simple (*vench*), l'ús de *nós* i *vós* com a sinònims dels actuals pronoms personals *nosaltres* i *vosaltres*, respectivament, com també el de l'interrogatiu *quals* (*Interro[gat] qual[s altre]s persones foren la dita hora/*⁴ 3v. 14) i el de verbs com *dar, gitar* i *oir*, que ja s'empraven més poc al XV.

Encara que trobar trets innovadors en la documentació antiga, i a més en aquest tipus de texts, pot ser complicat, en el manuscrit hem tengut la sort de poder-ne trobar alguns, com l'accentuació del clític en combinar-se amb el verb (*avia-le, gità-la, manà-la-sse'n*)³¹, la tendència a la reducció del sistema de tres graus a dos en els demostratius (*Interro[gada]/*²² *si conagué aquesta fermament los dessús anomenats que/*²³ *fossen aquells que dessús ha dits* 2v. 22, 2v. 23, 2v. 24; *interro-/*² *gat dir veritat sobre les coses contra ell dessús denunciades, e/*³ *dix sobre aquellas saber esser ver* 3r. 2, 3r. 3, 3r. 4; "*Santa Maria per què-s fa açò*" 2r. 17; "*Qui és axò*" 2r. 2), la presència de les formes *deya, deyen* i les parelles *faye-feya* i *feien-feyen* que semblen representar la pronúncia actual perquè, com hem assenyalat als diftongs, són exemples dels creixents amb [j] que es diferencien dels antics *deïa, deïen, faïa, feïen*, respectivament, i la concepció del futur i condicional com a temps verbals simples, i no compostos (*atrobarien-la*).

Finalment, recuperant el darrer objectiu d'aquest treball de recerca, podem concloure que, tot i haver aspectes que han canviat des de l'edat mitjana, hi ha molts de trets del text que encara es conserven al mallorquí actual, com la pronúncia ioditzant en els mots provinents d'un grup llatí que tenia iod, l'accentuació damunt dels clítics que es combinen amb un verb o l'ús d'un sistema pràcticament binari en els demostratius.

³¹ Tot i que aquesta és la hipòtesi que hem defensat, per ventura al segle XV o en el context formal en què es prengué nota del judici les combinacions de verb i pronom tenien l'accent damunt del radical.

Com a darrera reflexió, som conscients que hem fet un petit estudi d'un corpus més extens —perquè el text consta de set fulls i el corpus de l'arxiu de Binissalem en té cinquanta-set (Canals 2003: 5)— i que seria interessant analitzar tot el llibre de judicis esmentat, per tal de confirmar o matisar el que hem assenyalat en aquest treball i, alhora, contribuir a aportar més dades als estudis sobre la llengua antiga i medieval que permetin continuar eixamplant aquest camp d'estudi.

8. Referències bibliogràfiques

- ALBAIGÈS, Josep M. (1990) *Diccionari de noms de persona i llur significat*, Barcelona: Edicions 62.
- ALCOVER, Antoni Maria, MOLL, Francesc de Borja, *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Citat com DCVB. (Citem per la versió en línia: <http://dcvb.iecat.net/>) [Consulta: 3 juliol 2013].
- ALEGRE I URGELL, Montserrat (2007) *Diàlegs de Sant Gregori. Estudi lingüístic de la versió catalana de 1340*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BRUGUERA, Jordi (2003) *El català medieval*, Barcelona: Santillana.
- CANALS I FRONTERA, Francesc (2003) *Binissalem a començaments del segle xv. 20 judicis a la vida de cada dia*, Binissalem: Gràfiques Rubines.
- CASANOVA, Emili (1989) «Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: la combinació binària de pronoms personals febles de 3a. persona», dins *Actes del vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura*, Barcelona: Abadia de Montserrat, vol. II, 57-80.
- COLOMINA I CASTANYER, Jordi (1999) *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, Alacant: Secretariat de Publicacions i Departament de Filologia Catalana.
- COROMINES, Joan (1905-1997) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial i Caixa de Pensions «La Caixa».
- COROMINES, Joan (1974) *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor, vol. II-III.
- COROMINES, Joan (1976) *Entre dos llenguatges*. Barcelona: Curial, vol. I.
- COROMINES, Joan (dir.) (1989-1997) *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, Barcelona: Curial, Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona «La Caixa».
- DE MELCHOR, Vicent (1996) «Cronologia dels canvis en els pronoms clítics del català rossellonès», dins *Miscel·lània Germà Colón*, Barcelona: Abadia de Montserrat, vol. V, 259-263.
- DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MEDIEVAL, PALEOGRAFIA I DIPLOMÀTICA (2009) «De la jurisdicció secular a la jurisdicció eclesiàstica. El procés contra Lorenc Portugalès, mestre en arts, i també tonsurat, i la seva amant Joana d'Oriola, portuguesa, acusats ambdós de robatori i Lorenc Portugalès de nigromància»,

- dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 57-109.
- DIÉGUEZ SEGUÍ, Maria Àngels (2002) *Clams i crims en la València medieval segons el Llibre de cort de justícia (1279-1321)*, Alacant: Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana.
- FARRENY I SISTAC, Dolors (2004) *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO, Antoni, NICOLÀS, Miquel (2005) «XII. L'evolució del català contemporani. Normativització, models de llengua i estudis lingüístics», dins *Història de la llengua catalana*, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 479-518.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua, segona edició*. Citat com DIEC2. (Citem per la versió en línia: <http://dlc.iec.cat/>) [Consulta: 14 juny 2013].
- LLEAL, Coloma (1992) *Breu història de la llengua catalana*, Barcelona: Barcanova.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (1990) *Gramàtica històrica. Problemes i mètodes*, València: Universitat de València.
- MIRALLES MONSERRAT, Joan (1984) *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60). Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, Palma: Institut d'Estudis Balearics, Editorial Moll, vol. I-II.
- MOLL, Francesc de Borja (1987) *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, Palma: Editorial Moll.
- MOLL, Francesc de Borja (2006) *Gramàtica històrica catalana. Edició corregida i anotada per Joaquim Mestres; amb col·laboració de Jesús Jiménez*, València: Universitat de València.
- MONTOYA, Brauli (1995) «L'observació del canvi fonològic en el català balear», dins M. Teresa TURELL JULIÀ (ed.), *La sociolingüística de la variació*, Barcelona: PPU, 165-219.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep (1994) *Treballs de lingüística històrica catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998) *Del llatí al català: morfosintaxi verbal històrica*, València: Universitat de València.
- PÖCKL, Wolfgang, RAINER, Franz, PÖLL, Bernhard (2004) *Introducció a la lingüística romànica*, Madrid: Gredos.

- RABELLA I RIBAS, Joan Anton (1998) *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- RABELLA I RIBAS, Joan Anton (2009) «La llengua dels llibres de cort de justícia», dins Manuel PÉREZ SALDANYA, Josep MARTINES (ed.), *Per una gramàtica del català antic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia, 61-72.
- RABELLA I RIBAS, Joan Anton (2009) «L'article literari i l'article salat: variable diatòpica o diastràtica», dins Manuel PÉREZ SALDANYA, Josep MARTINES (ed.), *Per una gramàtica del català antic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia, 151-161.
- RECASENS I VIVES, Daniel (1991) *Fonètica descriptiva del català. Assaig de caracterització del vocalisme i consonantisme del català al segle XX*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SEGARRA, Mila (1987) *Història de la normativa catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- VENY, Joan (2002) *Els parlars catalans. (Síntesi de dialectologia). Edició revisada i augmentada*, Palma: Editorial Moll.
- VENY, Joan, MASSANELL I MESSALLES, Mar (2012) «Dialectes orientals. Català central, rossellonès, balear i alguerès», dins *Dialectologia catalana*, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 5-98.

9. Apèndix I: formes verbals

Com hem assenyalat en la «Morfologia verbal» de l'apartat *Morfologia i sintaxi*, aquí presentarem totes les formes verbals documentades, indicant l'inifintiu en forma i grafia actual, el temps verbal corresponent³² i en quina persona apareixen. En relació amb això, distingirem entre parèntesis les sis persones: 1, 2 i 3 correspondran a les de singular, mentre que 4, 5 i 6 a les de plural.

9.1. Verbs regulars

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	P.	P. Ind.	Cond.	Pas. In.	Imp. Subj.
I	ABRIGAR	abrigat		x				
	ACOMPANYAR	acompanyàs (3)						x
		acompanyassen (6)						x
	ACOSTAR	acostàs (3)						x
	AGREUJAR	agreuçada		x				
	AJUDAR	aydassen (6)						x
	AMAGAR	amagà					x	
	AMENAR	amalà-sse'n (3)					x	
		amanaren-la (6)					x	
		amanar-se'n (6)					x	
	ANOMENAR	anomanats		x				
		anomenats		x				
	ANUL·LAR	anullades		x				
		anullam (4)			x			
		anullets (5)			x			
	ARRIBAR	arribaren (6)					x	
	ATABUIXAR ³³	tabuxada		x				
	ATROBAR	atrobà (3)					x	
		atrobaren (6)					x	
		atrobaria (3)				x		
		atrobarien-la (6)				x		
		atrobat		x				
	AVAGAR	avegar	x					
	BASTONEJAR ³⁴	abastonadajada		x				

³² Les abreviatures que farem servir per als temps verbals són: *I.* infinitiu, *G.* gerundi, *P.* participi, *P. Ind.* present d'indicatiu, *Fut.* futur, *Cond.* condicional, *Pas. In.* passat simple d'indicatiu, *Imp. In.* imperfet d'indicatiu, *P. Subj.* present de subjuntiu, *Imp. Subj.* imperfet de subjuntiu i *Imp.* imperatiu.

³³ La variant *tabuixar* surt recollida al DCVB, però no al DIEC2.

³⁴ La forma habitual al text és *abastonejar*.

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	P.	P. Ind.	Pas. In.	Imp. In.	Imp. Subj.
I	BASTONEJAR	abastoniaren (6)				X		
		abastonajaren (6)				X		
		abastonajassen (6)						X
		abastonararen ³⁵ (6)				X		
		abastonegaren (6)				X		
		abastonejaren (6)				X		
		bastonada		X				
		bastonajassen (6)						X
	CANCEL·LAR	cancellades		X				
		cancellam (4)			X			
		cancellets (5)			X			
	CAVALCAR	cavalcà (3)				X		
	CRIDAR	cridà (3)				X		
	DELAR	dalat		X				
		delats		X				
	DEMANAR	demenada		X				
	DENUNCIAR	denunciades		X				
		denunciat		X				
	DEPOSAR	deposat		X				
	DONAR	donà, donà-li (3)				X		
		donada		X				
		donades		X				
		donar	X					
		donaren (6)				X		
		donàs (3)						X
		donat		X				
		donats		X				
		donaven (6)					X	
	EMPORTAR-SE	s'emportà (3)				X		
	ENTRAR	entrà, entrà-hi (3)				X		
		entraren, entraren-hi (6)				X		
		entràs (3)				X		
		entrassen (6)						X
		entrats			X			
	EXPRESSAR	expressades		X				
	GASTAR	gastada		X				
	GITAR	gità-la (3)				X		
		gitar	X					
	INJURIAR	injurià (3)				X		
		injuriada		X				
		injuriaren (6)				X		

³⁵ Deu ser un error per *abastonaren*.

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	P.	P. Ind.	Fut.	Cond.	Pas. In.	Imp. In.	Imp. Subj.
I	INJURIAR	injuriassen (6)								x
	INQUIETAR	inquietar	x							
		inquietets (5)			x					
	INQUIRIR	inquirí (3)						x		
	INTERROGAR	interrogada		x						
		interrogat		x						
	JURAR	jurada		x						
		jurat		x						
	LLEIXAR	lexaren-la (6)						x		
	LLEVAR	lavàs (3)						x		
	LLIURAR	liurar	x							
		liuràs (3)						x		
	MATAR	matar	x							
		matàs (3)						x		
		matets (5)			x					
	MENAR	malà-sse'n (3)						x		
		manassen (6)								x
		manà-la-sse'n (3)						x		
		manam (4)			x					
		manar	x							
		manar-se'n (6)						x		
		manaren, manaren-la-sse'n (6)						x		
	MOSTRAR	mostrà (3)						x		
		mostrar	x							
		mostraré (1)				x				
		mostraria (3)					x			
		mostrava (3)						x		
	NAFRAR	nafrada		x						
		nafraren (6)						x		
	NEGAR	negava (3)							x	
	NOMENAR	nomenat		x						
		nomenats		x						
	PARLAR	parlar	x							
	PENSAR	pensava (3)							x	
	PORTAR	portaren (6)						x		
		portaven (6)							x	
	PREGAR	pregà (3)						x		
	RECORDAR	recorde (3)			x					
	REINTERROGAR	reinterrogada		x						
		reinterrogat		x						
	REPTAR	reptada		x						

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	G.	P.	P. Ind.	Cond.	Pas. In.	Imp. In.	Imp. Subj.
I	SEMBLAR	semblant		x						
	TANCAR	tanchà (3)						x		
		tanchades			x					
	TOCAR	tochà (3)						x		
		tocharen (6)						x		
		tocassen, tochassen (6)								x
		toquets (5)				x				
	TORNAR	tornassen (6)								x
	TRENCAR	tranchada			x					
II	BATRE	trobarets-la (5)				x				
		trobarien (6)					x			
	BATRE	batessen (6)								x
		batuda			x					
	CONÈIXER	conagué (3)						x		
	CONTENDRE	contenguda			x					
		contengudes			x					
	DOLDRE'S	es dolia (3)							x	
	ESCRIURE	scrits			x					
	JAURE	jayent		x						
	METRE	mes-se			x					
		metre	x							
	MOURE	mogué (3)						x		
	PRENDRE	prengueren-la (6)						x		
		pres, pres-la (3)						x		
	REMETRE	remès			x					
	RESPONDRE	respòs (3)						x		
	TRAMETRE	tremès			x					
	TRAURE	tragué-la (3)						x		
		tragueren-la (6)						x		
		traure	x							
III	ENFELLONIR	enfelloní (3)						x		
	ENTREVENIR	entrevingueren (6)						x		
	FERIR	farida			x					
		fariren (6)						x		
		farissen (6)								x

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	G.	P.	Pas. In.	Imp. Subj.	Imp.
III	FUGIR	fuyta		x			
	MORIR	morta		x			
	OBRIR	obrí (3)			x		
		obrits (5)					x
	PARTIR	partiren-se (6)			x		
	REGIR	regent	x				

9.2. Verbs irregulars

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	G.	P.	P. Ind.	Fut.	Cond.	Pas. In.	Imp. In.	Imp. Subj.
I	ANAR	anà, anà-sse'n (3)							x		
		anaren, anaren-se, anaren-se'n (6)							x		
		anava (3)								x	
	ESTAR	stada			x						
		stades			x						
		stant		x							
		star	x							x	
		stava (3)							x		
		stech (3)									
II	DAR	dava (3)								x	
	DIR	deya (3)								x	
		deyen, deyen-li (6)								x	
		deým (4)				x					
		dient, dient-li		x							
		diguessen (6)									x
		dir	x								
		diré (1)					x				
		diria (3)						x			
		dít			x						
		dita			x						
		dites			x						

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	G.	P.	P. Ind.	Cond.	Pas. In.	Imp. In.	P. Subj.	Imp. Subj.
II	DIR	dots			x						
		dix, dix-li, dix-los (3)						x			
		dixeren (6)						x			
	ÉSSER	era (3)							x		
		eren (6)							x		
		és (3)				x					
		esser	x								
		fo, fo-li (3)						x			
		foren (6)						x			
		fós (3)									x
		fossen (6)									x
		serie (3)					x				
		som (1)				x					
	FER	fa (3)				x					
		façats, fassats (6)								x	
		faria, farie, feria (3)					x				
		faye, feya (3)							x		
		feien, feyen (6)							x		
		fer	x								
		feren (6)						x			
		fes (3)									x
		fet			x						
		feta			x						
		fetes			x						
		féu (3)						x			
	HAVER	ha (3)				x					
		hac (3)						x			
		haguera (3)					x				
		hagués (3)									x
		haguessen (6)									x
		haian (6)								x	
		haïen (6)							x		
		haüt			x						
		haver	x								
		avia, avia-le, havia (3)							x		
		he ha (3)				x					
	PODER	pogués (3)									x
	SABER	sab, sap (3)				x					
		sabent		x							

	Infinitiu en forma i grafia actual	Forma documentada i persona	I.	P.	P. Ind.	Pas. In.	Imp. In.	P. Subj.	Imp. Subj.
II	SABER	saber	x						
		sabia (3)					x		
		sàpie (3)						x	
	VOLER	volem (4)			x				
		volgué (3)				x			
		volia (3)					x		
		vuyt (1)			x				
	VEURE	vaeren, veren (6)				x			
		vaés (3)							x
		ve (3)				x			
		veus-la (2)			x				
		vistes		x					
III	OIR	hoí (3)				x			
		hoït		x					
	TENIR	tenia (3)					x		
		tenien (6)					x		
	VENIR	vench (3)				x			
		vengut		x					

10. Apèndix II: manuscrit

10.1. Nomes d'edició

- La solució d'abreviatures és escrita sempre en cursiva.
- El text llatí és posat entre cometes (« »).
- Els fragments en estil directe apareixen entre cometes (" ").
- Els signes de puntuació, d'accentuació, l'apòstrof i el guionet són posats d'acord amb les normes del català actual.
- La separació i unió de les paraules com les majúscules i minúscules són regularitzades, en la majoria de casos, d'acord amb les normes del català actual.
- La nota tironiana és transcrita tipogràficament com a &, tant en els fragments catalans com llatins.
- Els signes paleogràfics usats són els següents:
  - [ ] addicions de l'editor
  - { } supressions de l'editor
- Regularització de l'ús de la *u* i de la *v*.
- El punt volat és usat quan hi ha una elisió vocàlica per separar dues formes que trobam juntes i que actualment es consideren dues unitats diferents, que s'escriuen separades.
- Els angles < > amb punts suspensius apareixen per marcar trossos en què hi ha forats o ratllat difícil de llegir.
- El *sic* entre claudàtors és escrit a continuació d'una paraula per indicar que és escrita d'aquesta manera al manuscrit.
- Qualsevol peculiaritat del text i de la transcripció és indicada amb nota a peu de pàgina.

10.2. Text

Fol. 1v.

«*Contra Jacobum Perets, Anthonium Perets, Bertholomeum Perets, Guillelmum Perets et Guillelmum Marchó «testes»³⁶ sunt*»/¹

«*Die jovis VI decembris anno predicto*»/²

«*Die et anno predictis*», [d]enunciat fo al discret en *Pere*³⁷ Lorens, regent/¹³ lo offici de la ba[t]lia de la parròquia de Robines, qui dilluns prop passat/¹⁴, so és en la nit/³⁸, en *Jacme Perets* e sos fills, *habitadors*/¹⁵ de la dita parròquia, entraren dins en/³⁹ lo alberch d'en *Bernat Daviu*/¹⁶, *habitador* d'aquella matexa parròquia, e aquí abastonaïaren/¹⁷ la dona *Simona*, muller del dit *Bernat Daviu*. Perquè lo dit/¹⁸ senyor batle o en *Berenguer Terrassa*, son lochtinent, per saber lo fet de la/¹⁹ veritat, inquirí de les dites coses per la forma següent./²⁰

Simona, muller d'en *Bernat Daviu*, *habitador* de la parròquia de Robines/²¹, injuriada, jurada, nafrada/⁴⁰ e interrogada dir veritat sobre les coses/²² dessús denunciades, e dix sobre aquellas saber e esser ver *que* dilluns/²³ prop passat, hac VIII jorns a IIII horas de la nit o aquèn entorn/²⁴, stant aquesta en casa sua e jayent en son lit, hoí rumor de gents/⁴¹ en/²⁵ la carrera/⁴² &⁴³ de colps *que* donaven a l[e]s portes/⁴⁴/²⁶

Fol. 2r.

del portal forà e maior del seu alberch. Lavàs del lit e acostàs/¹ al dit portal e cridà dient: "*Qui és axò*" e hun hom qui allà era/² dix-li: "*Yo som en Thomàs Ferrer*. Obrits *que* yo vuyl parlar ab/³ vós". Aquesta obrí les dites portes e lo dit Thomàs Ferrer/⁴ entrà

---

³⁶ No és de lectura clara. De totes maneres, ho hem transcrit com a testes per la tradició paleogràfica establerta des de Miret i Sants, encara que en llatí equivalia a testis.

³⁷ Pere és la forma reconstruïda de l'abreviatura P.

³⁸ nit] segueix al seu, *canc.*

³⁹ en] interlineat.

⁴⁰ nafrada] interlineat.

⁴¹ de gents] interlineat.

⁴² carrera] segueix ço és, *canc.*

⁴³ &] interlineat.

⁴⁴ portes] segueix de les dites, *canc.*

dins lo dit alberch, e dix a aquesta hon era sor Marió,⁵ filla d'aquell Thomàs, e aquesta respòs e dix *que* no y era.⁶ Et per tantost foren aquí n'Anthoni Urrach⁴⁵, Jacme/⁷ Perets, Anthoni Perets, Berthomeu Perets, Guillemó⁴⁶ Perets, fills/⁸ del dit Jacme Perets⁴⁷, Guillemó Marchó. Entraren tots^{48/9} ensemps dins lo dit alberch et lo dit Jacme Perets,¹⁰ ab I bastó *que* tenia en la mà, [don]à <...> e diverses/¹¹ bastonades a aquesta per lo cap e per la <...> dits/¹² Anthoni Perets, Berthomeu Per[ets], [Guillemó] P[er]ets e Guillemó Marchó/¹³, per semblant manera, li donaren diverses colps per diverses/¹⁴ lochs de la persona axí, ab bastons, com ab los punys e/¹⁵ ab los peus. Lexaren-la quax mig morta e aquesta/¹⁶ dix-los: "Santa Maria per què·s fa açò", e tots aquells/¹⁷ deyen-li *que* per tal ho feyen com la dita sor Maria/¹⁸ era stada desada e amagada per aquesta e no volia/¹⁹ dir ne mostrar hon era. E lavors, aquesta dix-/²⁰ los: "No·m matets. Veus-la en la mia cambre/²¹ dins en una sitge, devall lo lit". Et tantost/²² lo dit Thomàs entrà-hi e atrobà allà la dita sor/²³ Marió⁴⁹, qui stava en camisa dins la dita/²⁴ sitge, e pres-la per la mà e amalà-sse'n però no sab què la féu.²⁵

Fol. 2v.

E, de present⁵⁰, tots los dessús ano-/¹ manats anaren-se'n e aquesta tanchà les portes,² mes-se al lit tota tranchada e gastada e àls no y/³ hac.

Interro[gada] per què la fariren axí los dessús ano-/⁴ menats e dix *que* no per altre rahó, sinó per tal com/⁵ ella tantost no·ls mostrà la dita sor Maria.⁶ Interrogada per què aquesta havia feta metre la dita/⁷ sor Marió en la dita sitge, e dix *que* per tal que·l dit/⁸ Thomàs Ferrer, son pare, no la matàs, car lo dit/⁹ [A]nthoni Urr[a]ch havia dit a aquesta III o IIII jorns/¹⁰ <...> abans que açò fos, que·l dit/¹¹ T[hom]à[s] Ferrer serie en lo dit alberch per matar/¹² la dita sor [Maria], per tal com feya mal sos afers/¹³, e per aquesta [ra]hó ella la amagà en la dita sitge.¹⁴ Interro[gada] qui foren presents a les dites paraules del dit Anthoni/¹⁵ Urrach, e dix *que* no hi hac alcuna altre persona. Interro[gada]/¹⁶ si los dessús anomenats foren o dixeren a aquesta altres/¹⁷ injúries, dix *que* no. Interro[gada] quals altres persones/¹⁸ hi entrevengueren e hi foren, dix *que* no hi

⁴⁵ Urrach] segueix e en, *canc.*

⁴⁶ Guillemó és la forma reconstruïda de l'abreviatura Gº.

⁴⁷ Perets] segueix en, *canc.*

⁴⁸ tots] segueix en, *canc.*

⁴⁹ Marió] segueix e pres-la p, *canc.*

⁵⁰ e de present] e àls no y hac interroga e, *corr.*

foren/¹⁹ *que* ella sàpie ne vaés, sinó las dessús anomenats./²⁰ Interro[gada] si portaven altres armes, sinó bastons e/²¹ dix *que* no n'ha mamòria tant era tabuxada. Interro[gada]/²² si conagué aquesta fermament los dessús anomenats *que*/²³ fossen aquells *que* dessús ha dits, dix *que* hoc. Interro[gada] si/²⁴ en la dita nit⁵¹ eren stades altre[s] persones/²⁵ en lo dit alberch, dix *que* no. Interrogada si los dits/²⁶ Thomàs Ferrer e Anthoni Urrach fariren o injuriaren/²⁷ aquesta, dix *que* no./²⁸

Fol. 3r.

«XV die ap[rilis] anno a Na[tivitate] Domini .M.CCCC.Quarto»/¹

Jacme Perets, habitador de la parròquia de Robinis, dalat, jurat e interro-/² gat dir veritat sobre les coses contra ell dessús denunciades, e/³ dix sobre aquellas saber e esser ver *que* la nit e hora demunt con-/⁴ tengudes, stant aquest en casa sua, fo aquí en Thomàs/⁵ Ferrer de Bunyola e pregà aquest e sos fills d'aquest *que*·l acom-/⁶ panyassen fins a casa d'en Bernat Daviu, hon era^{52/7} sor Marió, filla del dit Thomàs, monge del monastir/⁸ de Santa Maria Magdalena de la ciutat de Mallorques/⁹, *qui* era fuyta del dit monastir e feya en la d[i]ta casa adulteri de son cors⁵³, *que* l[i] aydassen a t[r]aure/¹⁰ aquella honestament de la dita [ca]sa e *que* [la] tornassen al/¹¹ dit monastir. Entant *que* aquest <...> Thomàs/¹² e ab n'Anthoni Perets, Berthomeu [Perets], [Guillemó Per]ets, fills d'aquest/¹³, e Guillem⁵⁴ Marchó e Anthoni Urrach anaren <...> vers la⁵⁵ dita/¹⁴ casa e tocharen a les portes *que* eren tanchades. Ço és, lo dit/¹⁵ Thomàs hi tochà e no altri, e la dona Simona, muller/¹⁶ del dit Bernat⁵⁶, obrí les dites portes e lo dit Thomàs dix/¹⁷ a la dita Simona hon era la dita sor Marió, filla del/¹⁸ dit Thomàs, e la dita Simona no la y volia mostrar/¹⁹ ne liurar e lavors, aquest, sabent *que* la dita sor Marió/²⁰ era dins la dita casa e aquella Simona⁵⁷ la y negava/²¹, donà I colp fort pech a la dita Simona en les spatles/²² ab I bastó poch e prim *que*⁵⁸ tenia en la mà. Ladonchs,/²³ la dita Simona dix

⁵¹ nit] segueix havia sen, *canc.*

⁵² era] segueix Maria, *canc.*

⁵³ e feya en la d[i]ta casa adulteri de son cors] *interlineat.*

⁵⁴ Guillem és la forma reconstruïda de l'abreviatura G.

⁵⁵ vers la] en vers la, *corr.*

⁵⁶ Bernat] Thomàs, *corr.*

⁵⁷ Simona] segueix molt il·legible *canc.*

⁵⁸ que] segueix so, *canc.*

que no la farissen e ella mostraria²⁴ e diria a hon era la dita sor⁵⁹ Marió. E, de *present*, ella²⁵ dix a aquell Thomàs *que* la dita sor Marió era dins en²⁶ una sitge, devall lo lit de la cambre⁶⁰ de la dita Simona.²⁷ E encontinent, aquest ensemps ab los altres dessús anomenats²⁸

Fol. 3v.

veren e atrobaren la [dita sor M]aria dins en la dita¹ sitge. Lo dit Thomàs Ferrer, son pare, pres-la² *per* la mà e avia-le allà hon sa volgué e àls³ no y hac⁶¹ ne hi ve, segons *que* dix. Interro-⁴ gat *per* què⁶² avia aquest a la dita casa, e dix *que per* la⁵ rahó dessús dita. Interro[gat] si aquest donà més bastonades⁶ a la dita⁶³ sor Marió⁶⁴ o si més anant⁷ de paraula o de fet la injurià, dix *que* no. Interro-⁸ gat si los⁶⁵ altres dessús anomanats o alcun⁹ [d']ells o alt[r]es [per]sones abastonegaren o⁶⁶ injuri-¹⁰ aren de f[et,] de <...> o en alt[r]a manera la¹¹ dit[a Sim]ona, dix *que* no. Interrogada qui ha¹² na[f]rada la [di]ta Si[mo]na, dix *que* no y sab res.¹³ Interro[gat] qual[s altre]s persones⁶⁷ foren la dita hora¹⁴ a la dita casa e dix *que* no hi foren⁶⁸ altres, sinó¹⁵ los dessús anomenats.¹⁶

Anthoni Perets, habitador de la dita parròquia de Robines, dalat, jurat e interrogat¹⁷ dir veritat sobre les coses demunt contra ell denunciades, dix sobre¹⁸ aquellas saber e esser ver *que* aquest, ensemps ab en Jacme Perets, pare seu, Berthomeu¹⁹ Perets, Guillemó Perets, frares d'aquest, e en Guillem Marchó⁶⁹, *per* prechs d'en Thomàs Ferrer de Bunyola²⁰, anaren vers la casa d'en Bernat Daviu de la dita parròquia de Robines *per*²¹ haver e manar-se'n sor Marió de la orda de Santa Maria Mag-²² dalena, filla del dit Thomàs, la qual se deya que tenien allà ama-²³ gada e feya allà adulteri de son cors palasement e pública ab diverses hòmens⁷⁰. Com foren al portal

⁵⁹ sor] segueix Sim, *canc.*

⁶⁰ Hem escrit cambre perquè <e> és la grafia que usa l'escrivà quan no abreuja el mot. A més, l'abreviatura que apareix, encara que de vegades es transcriu com a /a/, equival a /e/.

⁶¹ hac] segueix nehi, *canc.*

⁶² que] segueix hi, *canc.*

⁶³ dita] segueix Marió, *canc.*

⁶⁴ Marió] segueix si s, *canc.*

⁶⁵ los] segueix dits, *canc.*

⁶⁶ o] segueix in, *canc.*

⁶⁷ persones] segueix hi, *canc.*

⁶⁸ foren] amb abbrev. supèrflua.

⁶⁹ e en Guillem Marchó] interlineat.

⁷⁰ e feya... hòmens] interlineat.

de la dita casa, lo dit Thomàs/²⁴ tochà a las portes de la dessus dita casa e la dita Simona, muller/²⁵

Fol. 4r.

[d'en] Bernat Daviu, obrí les p[ortes] <...>/¹ Marió, filla sua a la dita <...> aquella Simona [no la]/² [vo]lia mostrar ne liurar. Entant que·l dit Thomàs se enfelloní/³ [ab] la dita Simona dient-li *que* si no la y dava que ell o farie per/⁷¹/⁴ justícia, e, de present, la dita Simona dix que entrassen en la/⁵ sua cambre e allà atrobarien-la. Axí que·l/⁷² dit Thomàs/⁶ <...> entrà dins la dita cambre e aquest, e tots los altres, e n'An-/⁷ [t]honi Urrach *qui* hi era, entraren dins la dita cambre e atro-/⁸ baren la dita sor Marió/⁷³ dins en una sitge, sots lo lit/⁹ amagada; e lo dit Thomàs pres-la *per* la mà, manà-la-sse'n/¹⁰, e tots/⁷⁴ plegats anaren-se'n. Aquest, de present, e son pare/¹¹ e sos germans anaren-se, ço és cascun <...> d'a[qu]í/¹² anant ne ve ne sab lo dit Thomàs <...>/¹³ als dix, sinó saber sobre les dites coses. Interrogat que lo dit Jacme Perets/¹⁴ e aquest e los altres dessus anomenats fariren e injuriaren e na-/¹⁵ fraren la dita Simona, dix *que* ell no ve ne sab/⁷⁵ que·l dit Jacme Perets, ne aquest, ne los/¹⁶ altres dessus dits no nafraren ne tocharen de colp de bastó, ne/¹⁷ ab armes ne ses armes, ne ab mans ne ab peus, ne en altra/¹⁸ manera la dita Simona. Interro[gat] *qui* foren aquells qui abastonajaren/¹⁹ e injuriaren la dita Simona, dix que no y sab res. Interro[gat] *per* què/²⁰ stava allà amagada la dita sor Marió, dix *que*/⁷⁶ no ho sab./²¹

Berthomeu Perets, habitador de la parròquia de Robinis, dalat, jurat e interrogat/²² dir veritat sobre les coses contra ell dessus denunciades, dix sobre aquellas saber/²³

Fol. 4v.

e esser ver *que* la nit e h[ora] <...> aquest e en Jacme Perets,/¹ pare seu, n'Anthoni Perets e Guillemó Per[et]s, frares d'aquest, e en Guillem Marchó, *per* prechs/² d'en

---

⁷¹ per] segueix ab, *canc.*

⁷² que·l] segueix tots, *canc.*

⁷³ Marió] segueix qui, *canc.*

⁷⁴ tots] segueix en, *canc.*

⁷⁵ que ell no ve ne sab] interlineat.

⁷⁶ que] segueix no y, *canc.*

Thomàs Ferrer⁷⁷ de Bunyola, anaren⁷⁸ vers lo alberch d'en Bernat³ Daviu per amanar-se'n sor Marió, filla del dit Thomàs del orde de⁴ Santa Maria Magdalena, la qual se deya *que* tenien allà amagada⁵ e li feien fer adulteri de son cors palasament ab diverses hòmens⁷⁹. Com foren al portal del dit alberch, lo dit Thomàs tochà^{80/6} a les portes del dit alberch e, de present, la dona Simona, muller del dit⁷ Bernat Daviu, obrí les portes e lo dit Thomàs dix-li⁸¹ *que* li donàs⁸ o li liuràs la dita sor Marió, filla sua, *que* tenia allà amagada⁹. Aquella Simo[n]a deya *que* no sabia hon era e lo dit Thomàs/¹⁰ d[ix] *que* ell [ho fe]ria <...> per via de justícia e lavors la/¹¹ di[ta Simona] dix *que* dins la cambre la trobarien, que hi entrasse[n]/¹² e la [s]e'n man[assen. Enc]ontinent lo dit Thomàs, aquest, e los/¹³ altres dessús [anom]enats entraren-hi e veren la dita sor Mari[a]/¹⁴ star dins una sitge, devall lo lit de la dita cambre. Lo dit/¹⁵ Thomàs e n'Anthoni Urrach, *qui* aquí era, prengueren-la per la mà/¹⁶, manaren-la-sse'n e traguieren-la del dit alberch e partiren-se d'aquí/¹⁷, e despuys aquest no ve ne sab que-s feren ne hon la manaren/¹⁸. {De} de present, aquest, so[n] pare, e sos germans, e lo dit Guillem Marchó/¹⁹ anaren-se'n cascun a lurs cases, e àls no hi hac ne hi sab/²⁰, segons que dix. Interro[gat] per què aquest, son pare, e sos germans, e lo dit Guillem/²¹ Marchó abastonararen e nafraren la dita Simona, dix *que*/²² no sab ne ve *que* aquest ne altre[s] dels dits anomenats la/²³ tocassen ne la injuriassen. Interro[gat] *qui* ha abastonadajada e na-/²⁴ frada la dita Simona, dix que no y sab res. Interro[gat] per què/²⁵ stava allà amagada la dita sor Marió, dix que no ho sab, sinó axí com/²⁶ dit ha. Interro[gat] si en lo dit alberch arribaren altres persones, dix *que* no.²⁷

Fol. 5r.

En Marchó, habitador de la parròquia de Ro[bines] <...> interrogat dir veritat/¹ sobre les dites coses dessús *contra* e[ll] <...>, dix sobre aquellas saber e esser/² ver *que*/⁸² la nit e hora dessús *contengudes*, aquest, per prechs d'en Thomàs/³ Ferrer de Bunyola, e en Jacme Perets, Anthoni Perets, Bertho[meu] Perets, Guillemó Perets,⁴ fills del dit Jacme, anaren vers lo alberch d'en Bernat Daviu per manar-se'n sor/⁵ Marió, filla del dit

⁷⁷ Ferrer] segueix an, *canc.*

⁷⁸ anaren] segueix al, *canc.*

⁷⁹ e li... hòmens] *interlineat.*

⁸⁰ tochà] segueix al dit albr, *canc.*

⁸¹ dix-li] segueix hon er, *canc.*

⁸² que] segueix aql, *canc.*

Thomàs, *qui* tenia allà bordell e feya adulteri ab diverses/⁶ hòmens. Entant *que* aquest, e los altres dessús nomenats, e n'Anthoni Urrach/⁷ anaren vers lo dit alberch⁸³, lo dit Thomàs tochà a les portes del dit/⁸ alberch e lavors la dona Simona, muller del dit Bernat Daviu, obrí les portes/⁹ e lo dit Thomàs dix a la dita Simona hon era la dita sor Marió/¹⁰, sa filla, e aquella dix *que* no sabia hon era, e lo dit Thomà[s] respòs e dix/¹¹ *que* si no la y dava *que* ell la u faria gitar ab la <...>^{84/12} la dita Simona dix *que* no y sabia res^{85/13} e lavors⁸⁶ aquest <...> tenia/¹⁴ amagada la dita sor Marió, *qui* és <...> aquest/¹⁵ e li faye fer adulteri en casa sua, segons <...> deyen/¹⁶ moltes gents. Axí com atrobat, donà u[n]a bastonada a la/¹⁷ dita Simona en les spatles no més avant e manvès la dita/¹⁸ Simona dix: "No-m toquets *que* yo *us* diré hon és. Entrats dins la mia/¹⁹ cambre e trobarets-la allà." E, de present⁸⁷, lo dit Thomàs, aquest, e los/²⁰ altres dessús anomenats entraren dins en la dita cambre e veren *que*/²¹ la dita sor Marió stava amagada dins en una sitge, sots lo lit/²² e lo dit Thomàs pres-la per la mà e malà-sse'n e tragué-la en la car-/²³ rera, e d'aquí anant no ve ne sab *què* la féu e aquest e los altres/²⁴ dessús anomenats anaren-se'n cascun a lurs cases, e àls no y/²⁵ hac ne hi sab, segons *que* dix. Interro[gat] per *què* los dits Perets abastonejaren/²⁶ la dita Simona, dix *que* no sab ne ve *que* la bastonajassen ne la to-/²⁷ chassen. Interro[gat] *qui* la ha més farida e nafrada, dix *que* no ho sab.²⁸ Interro[gat] si⁸⁸ atrobaren altres persones en lo dit alberch, dix *que* no.²⁹

Fol. 5v.

Anthoni Urrach, *habitador de* <...> [d]alat, jurat e interrogat dir *veritat*/¹ sobre les dites coses demunt denun[ciades], dix sobre aquellas saber e *esser* ver *que* la/² nit e hora dessús expressades aquest, per prechs d'en Thomàs Ferrer de Bunyola, anà/³ ensemps⁸⁹ ab lo dit Thomàs vers l'alberch d'en Bernat Daviu per manar-se'n/⁴ sor Marió, filla del dit Thomàs, la qual, segons *que*-s deya, feya adulteri en/⁵ lo dit alberch palesament e pública ab diverses hòmens. Axí *que* aquest e/⁶ lo dit Thomàs anaren vers lo dit alberch, lo dit Thomàs tochà a les/⁷ portes del dit alberch e la dona Simona, muller del dit Bernat

⁸³ alberch] segueix to, *canc.*

⁸⁴ foradat pels corcs; segueix tant, *canc.*

⁸⁵ no y sabia res] *interlineat*; segueix en la cambre la <...>] *canc.*

⁸⁶ e lavors] en continent lo dit Thomàs e lavors, *corr.*

⁸⁷ present] segueix a, *canc.*

⁸⁸ si] segueix ha, *canc.*

⁸⁹ ensemps] ensemps vers la, *corr.*

Daviu, obrí les/⁸ portes del dit alberch e lo dit Thomàs dix a la dita Simona hon era la dita/⁹ sor Marió, filla sua. Aquella respòs e dix *que* no sabia hon era e lo dit/¹⁰ [T]homàs dix a [a]quella, Simona, que si no la y mostrava *que* ella na faria/¹¹ <...> a la <...> ella <...> reptada *per* tal com tenia aquella sor Mar[ia]/¹² am[a]g[a]da <...> feya fer mal de son prou, e lavors la dita Simona/¹³ dix e[n]tràs <...> a cambre del dit alberch e allà atrobària aquella. De/¹⁴ prese[n]t, lo dit Th[omàs] <...> [en]traren dins en la dita cambre e veren/¹⁵ que la dita sor M[a]r[i]a stava allà/⁹⁰ tota nua, *que* no portava sinó I manta abrigat/¹⁶ sobre la carn. Lo dit Thomàs gità-la de la dita sitge e tragué-la en [la]/¹⁷ carrera *per* què·s aquesta que·l acompanyàs fins a l'Alqueria Blanca de Buyola [sic]./¹⁸ Per manar allà la dita sor Marió e, de present/⁹¹, e tots los/¹⁹ altres dessús anomenats, Jacme Perets, Anthoni Perets, Bertho[meu] Perets,/²⁰ Guillemó Perets e Guillem Marchó, los quals eren aquí vengut *per* prechs del dit Thomàs/²¹ *per* la dita rahó, partiren-se d'aquí e cascun anà-sse'n en casa sua./²² Lo dit Thomàs cavalcà en una bèstia la dita sor Mar[ia]/²³ que/⁹² e aquell, Thomàs, e aquest amanaren-la a la dita Alqueria/²⁴ Blanca. Tantost, aquest pres d'allà e anà-sse'n a casa sua e àl[s]/²⁵ no y hac ne/⁹³ sab, segons *que* dix. Interrogat *per* què aquest e los altres dessús/²⁶ anomenats abastonajaren e nafraren la dita Simona e *que* no sab/²⁷ ne ve, *que* ell ne los altres dessús dits la abastonajassen ne la tocha[ssen]/²⁸ en alcuna manera. Interro[gat] *qui* foren aquells *qui* la fariren e la nafraren, dix/²⁹ *que* no y sab res. Interro[gat] *per* què stava allà amagada la dita sor Marió, [dix]/³⁰

Fol. 6r.

que no hi sab res, sinó so *que* dessús <...> Interro[gat] si <...>/¹ alscuns altres hòmens <...>./²

«Et interrogatus Berengarius Terrassa, locumtenentis baiuli regi dicta parrochia de Rubinis,/³ presente/⁹⁴ venerabilis Raimundo Gayani, asser[s]orem locumtenentem, venerabilis Bernardi Umberti,/⁴ vicarii forensis qui tunc erant persnaliter constitutus dictam parrochiam causa/⁵ <...> tradidit ad manulevandum dictos Jacobum Perets,/⁶ Anthonium Perets, Bertholomeum Perets, Guillelmum Perets, Guillelmum Marchonii,

⁹⁰ allà] *interlineat*.

⁹¹ present] *segueix aquest, canc.*

⁹² que] *segueix ell e lo, canc.*

⁹³ ne] *segueix molt il·legible canc.*

⁹⁴ presente] *segueix molt il·legible canc.*

Johani⁷ ses oliveres habitorem eiusdem parrochie qui quidem Jo[h]anes ses oliveres⁸ promisit prenomatos Jacobum Perets, Anthonium Perets, Bertholomeum Perets, Guillelmum Perets,⁹ Guillelmum Marchonii tornare in posse curie statu<...>¹⁰ inde requisitus fuerit vel solvere pro pena <...>¹¹ regio viginti quinque libras reale Maioricarium III <...>¹² Et pro his complendis obliga<...> loctenentis baiuli ho¹³ <...> dicte fischi stipulantes et re<...>¹⁴ et omnia bona sua ubique habita et he[be]nda renundando legibus franquese Maioricarium¹⁵ de prima pali pius conveniendo et omni alii juri ob<...>¹⁶

Et die veneris secundam Madii anno predicto predicta manulenta fidesisso fuit cancellata¹⁷ et annullata pro cantellata annullata habita vigere cuydam litere ex parte.¹⁸ Venerabilis Johanis Umberti, locumtenentis, venerabilis Bernardi Umberti, vicarii forensis, discreto¹⁹ baiulo parrochie de Robinis directe que data fuit Maiorique XXVIII die aprilis anno presenti²⁰ M.CCCC. quarto et que est in fine presenti inquisitionis registrata.²¹

Post predicta vero die jovis XVIII mensis aprilis anno predicto hora vesper²² tina eiusdem diem veniens in presenti[a] parrochia de Robinis venerabilis²³ Bernardus Umberti, vicarii forense, unacum discretus Ffranciscus de²⁴ postaguo scrittore curie ipsius auditoque tenore presentis²⁵ inquisitionis processit in super predictis ut sequitur.»²⁶

Fol. 6v.

<...> dessus havia depo-¹ sat fo reinterrogada <...> si abans que los² dits Perets o altres dessus [nom]enats, abans que la ba-³ tessen, li dixeren o li feren dir que aquesta los liu-⁴ ràs la dita monge, sinó que ells li farien alcun⁵ dan, dix que no, que si la y haguessen demenada⁶ ella⁹⁵ la los haguera bé donada. Interrogada⁷ quins colps foren donats a aquesta que dix que en⁸ lo cap⁹⁶ li'n foren donats tres colps, de què⁹ fo nafrada jac sie d'altres ni hagués sens¹⁰ nafre, e f[o]-li donat hun colp en la mà drete¹¹ de [l]a qual ha [passat] prop de dos meses que no n'ha¹² f[et]a fey[na] <...> costats e spatles que havia¹³ <...> Interrogada si en aquellas jorna-¹⁴ des que aquesta <...> vistes les suas

---

⁹⁵ ella] segueix lar, canc.

⁹⁶ cap] segueix li, canc.

na-/¹⁵ fres e co[l]p[s per] alcunes persones, dix *que* no li/¹⁶ recorde⁹⁷ si alcunes persones les veren, sinó/¹⁷ n'Anthoni⁹⁸ Mir, barber, e la dona Ffrancescha,/¹⁸ muller d'en Guillem Bastard del Pou Bo. Interrogada si/¹⁹ alcunes persones vaeren com⁹⁹ los dits Perets fariren/²⁰ aquesta, dix *que* hoc, ço és n'Anthoni Urrach e/²¹ en Thomàs Ferrer./²²

Jacme Perets, dessús nomenat, fo reinterrogat qual/²³ fo la primera persona qui/¹⁰⁰ dix a aquest *que* la dita monge/²⁴ fos en casa d'en Bernat Daviu, dix *que* lo rector e los/²⁵ jurats de Robines, *que* ell ladonchs tremès/²⁶ en Berthomeu, fill seu, e n'Anthoni Urrach a la/²⁷ Alqueria Blanca, a an Thomàs Ferrer, pare de la/²⁸ dita monge, *que* li diguessen *que* la dita monge/²⁹ era en la dita casa, axí *que* lo dit Thomàs Ferrer/³⁰

Fol. 7r.

vench la nit conte[nguda] <...> Robines/¹ e dix a aquest e a sos <...> per tal *que*/² se'n pogués manar <...> e envers duas o tres/³ horas de la dita nit <...> a casa de la dita dona/⁴ Simona, segons *que* demunt ha desposat. Interrogat/⁵ quina fo la rahó que mogué aquest/¹⁰¹ a donar/¹⁰² bastonada a la/⁶ dita Simona, dix *que* per so/¹⁰³ com aquella no volgué/⁷ mostrar la dita monge a son pare. Interro[gat] si aquest/⁸ entrà per son propi moviment en la dita casa o si lo cridà/⁹ lo pare de la dita monge, dix que·l pare de la dita/¹⁰ monge lo cridà e aquest axí com entrà dins, a la/¹¹ dita dona com no la·ns mostrà <...> la dita/¹² dona dix: "Com no y és que aquest la" <...> don[à]-li lo/¹³ dit colp de bastó e la dita don[a] dix: "<...> fassats/¹⁴ *que* yo la us mostraré". <...> ha/¹⁵ aquest ab la dita dona, dix *que* <...> sinó *que* és/¹⁶ cusina germana de la muller d'aquest. Interro[gat] si aquest ne/¹⁷ los altres se'n portaren alcunes robes de la dita dona, dix que·l dit/¹⁸ Thomàs Ferrer, pare de la dita monge, s'emportà I vànova e I cofret, lo/¹⁹ qual Thomàs deya *que* eren seus./²⁰

«Die veneris XVIII aprilis anno predictis»/²¹

⁹⁷ recorde] le recode, *corr.*

⁹⁸ n'Anthoni] en n'Anthoni, *corr.*

⁹⁹ com] segueix li, *canc.*

¹⁰⁰ qui] segueix molt il·legible *canc.*

¹⁰¹ que mogué aquest] interlineat.

¹⁰² donar] segueix aquest ab, *canc.*

¹⁰³ so] segueix que, *canc.*

Anthoni Mir, «testes» jurat e interrogat dir veritat la qual sab axí/²² sobre les coses demunt denunciades com sobre los interrogatoris/²³ devall scrits. Et, primerament, fo interrogat si aquest/¹⁰⁴ ha/²⁴ hoït dir *que* en Jacme Perets, Anthoni e Bertho[meu] Perets, fills seus/²⁵ en Guillem Marchó, Anthoni Urrach e Thomàs Ferrer o altr[e]s/²⁶ haïen batuda e nafrada de nits la dona Simona, muller/²⁷ d'en Bernat Daviu, e dix *que* hoït ho ha dir a la dita dona e a molts/²⁸

Fol. 7v.

[a]ltres *que* generalment a tot <...> en quin loch he ha/¹ hont dir aquest a la dita dona <...> casa sua de la dita/² dona hon aquest anava <...> cirurgia e pensava la/³ dita dona, de tres colps *que* havia en lo cap, es dolia de/⁴ molts lochs de la persona e entre lo bras e la mà I gran/⁵ colp *que* tenia, de *què* era molt agreujada. Interrogat quant/⁶ de temps ha haüt avegar la dita dona per rahó dels di[t]s/⁷ batiments, dix *que* més d'hun mes stech la dita/⁸ dona *que* no s[a]p *que* fes feyna per rahó dels dits batiments./⁹

«Die v[en]eris [secundam Madi]i anno [presento] comparuit in presenti curia Jacobum Perets et obtulit/¹⁰ quanda[m] <...> sequentis»/¹¹

De nó[s], en Joh[a]n <...>, lochtinent de l'honrat en Bernat Umbert/¹² vague[r] dafora <...>, batle de Robines o a son lochtinent, salut & dilecció./¹³ Com nós de consell de l'honrat misser Bernat dez Vilar, juriste lochtinent de l'honrat/¹⁴ en Ramon Gayà, asser[ss]or del dit vaguer a prechs de bones persones haian/¹⁵ remès graciosament an Jacme Perets, & Anthoni, & Berthomeu, e/¹⁶ Guillem Perets, fills del dit Jacme Perets, e an Guillemó Marchó, delats de nafres/¹⁷ fetes en persona de la dona Simona, muller d'en Bernat Daviu del vostre/¹⁸ batliu. Em per amor d'açò, a vós deÿm e manam *que*, d'aquí avant/¹⁹ no inquietets ne inquietar façats los demunt dits, ans les/²⁰ fermanses per aquells donades cancellets, anullets com nós/²¹ [a]b les presents les cancellam & anul·lam e volem haver per/²² cancellades e anul·lades. «Datum Mallorique XXVIII mensis aprilis/²³ anno a Nativitate Domini .M.CCCC.Quarto. Vidit Bernardus Villari.»/²⁴

---

¹⁰⁴ aquest] segueix ne, *canc.*